

288770565 101 Københavns kommune

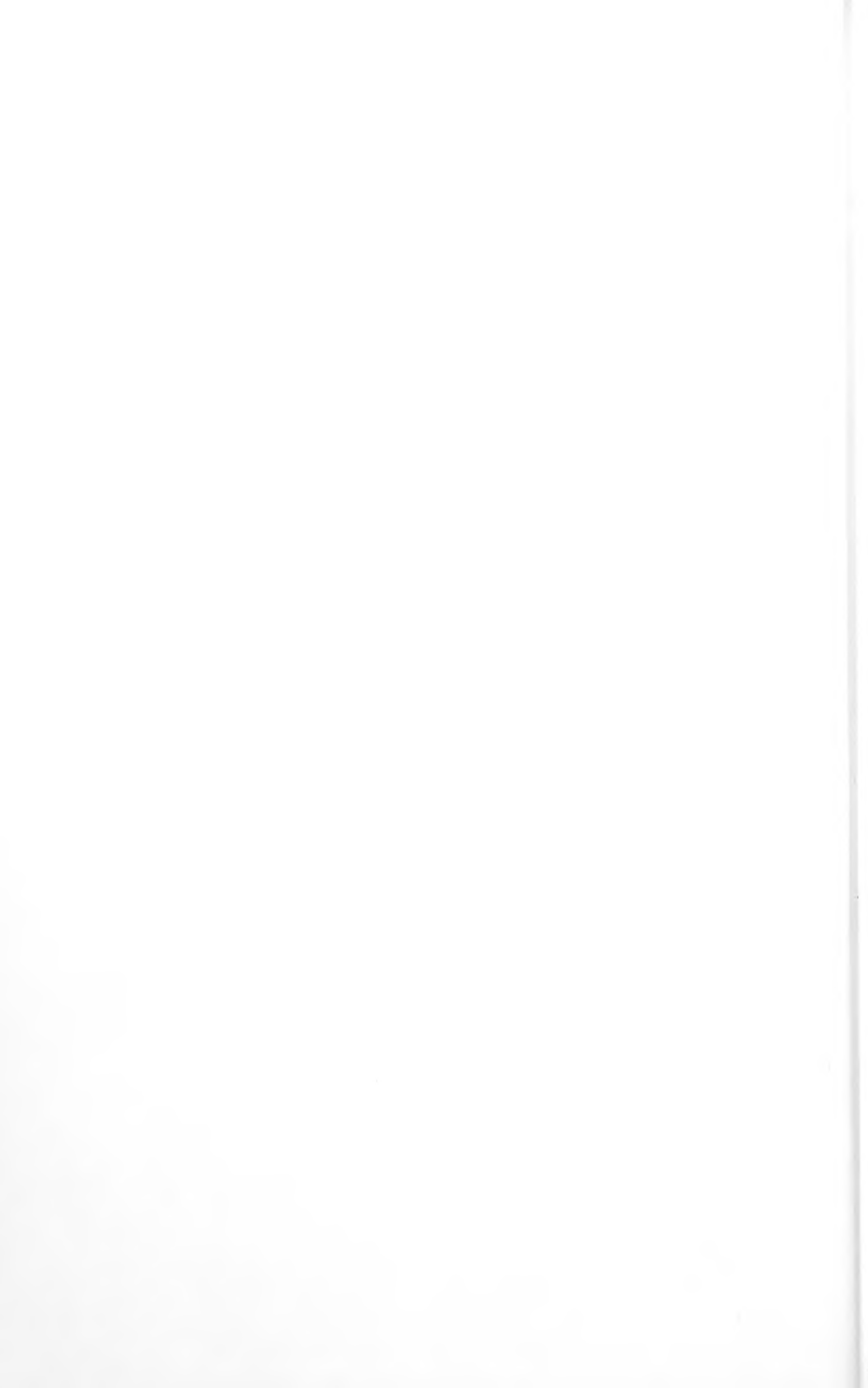
Mag. 09.463 KØ

KØBENHAVNERE
FORTÆLLER

RHB

KØBENHAVNERE
FORTÆLLER

KØBENHAVNERE
FORTÆLLER

Erindringer
fra
det gamle København

Redigeret af
POUL STRØMSTAD

KØBENHAVNS MAGISTRATS 3. AFDELING
1972

Trykt hos Andelsbogtrykkeriet i Odense

Forord

For lige netop 3 år siden tog vi i Københavns magistrats 3. afdeling en opgave op, som nok kunne siges at ligge et godt stykke uden for vort sædvanlige aktivitetsområde. Vi sendte alle københavnske pensionister et brev med en opfordring til at nedskrive lidt om deres livs forløb og specielt om deres barndom og ungdom.

Vore historikere kan finde frem til megen viden om fortiden, og meget kan opleves gennem litteraturen, men vi ville med den opfordring, der blev udsendt, prøve at fastholde ganske jævne, almindelige menneskers erindring om hverdagen i København i årene omkring år 1900.

Resultatet blev over forventning, og der var derfor både i bedømmelseskomitéen og i Københavns kommunalbestyrelse enighed om, at man skulle forsøge at sammenstille nogle uddrag – selv om det kun kunne blive som en dråbe i havet i forhold til det samlede materiale – i en bog for dermed at markere dels en tak til de mange bidragydere, dels at der i Københavns stadsarkiv ligger et omfattende materiale, som eftertiden bør gøre brug af, og som man bør tilskynde ældre i familie- og bekendtskabskredsen til at supplere med yderligere bidrag.

Nørge H. Jensen.

socialborgmester

Indledning

At skrive memoirer var oprindelig forbeholdt en snæver kreds af mennesker. Det var de færreste, der kunne skrive, og efter den tids opfattelse var der endnu færre, der havde noget at skrive om. Skrivekunsten var mest udbredt i adelige og lærde kredse, fordi man kun her havde rimelig mulighed for at få undervisning og derigennem tilegne sig tidens dannelse. Det var de samme mennesker, som oplevede ting, der var værd at erindre. De levede ofte nær begivenhedernes centrum og blev derved øjenvidner til afgørende beslutninger og dramatiske optrin, som det nok var værd at bevare mindet om ved at nedskrive dem på det kostbare papir.

De ældste memoirer, vi har i Danmark, er fra det 17. århundrede. Ganske vist findes der optegnelser, der er noget ældre, men de er meget summariske, og de har for de flestes vedkommende karakter af kalenderantegnelser. Da de tidlige memoirer som nævnt er skrevet af adelige eller lærde, er deres emnekreds snæver, begrænset til de højeste samfundslags oplevelser og problemer. Købmanden, håndværkeren eller bonden hører vi meget lidt om, livet i den lille købstad eller på landet omtales ikke. Kun i sparsomme glimt får vi et indblik i disse befolkningsgruppers liv og færden. Det meste af det, vi ved om dem, stammer fra udenforstående, og kun ved at udnytte alle bevarede kilder, kan vi sammenstykke et billede af deres dagligliv, af deres tanker og ideer om liv og død.

Selv om memoirerne således kun belyser enkelte sider af tilstandene i fortiden, er de dog særdeles værdifulde. Vi ville nødigt undvære Leonore Christines stolte skildring af hendes bevægede liv, Holbergs skarpe iagttagelser i hans memoirer eller Johanne Louise Heibergs „Et liv genoplevet i erindringen“. Disse værker er foruden at være værdifulde beskrivelser af de

omgivelser, forfatterne færdedes i, udtryk for deres personlige opfattelse af steder og mennesker. Her fremlægges indtryk, vurderinger og følelser, som ingen andre kilder ville kunne præstere. Til gengæld ligger der naturligvis en fare i deres subjektivitet, men den er i disse værker og i memoirer i almindelighed så iøjnefaldende, at den ikke er til at overse.

Kredsen af memoireforfattere er til stadighed blevet udvidet. Fra det 19. og fra vort eget århundrede har vi et betydeligt antal memoirer, hvoraf en hel del er udgivet i bogform. Med forfatterkredsens udvidelse er nye sociale lag kommet med, så man efterhånden har fået belyst væsentlige sider af samfundslivet og den almene udvikling i det sidste hundredår. Med den økonomiske, politiske og sociale udvikling, vort samfund har gennemløbet i denne periode, er der skabt baggrund for at mennesker fra alle samfundslag kan komme til orde, og at den enkeltes liv uanset vedkommendes placering i samfundssystemet tillægges en betydning, der gør det værd at bevare oplysninger derom.

I de fleste tilfælde skal den enkelte dog have en tilskyndelse til at begynde nedskrivningen af sine erindringer. Der er sikkert mange, der har overvejet at skrive om deres liv og oplevelser, men som af den ene eller anden grund ikke har fået det gjort. Det var derfor glædeligt, at Københavns socialborgmester, Børge H. Jensen, opfordrede alle folkepensionister i kommunen til at skrive deres erindringer. Herved har mange sikkert fået den tilskyndelse, som skulle til for at sætte dem i gang.

Begyndelsen blev gjort ved Nørre Hospitals 200 års jubilæum i 1969. I maj måned udsendtes til samtlige pensionister i Københavns kommune en opfordring til at nedskrive og indsende erindringer om livet i det gamle København. Mange, der var unge i århundredets begyndelse, husker den brydningstid, hvor der skete store økonomiske, tekniske og sociale forandringer, hvor ting og synspunkter, som i dag betragtes som selvfølgelige, dukkede op for første gang, og hvor ting og tilstande, som vi i vore dage må savne, endnu eksisterede. Motiveringen for opfordringen var da, at bede pensionisterne være med til at be-

vare viden om en tid, hvor en del af det grundlag, vi lever på i dag, blev skabt.

Som en opmuntring til at tage fat på opgaven udsattes en række præmier til et samlet beløb af omkring 10.000.- kr., der skulle fordeles mellem de bedste forfattere. Til bedømmelse af besvarelserne nedsattes en komité bestående af følgende:

Rådmand *Oda Christensen*, Københavns magistrats 3. afd., redaktør *Erik Frandsen*, Pressens Radioavis, sekretariatschef *Edward Hee*, Københavns magistrats 3. afd., socialdirektør *Erling Jarmbæk*, Københavns kommunes socialdirektorat, socialborgmester *Børge H. Jensen* (formand), stadsarkivar, dr. phil. *Sigurd Jensen*, Københavns stadsarkiv, landsarkivar, dr. phil. *Harald Jørgensen*, Landsarkivet for Sjælland, redaktør *Henning Kristensen*, Berlingske Tidende, museumschef *Steffen Linvald*, Københavns bymuseum, redaktør *Kay Nissen*, Politiken, kontorchef *Henry Stjernqvist*, formand for Københavns borgerrepræsentation, og museumsinspektør *Poul Strømstad*, Nationalmuseet.

De indsendte memoirer skulle indgå i Københavns stadsarkiv som vidnesbyrd om vor tids kulturhistorie, men for at undgå diskretionsbrud bestemtes det, at materialet ikke måtte offentliggøres uden forfatternes samtykke de første 25 år, og at adgangen til anden udnyttelse skulle være betinget af magistratens samtykke.

Som sidste frist for indsendelsen fastsattes den 31. august 1969. Tilslutningen blev langt større end ventet. Ved fristens udløb var der indkommet levnedsskildringer fra ca. 2.000 pensionister. Skildringerne varierede meget i omfang, enkelte var på mere end et par hundrede sider, mange fyldte et halvt hundrede, mens størstedelen var på mellem 10 og 50 sider. Samlet fyldte hele materialet 15–20.000 normalsider. For at muliggøre en sammenligning kan det oplyses, at et bind af Grimbergs Verdenshistorie er på ca. 500 normalsider, d. v. s. at der indkom 30–40 bind i Grimbergstørrelse! De her trykte uddrag er derfor kun en forsvindende lille del af det indkomne materiale.

Komitéen udvalgte blandt disse mange levnedsskildringer 15

manuskripter, hvis kvalitet vurderedes så højt, at de burde præmieres, og ved en festlighed på Københavns rådhus den 6. maj 1970 fik forfatterne til disse 15 levnedsskildringer overrakt deres præmier.

De indsamlede levnedsskildringer hviler naturligvis på subjektive opfattelser og vurderinger ligesom tidligere tiders memoirer, og de oplysninger, man kan uddrage af dem, vil rimeligvis ikke medføre ændringer i det helhedsbillede, vi allerede har af den epoke, de omhandler. Deres værdi ligger således ikke i, at de kan fremkalde omvurderinger af de historiske begivenheder, men i, at de kan bidrage til en mere nuanceret opfattelse af perioden, at de ved deres detailrigdom og oplysninger om emner, der ellers ikke er belyst, kan gøre tidsbilledet mere fuldstændigt. Gennem memoirerne får man indblik i miljøer og forhold, som tidligere enten slet ikke er blevet beskrevet, eller som kun findes beskrevet på anden hånd af udenforstående, det være sig kulturhistorikere eller digtere. Det er derfor vigtigt at sikre sig beskrivelser af disse forhold, mens personer, der selv har gennemlevet perioden, og som kan fortælle om den, endnu lever. Herved får vi de samme begivenheder beskrevet af forskellige mennesker, således som de har opfattet dem set fra deres plads i systemet. Der tilvejebringes et materiale, der ganske vist er subjektivt, men som dog på en række punkter kan verificeres ved sammenligning med andre kilder, og som sætter steder og forhold i tiden ind i en menneskelig sammenhæng, der gør dem mere nærværende og øger vor viden om mennesker og deres indbyrdes forhold. Ved fortsat indsamling af memoirer vil man efterhånden få et materiale af stor værdi, ikke blot fordi man vil få en samling vidnesbyrd om livet i København, men også fordi man vil kunne uddrage almene oplysninger deraf ved sammenligning og herigennem finde hovedlinierne inden for emner som f. eks. familieliv, skoleforhold, omgangsformer m. v., alle disse u håndgribelige forhold, som er vanskelige at registrere, men som alligevel har så stor betydning for den enkelte, og som ofte på afgørende måde blotlægger tidens herskende ideer og forestillinger.

Allerede i opfordringen til at skrive memoirer nævntes muligheden af at udgive uddrag af de bedste bidrag i bogform. I foråret 1971 stillede Københavns borgerrepræsentation det fornødne beløb hertil til rådighed, og arbejdet med den foreliggende bog begyndte umiddelbart efter.

I bogen er samtlige 15 præmietagere repræsenteret med nogenlunde lige store uddrag af deres erindringer. Afsnittenes rækkefølge er bestemt af deres topografiske indhold, således at man begynder i den indre bys gamle kvarterer og gradvis bevæger sig ud mod forstæderne. Det enkelte afsnits plads i bogen siger således intet om dets placering på præmielisten. Da der er tale om uddrag af langt større manuskripter, har det ved redaktionen af de fleste afsnit været nødvendigt at foretage en sammenarbejdning af mindre afsnit uddraget forskellige steder i den enkelte levnedsskildring, således at handlingen får et naturligt forløb, men kun i ganske få tilfælde er de enkelte uddrag taget ud af deres kronologiske sammenhæng. I størstedelen af afsnittene følger skildringen således den rækkefølge, som findes i originalmanuskriptet. Ordlyden er overalt forfatterens egen, idet jeg dog ganske få steder har måttet tilføje enkelte ord for at skabe en naturlig overgang mellem tekstens forskellige dele. Retskrivningen er den nugældende, selv om originalens er en anden. I bogstaveringen er kun foretaget få rettelser, ligesom uklarheder enkelte steder er fjernet.

Bortset fra forfatterportrætterne, der så godt som alle er taget i sommeren 1971, er alle de øvrige illustrationer af gammel dato. Jeg har bestræbt mig på at finde frem til fotografier, der foruden at vise de lokaliteter, teksten omhandler, også stammer fra den tid, handlingen foregår i. Bevæggrunden hertil har været dels at forsøge at skabe en helhed af tekst og billeder ved at undgå nyere billeder, som kunne forstyrre stemningen, men også at stille tekst og billeder over for hinanden for at vise den subjektive beskrivelse i forhold til det – i denne forbindelse – objektive fotografi. Derfor er der også kun brugt tegninger i de få tilfælde, hvor det ikke er lykkedes at fremskaffe tilfredsstillende fotografier. Det er de færreste af forfatterne, der har

kendt de pågældende billeder, da de skrev deres levnedsskildring, og det er derfor interessant at sammenligne deres beskrivelse med fotografierne.

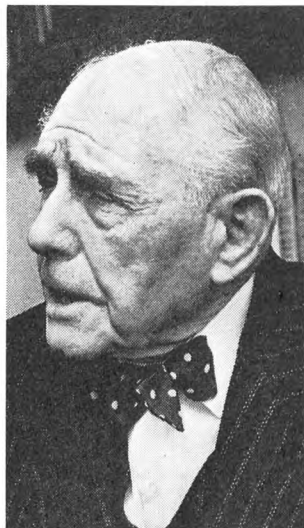
For at undgå generende afbrydelser i læsningen er ord, der forklares nærmere i noterne, ikke fremhævet i teksten, men opstillet efter sidetal bag i bogen. Det kan være vanskeligt at afgøre, hvilke ord der kræver en nærmere forklaring. Jeg har foretrukket at medtage oplysninger, som de fleste ældre måske kender, fremfor at udelade ting, som yngre ikke kan forventes at have kendskab til. Ved personer, der må forventes at være almindeligt kendt, er kun angivet nødtørftige data, så man hurtigt kan placere dem i tid og efter status. For andre mindre kendte er oplysningerne derimod fyldigere.

Registrene er forsøgt afpasset, så de på en gang er overkommelige og tilstrækkelige. De omfatter både selve memoireteksterne og noterne. Henvisninger til noterne er anført i kursiv.

Til slut vil jeg gerne takke alle forfatterne for hyggelige og oplysende samtaler og for stor hjælpsomhed under bogens tilblivelse. Jeg takker borgmester Børge H. Jensen, fordi han gav mig frie hænder i mit arbejde, og udtaler håbet om, at denne bog må medvirke til, at indsamlingen af gamle københavnernes memoirer vil fortsætte. Stadsarkivar, dr. phil. Sigurd Jensen og sekretariatschef Edward Hee takker jeg for nyttige råd og samtaler under udarbejdelsen.

Poul Strømstad

Otto Zahle er født i 1875 i Nørregade. Han blev student i 1892, cand. mag. i 1899 og translator i fransk 1900. Fra 1899 lærer ved forskellige københavnske skoler, 1905–47 leder af kursus til faglærereksamen, 1906 inspektør ved N. Zahles skole, 1910 medlem af skolens bestyrelse og 1913–47 rektor.

Jeg har hele mit liv boet i København. Jeg er født i januar 1875 i Nørregade 20, hvor nu Reitzels boghandel findes. Nørregade var i 1880erne en lidet befærdet gade, dog luntede igennem den en lille sporvogn, populært kaldet „Hønen“, forspændt med én hest, der kunne spændes både foran og bagpå vognen, hvilket fandt sted på de to endestationer: Gammeltorv og Trianglen.

Gennem Nørregade kørte dengang de imponerende ligtog fra Frue kirke til en kirkegård på Nørre- eller Østerbro. Som lille dreng lå jeg halvvejs ud af vinduet og fulgte med spænding sørgetogets langsomme forbiørsel. Først kom den sorte ligvogn, forspændt med sorte heste, forsynet med sorte dækkener, styret af ligvognskusken, der tronedede på et højt kuskesæde foran på vognen, som, forsynet med fire stolper, bar et baldakinagtigt tag, under hvilket den blomstersmykkede kiste stod. Efter ligvognen kom ofte et meget langt sørgetog – kareter med ligfølget. Med højtidelig langsomhed bevægede toget sig igennem gaden. Man har fortalt mig, at jeg sagde til min barnepige:

„Nu ved jeg, hvad jeg vil være, når jeg bliver stor: „Ligvognskusk“!“ Slige imponerende sørgetog hører nu en fjern fortid til.

Jeg kan næppe have været meget over fem år, da vi flyttede til Vesterbrogade 2 A, kaldet Axelhus, nu Richshuset. Dengang lå den bekendte café „Paraplyen“ på hjørnet. Pladsen mellem Frederiksberggade og Vestergade kaldtes Halmtorvet, hvor ca. 15–20 halmlæssede vogne kørte op hver morgen; så begyndte handelen med hø og halm. Senere måtte de, efter at torvet var fejtet rent af ladegårdslemmerne, vige pladsen for en række af byens drosker, hvis udstyr, blåt klæde, var såre luvslidt, og hvis hest ofte var, hvad man kaldte en gammel krikke. En sådan gammel droske så jeg engang ved Sølvgades kaserne blive standset af en høj skægget herre, der gik med nogle damer og øjensynligt glædede sig til en køretur netop i en sådan vogn. Jeg blev klar over, at herren var kejser Alexander III af Rusland, der var ude med nogle prinsesser!

Vi boede på 2. sal, med udsigt fra hjørnestuen ud mod Vesterbrogade. Fra vor lejlighed så vi lige over til det stykke af de gamle volde, der strakte sig fra Vesterbrogade ned til havnen. På volden lige overfor os stod Luciemøllen, kaldet Lusemøllen, ved hvis fod der næsten altid lå nogle subsistensløse, forhutlede personer, kaldet „sjovere“; de sov vel rusen ud. Nedenfor volden strakte sig langs med den sø, der nåede hen til Vesterbrogade, Filosofgangen, og for enden af den lå en lille bygning, hvori der, ligesom i „La morgue“ i Paris, blev lagt de i havnen druknede personer til almindelig beskuelse og eventuel hurtig genkendelse. Naturligvis måtte jeg derind, i det mindste én gang, det var vel nok spændende!

Gik man langs havnen mod nord, nåede man hurtigt Langebro – en langt mindre bro end den nuværende – den åbnedes vist med håndsving. Brovægteren ser jeg tydeligt for mig, en midaldrende sortskægget mand med ørenringe. Når man på Amagersiden gik lidt til højre, nåede man til Rysensten badeanstalt, hvor vor gymnastiklærer fra skolen om sommeren lærte os at svømme. Han var en høj mand med lyst skæg og opmuntrede os venligt til at tage den kolde, våde svømmesele på.

Rådhuspladsen og Vesterbrogade set fra Vestergade ca. 1880. På hjørnet, hvor nu Richshuset ligger, ses „Paraplyen“s store markise. Familien Zahle boede på 2. sal. T. v. Industriforeningens bygning opført i 1872.

„Kom nu her, do, det er den sele, jeg har lært dronning Victoria at svømme i“.

Færdselen på Vesterbrogade var dengang ikke betydelig; der kørte en sporvogn fra Frederiksberg Runddel til Trianglen og en omnibus fra Smallegade, Gl. Kongevej til Kongens Nytorv. 1880'erne var længe før automobilernes tid, så foruden de nævnte offentlige transportmidler sås kun nogle arbejdsvogne, droskerne og enkelte herskabsvogne. Cykler var knapt dukket frem. Jeg husker at have set en cykle med stort forhjul og lille baghjul, men den art cykler var ret farlige at køre med og forsvandt ret hurtigt, de anvendtes dog til cyklevæddeløb.

Jeg kom i skole allerede som 5-årig. Skolen hed Frøken Jesens Skole og lå i Vesterbrogade bagved Industriudstillingens bygning. Det var en 5-årig drengeskole, der vist særlig var forberedelsesskole til optagelsesprøven til Metropolitanskolen.

Bestyrerinden, frk. Jessen, ser jeg for mig i hendes grønne silkeagtige kjole. Hun var nok så myndig og ivrig, særlig i sin undervisning i dansk grammatik, som hun flittigt terpede med os drenge; selv da hun lå i sengen med sygt ben, måtte vi stå omkring hende og høres i de berømte bindeordsbisætninger: årsags-, betingelses-, indrømmelses-, o.s.v. At kende dem ansås for særligt nødvendigt for elever, der ville ind i Metropolitan-skolen. Det kunne synes et ret åndløst indbankningsterperi, men senere har jeg måttet sande, at det ingenlunde umiddelbart gik op for 16–17-årige elever, at disse bisætninger dækkede ganske bestemte begreber, hvis nærmere forståelse det var i høj grad nyttigt, ja nødvendigt at være fortrolig med. Om lørdagen gik frk. Jessen rundt i klasserne og så karakterbøgerne efter. Var hun misfornøjet med karaktererne, trak hun et sort ærme op over højre arms silkeærme for således at beskytte silken, når hun gav ørefigen. Ellers mindes jeg ikke, vi fik klø i skolen, undtagen af læreren i regning, en kaptajn, der også var lærer på officersskolen på Frederiksberg slot. Han var en høj, kraftig herre, der havde en proper næve, som man siger, til disposition. I frikvartererne stod en af lærerinderne oppe i et klasseværelsesvindue, hvorfra hun med en klokke ringede for at kalde os til orden, hvis kamptummelen på legepladsen blev for voldsom.

Elleve år gammel blev jeg optaget i Metropolitanskolen. Noget fællesånd, der prægede skolen, synes jeg ikke, jeg følte, men der herskede absolut en god tone. Jeg mindes aldrig at have hørt tarvelig tale eller „grimme“ ord.

I frikvartererne skulle vi alle gå ned på legepladsen. Der var den uskik, at de ældre drenge blandt de nyligt tilkomne udvalgte sig en slave; helst skulle hans hoved holdes under posten og dyppes, desuden skulle han lægges på den runde bænk omkring træet midt i gården og få prygl. Måske kunne man være heldig og få en beskytter blandt de store drenge; jeg var så heldig en tid at få en til at beskytte mig. Da jeg selv kom i de store klasser, havde jeg også en slave, jeg husker dog kun, at jeg én gang gav ham et ørefigen.

Vi drenge kunne hos skolens portner, custos kaldet, der havde

Udsigt fra Rådhuspladsen ca. 1880 mod Luciemølle på Gyldenløves bastion. I midten Filosoffgangen, den nuværende Vestervoldgade, der førte ned til Langebro. T. v. vejerboden og bag den Vartov.

et lille udsalg i sin kælderbolig med disk ud til legepladsen, købe gråpærer og muligvis kager etc. Det lyder eventyrligt, men jeg synes bestemt at huske, at vi fik 13 gråpærer for – én øre! Hvor jeg nævner priser, er jeg naturligvis klar over faldet i vore penge. Eller spiller 13-tallet mig et puds, når jeg siger, at jeg fik én øre, når jeg fra frk. Jessens skole hjemførte 13 ug'er?

Jeg blev konfirmeret i april 1889 hos pastor Stein i Matthæuskirken. Efter konfirmationen var man ude over barndommen og begyndte at blive bedt ud til selskaber. De såkaldte ballers tid er forlængst forbi, men dengang var de unge selskaber yderst formelle. Kjole og hvidt krævedes; ved ankomsten til den familie, hvor ballet holdtes, fik man balkort udleveret med en lille blyant hængende ved, og så gik man rundt og engagerede damerne: 1. vals, française, 2. vals, borddans, cotillon, 3. vals. Ved cotillon uddelte damerne små sløjfer, og herrerne vel

små papirsblomster – husets værtsfolk sad med puder, hvorpå disse dekorationer var fæstet.

Slig næsten højtidelige sirlighed er forlængst „en saga blott“, ligesom omgangen mellem de unge som helhed er undergået betydelige forandringer. Dette skyldes en række forhold, blandt hvilke særlig må nævnes sporten. I sin bog „København“ citerer professor Steen Eiler Rasmussen en udtalelse af provst Fenger fra 1901: „Lad os være varsomme med at anbefale sporten; det er ikke værd at komme ind på, hvad den kan bruges til, når den bringer de to køn sammen“. Selv ti år senere ansås det at tage jakken af, selv i stærk varme, for en yderst betænkelig sag. At de unge damer i varmen skulle lette på påklædningen var der langt ind i det 20. århundrede ikke tale. Jeg husker, at jeg – efter skoletid – på mit kontor havde taget jakken af. En af skolens afdelingsledere, en dame, som jeg satte megen pris på, bl. a. for hendes sans for humor og evne til at skære igennem problemerne, udbrød, da hun kom ind på kontoret: „Det havde jeg dog aldrig tænkt mig, at jeg skulle se rektor Zahle i skjorteærmer“.

I tilslutning til min omtale af sport må anføres, at klædedragten, særlig kvindernes, gjorde deltagelse i sportsøvelser yderst vanskelig. De lange kjoler var til en almindelig spadseretur upraktiske, dels fordi de næsten kun tillod damerne at trippe, i alt fald ikke at strække ud, dels fordi støv og gadesnavs uvilkaarligt blev hængende og let blev slæbt med ind i stuerne. „Man troede knapt, vi havde ben“, sagde en ældre dame til mig for et par år siden. De lange slæbekjoler er forlængst afskaffet, og sidste års mode lader os ikke i tvivl om, hvorvidt damerne har ben.

I 1892 blev jeg student. Mit sidste fag var fysik, hvortil astronomi var knyttet som bifag. Nu morer det mig at tænke på, at jeg „kom op i“ månen! Mens disse linier skrives, har to mennesker været oppe *på* månen!

Studentertilv som sådant har ikke spillet nogen særlig rolle for mig. Jeg var medlem af Studenteforeningen, som dengang lå på Gammelholm, hvor nu forsikringsselskabet „Hafnia“ har

Ørstedsparken set fra N. Zahles skole 1878, inden Teknisk skole i Ahlefeldtsvej blev bygget. T. h. Frederik den 7.s stiftelse i Gyldenløvesgade, t. v. Marstrands bryggeri på Vodroffsvej. Maleri af Viggo Pedersen 1878.

sin bygning. Jeg kom meget hyppigt på læsesalen, en rummelig stue med store lænestole, betrukket med rødt fløjl. Der lå altid de nye bøger fremme, hvilket var en stor behagelighed. I stuetagen var et lille rum, hvor man kunne få bøger til hjemlån. Foreningen regnedes for konservativ i modsætning til det frisindede, radikale Studenterfund. Efterhånden udviskedes vist forskellen, måske særlig efter at Georg Brandes kom til stede i Studenterforeningen. Mest tydeligt husker jeg en aften, hvor professor J. L. Heiberg talte om græsk åndsliv. Da han steg ned af katederet, lagde han sin fine hånd på gelænderet, standsede et øjeblik og sagde ud til forsamlingen: „Og hvad der siden er sket, betragter jeg som et tilbageskridt“.

Som student fik jeg en anmodning om privat at undervise to af forlagsboghandler Jacob Hegels børn: en søn, senere forlagsboghandler Frederik Hegel og den senere fru Monrad Aas. Hegels boede sommer og vinter på „Skovgård“, en større villa

ca. 20 minutters gang fra Charlottenlund station. I levende erindring har jeg det smukke familieliv og de fornøjelige, så interessante middagsselskaber. Her mødtes folk fra det praktiske liv, men for en ung student var det naturligvis særlig interessant og uforglemmeligt at træffe Bjørnstjerne Bjørnson, Georg Brandes, Schandorph, Erik Skram, Peter Nansen, for ikke at tale om Holger Drachmann, med hvem jeg i den Hegelske yacht sejlede selv fjerde ned ad Øresund. Da Bjørnson ved en middag drak med mig, som man siger, ytrede han: „Dem kender jeg ikke, men Deres tante har jeg kendt godt“. Flere år tidligere, vel i tresserne, gik han nemlig med frk. Zahle og Henriette Skram og hørte Grundtvig i Vartov kirke, hvorefter de spiste frokost hos frk. Zahle. Senere skiltes deres veje, måske af religiøse grunde. Engang de spadserede sammen, og frk. Zahle vel har søgt at minde om Grundtvig og hans forkyndelse, slog Bjørnson frk. Zahle let på skulderen og sagde: „Nej, Natalie, du er for liten til at lære mig nogen ting“. Jeg tænker mig, at Bjørnson levede i tankerne med sin åndelige brydningsroman, der slutter med de kendte ord: „Dér hvor bra folk går, er Guds veje“.

Efter en middag på Skovgård, hvor bl. a. Holger Drachmann var til stede, tog hele selskabet i Tivoli, hvor der i det fri anbragtes et bord med en let anretning. Drachmann sad for den ene bordende og viste studenten på den anden bordende den ære at drikke med ham. Jeg rejste mig og slyngede „med elegance“ glassets indhold bagud i det fri, hvorpå jeg hævdede det tomme glas og med en beundrende gestus ligesom hyldede mesteren. Men gildet fortsatte. Da selskabet gik ud af Tivoli, mødte vi den berømte bryder Bech-Olsen, der havde café i den daværende Panopticonbygning, et par skridt fra Tivoli. Da Bech-Olsen fik øje på Drachmann, blev han så begejstret, at han indbød hele selskabet til sin café. Med rungende stemme kaldte han på sin kone: „... og så cigarer til en krone stykket“, hvilket dengang var en svimlende pris for én cigar. Hvordan denne lille souper i enkeltheder forløb, husker jeg ikke, men der herskede hele tiden en stilfærdig tone.

Alma Petersen

Alma Petersen er født i 1891 på Christianshavn. Allerede inden hun kom ud af skolen i 1905, havde hun haft flere pladser som barnepige og medhjælp i huset. Siden arbejdede hun som stuepige på københavnske hoteller, indtil hun blev gift i 1919. Senere var hun bl. a. ansat hos A/S Holger Petersen som forspinderske.

Vi boede i Vognmagergade nr. 32. Det var imellem Landemærket og Lønporten. Der ligger nu Belysningsvæsenet. Vi boede på en første bagsal. Det er svært at beskrive, hvordan der så ud. Der var ingen entre, der var et værelse og et lille, smalt kammer. Jeg var to år, da vi kom til at bo der, og vi boede der i tolv år. Huslejen var 12 kroner om måneden.

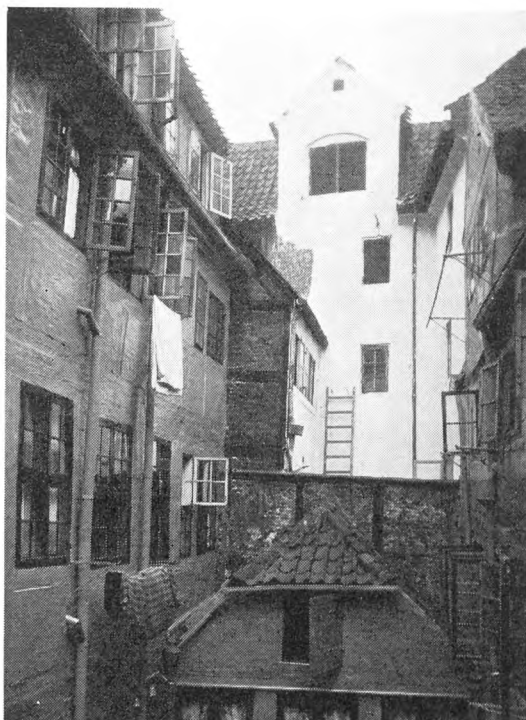
I døren ud til trappen var der forneden et stort, rundt hul, vel en knast, der var faldet ud, og en elendig gammel lås, som enhver kunne lukke op. Gulvene bestod af nogle brede, slidte brædder med brede revner imellem. I det store værelse var der to smalle fag vinduer, og udenfor et halvtag, som hørte til husværtens arbejdsstur, der var underneden lejligheden, så der var koldt og utæt overalt. I et hjørne stod en forslugen kakkellovn, et fjerdingkar kul havde den spist i løbet af nul komma nul. Køkkenet var et lille firkantet hul med et lille vindue i ud til trappen, et fastmuret komfur og en åben skorsten. Køkkenbordet var ældgammelt og råddent, men der var da vand indlagt, men under vasken var gulvet råddent, og trælus og andet ækelt kryb holdt til der.

Jeg husker en lille episode fra dengang. Jeg var alene hjemme, og pludselig kom en skorstensfejer ud fra køkkenet. Jeg græd af skræk. Han var krøbet ned gennem den åbne skorsten, men han gav mig en 5-øre, og så forsvandt angsten, for så forstod jeg, at han var et rigtigt menneske.

I denne lejlighed, som var mit hjem i 12 år, stod i den store stue en ret bred træseng med halm som underlag og nogle elendige rester af lagner og gamle dyner. Jeg erindrer ikke at have set et nyt lagen eller betræk på den seng. Min stakkels mor sled og slæbte med at holde pjalterne både på os og sengetøjet rene. Vi fik aldrig noget nyt. Der boede en marskandiser i Åbenrå, der købte mor lidt tøj, når det andet var helt slidt op.

Vi sov mange i den seng, min mor og flere af hendes unger, nogle måtte jo ned ved fodenden, men når min far kom hjem, var det kun mig, der lå ved fodenden. Langs den ene væg i værelset stod en elendig gammel sofa og foran den et lille bord, der som oftest var lagt papir på, en dug var luksus. Der var et par defekte stole, en af dem havde kun tre ben. På siden ind mod køkkenet stod et smalt skab, der tjente som spisekammer, der som oftest var tomt. På det stod et vækkeur og noget billigt nips. Inde i kammeret stod en smal jernseng, hvis indhold dårlig kan betegnes som sengetøj, og i den anden ende af værelset stod et skab. Klæder har jeg aldrig set i det, og skuffen forneden havde far brændt, så der var kun det gabende hul.

I den store stue var særlig den ene væg helt løs og blød at føle på, det var som om der intet rørvæv eller puds var indeni den. Min stakkels mor havde selvsagt et frygteligt og næsten omsonst arbejde med at holde huset fri for lopper, og hvad der er det værste væggetøj, da det jo var væggene, der var befængt med det. Min mor var meget dygtig og proper. Det var en hel svir for os, når vi skulle efter et knippe halm på Halmtorvet, og hun regerede med træsengen, skoldede og vaskede den, og den ny halm kom i, og vi hoppede af glæde. Men glæden var kort, væggetøjet indfandt sig snart igen, og en gang jeg lå og sov, vågnede jeg ved et rædsomt spektakel i mit øre. Der var kommet et væggetøj i mit øre, og jeg for op ude af mig selv.

Gårdparti fra Vognmagergade 34 og 36 i 1898. Det tætbyggede kvarter forsvandt ved saneringen i 1910.

Vi havde altid en lille køkkenlampe tændt om natten. Min mor tog en spiseskefuld vand, lunkede det lidt over blusset og hældte det i mit øre, og til alt held for mig, kom bæstet ud, og glad var jeg. Siden da havde jeg altid lidt vat i øret, og jeg holdt mig gerne for øret, når jeg sov på siden.

En gang måtte vi flytte ind i nr. 34, som også er i det samme kompleks som Belysningsvæsenet, fordi en del af loftet faldt ned. Vi ventede på i flere dage, at det skulle falde ned. Det var lige over vores seng, og til sidst styrtede det med puds og tækkerør ned med et vældigt brag. Den anden lejlighed var vel

endnu værre at bo i, for der var intet vand inde, men ude på trappen fælles med andre mennesker, så mor flyttede tilbage igen.

Da jeg var godt seks år, fik min mor så det sidste barn. Imellem det og mig havde der været en lille dreng, men om ham husker jeg kun, at han lå som lig i en gammel barnevogn. Jeg var anbragt hos en skrædderfamilie, så længe fødslen stod på. Det blev en yndig lille pige. Da jeg kom ned igen, var min ældste broder hjemme. Han var vel et par og tyve år dengang, og han sagde, at storken havde været der med en lille pige. Jeg spurgte, hvordan den var kommen ind, og han sagde, at den kom ind ad vinduet. Indigneret spurgte jeg, hvorfor han så ikke havde lukket vinduet, så jeg kunne se den. Så sagde han, at den skulle også besøge andre, „men se her, du kan tro, det er en sød lille pige“. Pludselig udbrød jeg: „Hvor ved I egentlig fra, at det er en lille pige?“ Da brast min broder i latter, og da var det som om, at der pludselig gik noget op for mig. Der var jo den lille forskel. Det skulle jeg da også vide, da min broder, som dengang var ni år, jo var i hjemmet.

En ny tid begyndte nu for mig, for nu skulle jeg passe hende, mens mor var på arbejde. Det gik også godt, så længe det var lyst, men jeg var meget mørkerød, da jeg var barn, og turde ikke være alene i stuen. Jeg var bange for spøgelse. Der herskede megen snak om spøgelse og overtro dengang, og en dag så jeg noget, der puslede under sengen og for skrækslagen ud. Senere gik det op for mig, at det var gråspurve, der var inde at hente halmstrå, der faldt ned gennem tremmerne i sengen. De skulle jo bygge rede af dem.

Min ældste søster, som var 13 år, og min lille broder gik jo i skole, og min søster havde en byplads og tjente lidt, så jeg gik ofte med den lille pige på armen og sang salmer „Nu titte til hinanden de fagre blomster små“ og var angst, når det mørkede. Men når så min kære mor kom hjem, og selv om hun var træt, lyste hun altid op i hjemmet, og mine søskende kom, ja, så var alle genvordigheder glemt. Og selv om alt var fattigt, så glemte man det, når bare ens gode mor var der, og hun var

Lille Brøndstræde set fra Store Brøndstræde ca. 1895. Dette kvarter hørte fra gammel tid til de mest berygtede i København.

altid net og ren, hendes tykke hårfletninger var sat så pænt på hendes hoved.

Men tiden gik, og da jeg var over syv år, kom jeg i Suhmsgades skole. Jeg gik altid om eftermiddagen fra klokken 1 til 5 og senere til klokken 6. Jeg holdt meget af at gå i skole, og kun sygdom holdt mig hjemme fra skolen. Sådan var der en dag, jeg havde fået ondt i min ryg, og mor holdt mig hjemme fra skolen. Men den næste dag var jeg allerede bedre, og da vi intet brændsel havde, gik jeg sammen med en større dreng på en byggeplads og fik noget gammelt brænde puttet i en sæk og traskede glad af sted. Men da vi kom på Trinitatis kirkeplads, oh skræk, oh ve! da kom min klasselærerinde frk. Hansen og skulle hjem fra skolen. Hun blev naturligvis vred og spurgte, hvorfor jeg ikke kom i skole, og den næste dag måtte min mor gå med mig i skole. Der blev jo et heftigt ordskifte, og min mor

sagde: „Tøsen har været syg, forstår De det!“ Jeg var ved at dø af skræk, og min mor sagde: „Vil du med mig hjem Alma?“ Og det ville jeg forståeligt nok gerne. I min karakterbog kom til at stå: „Tre dage uden tilladelse“, det blev også det eneste kedelige, der kom til at stå i den bog.

Jeg havde mange angstfulde timer i min skoletid, og det var særlig hovedregning, det kneb med. Jeg havde en lærerinde, jeg var meget bange for, og allerede dagen før begyndte jeg at blive ked af det. Hun var helt hysterisk, hvis man ikke hurtigt nok forstod det, og hun stirrede på mig med sine hvasse øjne og råbte: „En brøk er en eller flere af et heles lige store dele“. Ja, så stod forstanden helt stille på mig. En gang fik jeg 4+ i hovedregning, og frk. Hansen udbrød: „Hvorfor har dog Alma en så lav karakter i regning?“ Men det kunne jeg jo ikke svare på.

Vores nabo var en stakkels forhutlet, ældre kvinde, som var offentlig pige, som man dengang kaldte dem. Hun havde sit usle bordel i Lille Brøndstræde, men boede i det lille værelse sammen med sin „kæreste“, et forsumpet individ, som hun underholdt. Hun kunne umulig tjene ret meget, og når hun så ikke fik penge, slog han hende. Der kom så politi, men skroget smed sig på gulvet og råbte: „Jette, Jette“. Og det stakkels mishandlede kvindemenneske bad for ham, så politiet tog ham ikke. Oven over os på anden sal boede en dame med sine to børn. Hun rullede fine håndrullede cigarer. Der var en egen charme ved at se hende sidde der og forme og glatte de fine blade, og der duftede så dejligt af tobak. Hun havde alt til faget henhørende som pressere og andet. Hun var tysk af fødsel og havde været en køn kvinde engang.

Da jeg efter ferien atter begyndte min skolegang, kom en dag en doktor ind i min klasse og spurgte frk. Hansen, om der var en lille pige, der ville have en formiddagsplads. Jeg rakte fingeren i vejret og fik pladsen. Doktoren boede i Frederiksborggade. Han var før tiden alene, da hans hustru var bortrejst en tid. Den doktor var meget flink ved mig. Lønningen var halvanden krone om ugen fra kl. 7 til kl. 12, selvfølgelig uden kost. Det

Vognmagergade set mod Landemærket fra hjørnet af Store Brøndstræde i 1898. I baggrunden skimtes Åbenrå, Vognmagergades fortsættelse mod Rosenborggade.

var et rigt hjem med mange værelser, alene spisestuen rummede 24 stole langs væggene, der var bløde filtskydedøre og mange kostbare møbler og et mægtigt flygel. I fruens seng var der lyseblå silketæpper, og langs den ene væg en mængde fodtøj af dyreste slags, så yndige, at jeg måtte prøve at stikke mine små fødder ned i dem. Jeg hentede mad i spisehuset ved Hambros badeanstalt, det var middagsmad. Og ellers tørrede jeg støv af, bankede de store, tunge kokosmætter, som lå udenfor den mægtige, høje egetræsdør. Doktoren lærte mig at „stryge“ hans høje silkehat og at passe telefon, når han ikke var hjemme. Jeg bar hans violinkasse hen til Farimagsgades sporvogn linie 4, og jeg gik ved siden af ham. Men det værste job, jeg havde, var,

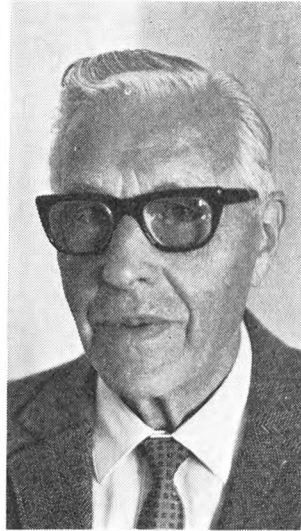
når jeg skulle bære en høj forniklet spyttebakke fyldt med blod ned i gården, og selv om jeg slet ikke så på den, men holdt den langt ud fra mig, vendte dog alt sig i mig, og jeg skulle kaste op. Den spyttebakke kom jeg somme tider til at „glemme“, men mon ikke doktoren vidste, hvorfor jeg glemte den? Når jeg havde fri fra skole, passede jeg også doktorens telefon om eftermiddagen, og jeg opholdt mig i konsultationsværelset, jeg kunne se ned på Nørrevold på sporgovnene og trafikken. I værelset stod et stort uaflåset skrivebord med mange penge i store sølv-tokroner. Jeg har aldrig ladet mig friste eller rørt en skilling, skønt jeg somme tider intet havde fået at spise.

Så en dag stod jeg og hjalp kokkepigen med at vaske op. Jeg stod med en lille kop i hånden. Fruen stod ved siden af mig, og pludselig udbryder hun: „Pas endelig på den kop, den har tilhørt . . .“ Om det var en olde- eller en bedstemor fik jeg aldrig at vide, for jeg stod med hanken i den ene hånd og koppen i den anden, og så fik jeg en knaldende lussing. Koppen havde været klinket ved hanken. Jeg huskede at børste eller stryge, som det jo hedder, doktorens silkehat. Jeg sagde farvel til kokkepigen og hav det godt, jeg kommer ikke mere, og hun sagde: „Det skal du heller ikke Alma“. Doktoren var nogen tid før blevet udnævnt til professor, og fruene sagde da til mig: „Fra i dag af skal du sige hr. professor til min mand“. Den næste dag kom professoren hjem til min mor og spurgte, hvorfor Alma ikke kom, og min mor sagde da til ham: „Herr professor, de klø mine børn skal have, skal jeg nok selv give dem“. Han sagde da, at hans hustru var syg, og han beklagede, at det var gået, som det var, men allerede dagen efter havde jeg en plads i Bredgade. Der var jeg i to år.

Mine bedste dage i hjemmet var fredag og lørdag, når jeg kom hjem fra skole klokken 6, og min mor havde skuret gulvene hvide og lagt rent papir på det lille bord. Så syntes jeg trods den elendige fattigdom, at der var hyggeligt.

Christian Poulsen

Christian Poulsen er født i 1893 og voksede op i Møntergade, hvor hans far havde sit snedkerværksted. Her blev han udlært i 1911, hvorefter han gik på valsen i Tyskland, Schweiz og Italien. Fra 1913 til 1928 arbejdede han sammen med sin far, og da denne døde i 1928, førte han og hans broder værkstedet videre i fællesskab, indtil Christian Poulsen lagde op i 1968.

Kjøbenhavn, den 16. maj 1898.

I dag fylder jeg fem år! Jeg kan ikke huske mine tidligere fødselsdage, men nu er jeg da mig selv bevidst og kender de omgivelser, jeg lever i. Solen stråler fra morgenstunden, og det kniber med at sove for bare spænding. Far og mor har i aftes pyntet et lille fødselsdagsbord til mig, og jeg glæder mig over de gaver, de har betænkt mig med. Jeg får en sparebøsse formet som en rød postkasse, en fin blyant og en bog med hvide blade, for nu er jeg begyndt at skrive bogstaver, som jeg lærer i Vodders børnehave henne om hjørnet i Gothersgade. Jeg har ganske vist ingen penge til at putte i bøssen, men når min rige onkel Martin fra Vejle kommer på besøg, så måske! Han giver os af og til en hel tiøre hver.

Vi bor i Møntergade 26, der er et højt hus midt i gaden med vidtløftige side- og bagbygninger. Fra porten går vi gennem forgården forbi retiraderne og videre igennem en smøge, der fører ud til en stor baggård, hvor der både er beboelses- og

værkstedbygninger. Fra denne gård er der udkørsel ad Wis-margangen til Gammel Mønt.

Far er snedkermester og har sit værksted ovre i baggården, hvor der er mange andre virksomheder. Vi bor på 3. sal i for-huset i en rummelig lejlighed med fire værelser og et par kamre. Jeg ved ikke om vi betaler husleje, for far er vicevært for hele ejendommen. Ejeren er en fin ældre herre med snehvidt hår og skæg. Når han kommer og skal tale med far, må vi småunger pænt holde os på afstand. Han er departementchef!

Mormor bor hos os. Hun er dameskrædderinde og har systue i et af kamrene. Derinde snurrer symaskinen dagen lang – og af og til den halve nat med, når kjoler til et bryllup eller en anden stor fest skal være færdige til tiden. Foruden mormor består vor lille familie af far, mor og fire børn. Min broder Poul, der er to år ældre end mig, og så har vi to små søstre, Karen og Hanne.

Den 1. april 1899.

Det er min første skoledag. Nu er jeg meldt ind i Sølvgades Betalingssskole, og jeg er begyndt i 6. klasse sammen med en snes andre jævnaldrende drenge.

Vore frøkener er meget gamle og frygtindgydende, men jeg bliver snart gode venner med frk. Hofmann, fordi jeg allerede har lært at læse. Hun er en svulmende dame helt i sort og med en masse sorte perler om halsen. Jeg går på eftermiddagsholdet fra kl. 1–6, så nu løber jeg hver middag på klaprende træsko ad Kronprinsessegade langs med Kongens haves gitter til skolen. Vort klasseværelse vender ud mod Sølvgade, så vi kan følge med i, hvad der foregår nede på gaden.

Den lille hestesporvogn, der kører fra Kongens nytorg til Bleg-damsvej, kommer jævnligt forbi, og kusken ringer med sin klokke, når den svinger om hjørnet. Hver eftermiddag trækker vagt-paraden op fra Sølvgades kaserne til Hovedvagten i Kastellet. Vi kan høre hornmusikken længe før den passerer, og stortrom-mens dum-dum lyder, lige til den forsvinder henne i Dronnin-gens tværgade.

Møntergade set fra Gothersgade ca. 1906. Hjørnehuset t. v. er Møntergade 36. Den lave bygning midt i billedet er Povl Fechtels hospital, og t. h. derfor ses Møntergade 26. Hele husrækken blev nedrevet i 1907.

Ellers er skoledagen nok så ensformig. Vi har skrivning og regning. Det sidste er jeg nu ikke så god til, og derfor er jeg ikke så gode venner med frk. Schmidt, men hun er også en stramtandet dame, høj og mager og med lorgnetter på en spids næse. Af og til har vi anskuelsesundervisning. Det kan jeg bedre lide. Der bliver hængt et billede af et landskab eller en bondegård op, og så skal vi fortælle lidt om, hvad vi ser. Vi skal jo lære at bruge øjnene.

Julen 1899.

Juletiden er det bedste, jeg ved. Sneen er faldet og har lagt sig på træer og buske nede i klosterhaven, så det ligner et helt felandskab, som vi ser det i eventyrbøgerne.

Nu er juleforberedelserne begyndt, og mor har travlt med at

bage og brase, sy rullepølser og lave grisesylte, for mor laver alting selv. Så skal vi ned på Kvæsthusbroen og hente en skæppe muslinger, som tante Laura har sendt os fra Vejle. De skal koges og beredes til julefrokosten, og vi får alle skallerne til at lege med.

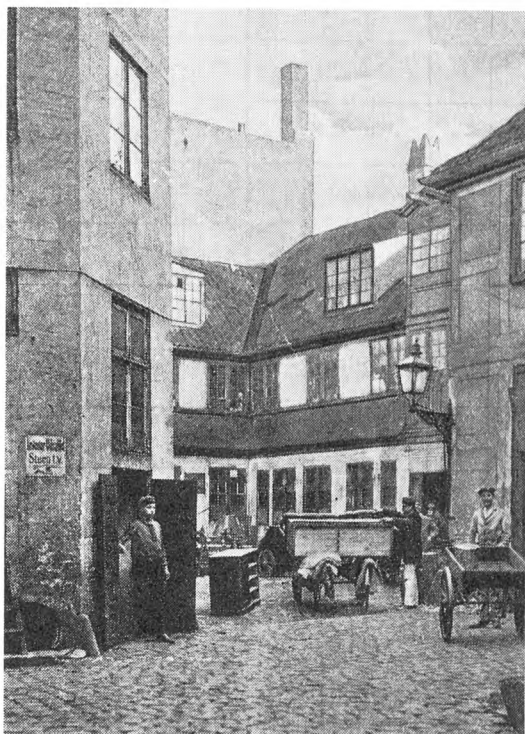
Når juleaften oprinder, samles vi i skumringen om mor, der sidder ved det taffelformede klaver og spiller dejlige julemelodier, og vi børn flokkes omkring hende og synger med, så godt vi kan. Når vi er færdige med julemåltidet, oprinder det store øjeblik. Så går far ind og tænder det store juletræ. Det er blevet pyntet i aftes, men har stået godt gemt bag stængede døre. Nu åbenbarer det sig i al sin herlighed.

Når spændingen er udløst, vi har danset om juletræet og fået gaver, falder der endelig ro over familien, og vi samles om bordet i spisestuen under hængelampen. Så får vi godter og læser historier i de smukke julehefter, som vi har købt på skolen.

Juledag skal Poul og jeg med far på Langelinie. Vi har de nye vanter og tørklæder på, som vi har fået i julegave, og vi nyder turen i det klare vintervejr. Fra Langelinie lægger vi vejen om gennem Kastellet, hvor regimentsmusikken, som jeg kender fra Sølvgade, står opstillet foran kommandantboligen og spiller fra 12 til 1. Jeg holder vældigt meget af at høre musik.

Om eftermiddagen kommer onkler og tanter med deres børn på besøg, og så har vi huset fuldt af gæster. Mor har kogt en hel røget skinke, og når alle er bænkede om middagsbordet, skærer mor store, saftige, lyserøde skiver af og byder rundt sammen med et mægtigt fad grønlankål. Hele vor familie er udstyret med en fortræffelig appetit, og vi tager ordentlig for os af retterne. Farbror Niels kan sagtens spise 10–12 skiver skinke, men vil dog i al beskedenhed kun have seks! Men han er rigtignok også en stor mand, der vejer mindst 300 pund.

Bagefter danser vi igen om juletræet, og nu danner vi en stor kæde. Så leger vi med vore fætre og kusiner, og til allersidst får vi lov til at plyndre juletræet. Det må have været en anstrengende tid for min mor, men alle vi andre har haft det dejligt.

Wismargangen set fra Gammel Mønt ca. 1907. Indkørslen til den tidligere pestkirkegård skete fra Gammel Mønt 26. T. v. ses Christian Poulsen.

En junidag 1902.

Det er dejligt at stå op en sommermorgen, når solen skinner og forgylder de gamle gader i kvarteret. Møntergade runder ned mod Klareboderne, der er en rolig, hyggelig gade med mange forskellige butikker. Der dufter stærkt af røgede varer fra fru Schaaps viktualiekælder, og duften trænger op i antikvarbogladen oven over i den høje stue. Der er mange gamle, støvede bøger i vinduet, på en af dem står: *Comoedier sammenskrevne af Hans Mickelsen*, men jeg ved godt, at det er Holbergs komedier. Længere henne er kælderen med Thranes studenterhuer.

På hjørnet af Købmagergade ligger Karl Larsens boghandel, hvor Alfred Jacobsens dukketeatre er udstillede, som jeg tit går hen og kikker på.

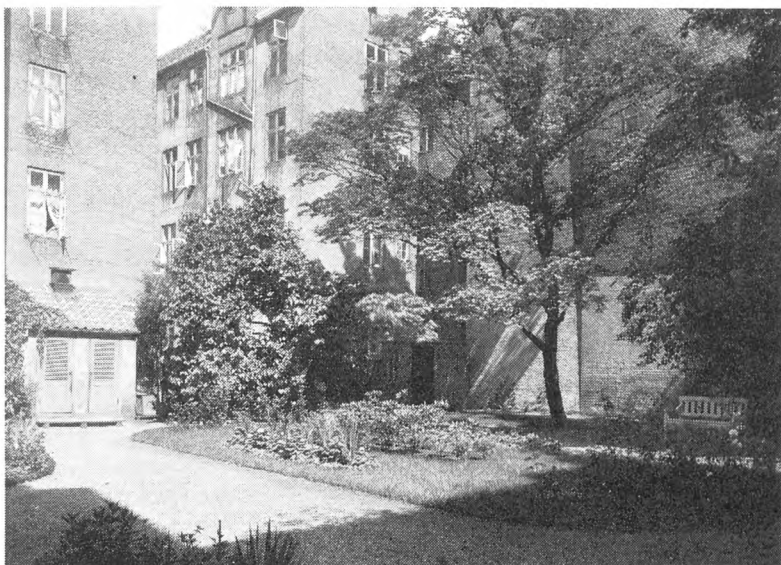
Vognmagergade og Åbenrå har et helt andet præg. Her er mange kludekræmmere, marskandisere og beværtninger, og her er en gennemtrængende lugt fra et garveri. To store betjente med blanke hjelme patruljerer her stadig, og der er jævnlig brug for dem. Det er ikke så sjældent, vi ser dem drage af sted med en mand, der er så overstadig fuld, at han hænger som en sæk mellem de bomstærke politifolk.

Store og Lille Brøndstræde mellem Gothersgade og Vognmagergade er temmelig uhyggelige. Der bor nogle underlige mennesker derinde, og jeg kommer der aldrig. Gammel Mønt er mere fredelig. Her er ganske vist også et par beværtninger, men ellers er her urtekræmmer, barber, skomager og andre almindelige butikker. Den fortsætter i Kristen Bernikowsstræde, der nylig er blevet asfalteret som den første gade i den indre by, og så er vi jo på Østergade med de mange flotte butikker.

Når vejret er godt er der dejligt ovre i Kongens have om morgenen. Fra kl. 6 til 8 er der kur i Rosenborgs Brøndanstalt, og de fine damer og herrer drikker afførende vande og går tur i haven. Det gælder om at komme af med de overflødige pund, de har taget på ved vinterens mange middagsselskaber. Til opmuntring for dem er der musik fra en lille pavillon ved Kavalergangen, hvor der sidder fem fine musikere fra Det kongelige kapel og spiller et afvekslende repertoire. Programmet er skrevet på en seddel og hængt op på det nærmeste træ. Vi behøver ikke at rende rundt for motionens skyld, vi kan bare stå og nyde musikken, og det er en dejlig oplevelse fra morgenstunden.

Den 29. august 1904.

Fars fødselsdag er den største årlige festdag i vort hjem. Allerede fra formiddagen er der komsammen af håndværkerne på værkstedet. Jeg har været nede hos Hansen og hente øl, og nu får hver en bajer og en cigar. Så er stemningen straks anslået, og

Haven i Povl Fechtels hospital, Møntergade 28, ca. 1906. I baggrunden ses baghusene til ejendommene i Møntergade og Gothersgade. I det gamle København var der mange haver som denne.

snakken går livligt. Om aftenen har vi mange gæster til middag, onkler og tanter, familien Berg, og fætter Carl fra Vejle, der bor hos os i gårdværelset, mens han læser jura i København.

Menuen er altid ens på denne dag. Vi får oksekødssuppe med mange urter og boller, og bagefter dejligt mørt oksebryst med peberrodsovs. Så har vi også rødvin på bordet, der ellers er en sjældenhed. Vi spiser suppe så sveden perler på panden, det er jo årets varmeste tid, og der er en fortræffelig stemning. Far er en glimrende selskabsmand. Han holder taler og sætter diskussioner i gang. Og hvad taler man om i dag? Naturligvis politik. Jeg har overværet så mange politiske samtaler i mit hjem, så jeg er temmelig godt orienteret. Vi har for nylig fået det første venstreministerium i landet til stor glæde for min far,

der især beundrer I. C. Christensen som politiker. Diskussionen er ikke saglig, men meget underholdende. Fætter Carl, der er meget slagfærdig, ynder at drille far med at betvivle, at de nye ministre ude fra landet kan begå sig ved hove. „Husk at kridte dine træsko, Jens Christian, at du ikke skrider på de bonede gulve“, er en af de udtalelser der sagt på drævende jysk gør stor lykke.

Far har forlængst bestemt, at jeg skal være snedker, og han synes, at jeg nok kan komme over på værkstedet om formiddagen og gøre nytte. Der er altid brug for en dreng til mange forskellige ting. Jeg er stor og kraftig af min alder. Jeg kan gå byærinder og køre med trækkevogn, når mindre ting skal bringes i byen, og desuden får jeg lejlighed til at lære forholdene på værkstedet at kende. Arbejdstiden begynder klokken halvsyv, og der skal lukkes op om morgenen, inden svendene kommer. Jeg bliver af og til sendt over at åbne, hvis far ikke er færdig til at gå, og det er jeg ikke glad for om vinteren. Der er bælgmørkt i gården og på trappen, så jeg famler mig frem, mens det pusler i alle kroge. I det gamle hus er der mange rotter. Jeg tramper i trappen og laver så megen larm, jeg kan for at kyse rotterne ind under tagskråningen, hvor de holder til. Jeg er ikke rolig, før jeg med rystende hænder får tændt den første petroleumslampe og ser den sidste rotte springe ned fra limgryden, hvor den åbenbart har delikateret sig, men nu forsvinder ind bag brædestumperne.

Far har mange kunder. På dr. Edvard Brandes' anbefaling har vi fået snedkerarbejdet på Politikens kontorer. På Østergade har vi Dyrbyes kaffehandel og Asp' forretning som kunder. Vi arbejder også for direktør Constantin Philipsen, der nylig har åbnet det første biografteater i København. Det hedder „Kosmorama“ og ligger i en passage ved Østergade. Det giver mig lejlighed til at komme i biografen af og til, og det er en hel ny, spændende oplevelse. En forestilling varer en time og består af et par film fra fremmede lande, samt en komisk farce. Foran lærredet sidder en pianist og spiller musik, der passer nogenlunde til det vi ser på skærmen. Vi har lavet forskellige

Gammel Mønt set fra hjørnet af Møntergade ca. 1905. Lige efter hjørnehuset, hvori gæstgiveriet „Stadt Wismar“ havde til huse, var indgangen til Wismargangen.

apparater, der kan gengive lyde som vandfald, styrtregn og torden. Dem skal pianisten også betjene, så han har nok at gøre med at få det hele til at passe med billederne.

Ind imellem laver vi senge, kommoder og skabe, som malermester Berg aftager, maler og videresælger til møbelhandlerne. Priserne er gennemgående lave, snedkerarbejde vurderes ikke så højt, så der skal arbejdes flittigt hver dag, for at få det til at løbe rundt. Der skal skaffes penge til husholdning og til svende-

løn hver lørdag, og pengene går ikke altid så glat ind. Far må ofte vente længe før en regning bliver betalt.

For nylig blev jeg sendt hen på et kontor på Østergade med en regning på 75 kroner. Direktøren sad længe og studerede regningen. Pludselig sprang han op og råbte meget dramatisk: „Det sortner for mine øjne. Det var kraftedeme en ordentlig regning.“ Fruen, der sad på kontoret, smålo af min forvirring. Hvad skulle jeg dog stille op! Omsider fik jeg dog regningen betalt. Glad og lettet styrtede jeg hjem med pengene.

Det er ikke så sjældent, at folk himler op over vore priser, selv om de dog er beskedne nok. Far tør simpelthen ikke skrive større beløb, end der er nødvendige til at dække vore udgifter og en rimelig fortjeneste.

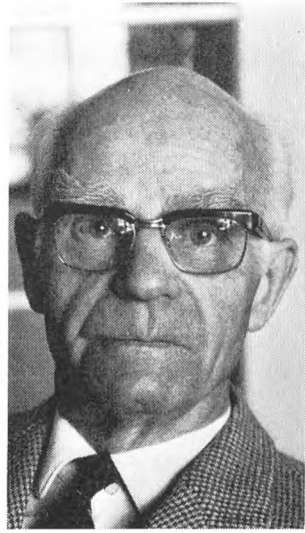
Forår 1906.

Nu skal det gamle kvarter rives ned, og vi må tænke på at flytte. Far og mor synes også vi trænger til luftforandring efter at have boet så mange år i den indre by.

Nu flytter vi ud på Kastрупvej i en villalejlighed og her er landligt med landevejsgrøfter på begge sider og hyggelige gamle bøndergårde omkring.

Christian Raavig

Christian Raavig er født i 1896 i København. Efter konfirmationen i 1910 kom han i skræderlære i Jylland. Fra 1915 arbejdede han som svend hos forskellige mestre i København. Efter kursus i tilskæring arbejdede han en periode som tilskærer, hvorefter han i 1921 nedsatte sig som skrædermester og drev sin egen forretning til 1961.

Bydreng i København

I avisernes annoncespalter var der et afsnit med overskriften „Bydreng søges“. Der var stor rift om disse pladser, så man skulle være først på pletten. Altså hjem fra skole, ned til urtekræmmeren for at spørge om „den til de kongelige brevpøster privilegerede gamle tante Berlingske“ var hjemme. Der var nemlig hjemmel for at låne gratis, det vidste alle.

Hurtig gennemgang. Bydreng søges: Østergade 51, sølvvareforretningen, altså en topstilling. Ned med avisen. Fredensbro, Sølvgade, Kongens Have, Christian den IX's gade, Østergade i eet stræk. Jeg rev døren op, av der stod en mor med sin søn. Er pladsen optaget? Nej, du kan begynde med det samme. 3 kr. om ugen, der var pladser til 2 kr., 2,50 og 3 kr., så gagen passede til beliggenheden.

Til Fa. Gersom Davidsen, Østergade 51, den fornemme forretning for engelsk sølv, var der knyttet mange fordele. Bl. a. var man altid i første parket ved store begivenheder, der havde Strøget som gennemgangsled, som f. eks. da Bjørnstjerne Bjørn-

sons kiste fra Paris blev ført gennem København. Jeg var så nær katafalken, at jeg kunne røre det sorte klæde.

Der var mange kendte personligheder, der gik eftermiddags-tur på Strøget, bl. a. Holger Drachmann, let kendelig på den høje skikkelse, bredskygget hat og have-lock, som jo var og er en sjælden beklædning på vore breddegrader.

„Der kørte prinsessen“, kunne chefen pludselig sige. Det var den folkekære prinsesse Marie, som lydløst kørte gennem Strøget i sin store bil. Navnet havde en særlig klang i mine ører, for chefen havde fortalt mig, at der hvert år inden jul skulle afleveres en pakke med sølvvarer i „Det gule Palæ“ i Amalie-gade, og at reglen var 1 kr. til budet. Alt dette blegnede dog helt ved budskabet om prinsessens død kort før jul. Der var stilhed i København.

En bydrengs arbejde var i regelen ikke særlig indviklet – een ting var vigtigt, ikke mindst i min nye stilling, hvor kunderne boede spredt over hele byen, at kende sin by. Det opøvede vi hjemme ved at gætte gader. En gade på Frederiksberg, der begynder med t? Thorvaldsensvej. Ja, så er det din tur.

Kasserne fra England var foret med bly. Chefen: „Hvad skal vi gøre med blyet?“ „Jernhandleren køber metal“. „Prøv.“ Det gik fint, der var faste priser på metal.

Sølvvarer, der skulle til provinsen, blev sendt i trækasser. „De har savsmuld ved Nikolaj, de vil nok afstå lidt“. „Prøv“. En efterårsaften ved Skt. Nikolaj: kirken med dens krans af slagterboder, lyset ud over brostenene med skyggerne fra de mørklædte kunder, det røde kød, de blodplettede hvide forklæder, de joviale slagtere med bowlerhattene – en vidunderlig atmosfære. „Sagde du savsmuld? Nå, ja, det er ikke vores største salg“, men det gik.

Til bestillingen hørte rengøring af gården. Det var overkommeligt. Flademålet var omtrent som stuegulvet i et gennemsnits arbejderhjem på den tid. Lyset fra den lille strimmel himmel nåede kun i begrænset mål til bunden i disse snævre forhold. I gården var der en dør, der førte ind til et lille aflukke, vi kaldte for Das. Her fik jeg til rensning af luften ordrer til

Bjørnstjerne Bjørnsons kiste førtes den 30. april 1910 gennem København. Her passerer ligtoget gennem Østergade forbi Politikens daværende hus på hjørnet af Integade, det nuværende Bremerholm.

at anvende klor. Den første gang spredte jeg det omhyggeligt på sædet, men det gentog sig ikke.

Med mellemrum vuggede høvlspåner ned gennem skakten og lagde sig stiltfærdigt i min lille gård. Det var signaler fra den ærværdige nabo Skt. Nikolaj kirke, der skulle henlede opmærksomheden på opførelsen af dens nye spir. Kuglen på det gamle tårn, som de fleste københavnere kendte, havde for sidste gang meddelt, at klokken var 12. Brygger Jacobsen havde med større held end med Vor Frue kirke „fået lov“ at sætte spir på Skt. Nikolaj. Pelsklædte herrer med høje hatte, der kontrollerede deres guldkapslede efter normaluret i det gamle tårnrum, havde på grund af byggeriet fået uro i den daglige rytme, og heri lå faktisk noget symbolsk. Absalons by var ved at vågne til en ny

fødsel. De sorte, sodede, truende vinduesåbninger på det gamle slot på Slotsholmen havde i årtier forkyndt byens indbyggere og de besøgende, at staden København ikke havde midler eller beslutsomhed til at få lægt sine egne sår, men nu skulle alt blive nyt. Slottet skulle bygges op igen, kvadersten fra hele landet fragtedes til hovedstaden og blev senere til den skønneste mosaik på slotsfacaden. Skt. Nikolajs nye spir kunne i solen over kanalen blinke til sin høje nabo – slottet. Alle ting behøver ikke at være som før.

Imens gik drengen fløjtende gennem gaderne. Det var døgnets melodier, men også operastumper kunne dengang i højere grad end nu være med til at slide læberne tynde. Med Nat Pinkerton og Buffalo Bill under bluserne havde vi appetit på alt omkring os, og nu nærmede julen sig.

Mange af krigsinvaliderne fra krigen 1864 var til livets ophold blevet „hædret“ med en lirekasse, og med dem var de i ikke uvæsentlig grad med til at præge bybilledet. Med hæderstegnet på brystet, lidt haltende på træbenet – en havde for vane at tage det af og slå takt med det til stor jubel for børnene – var disse glade musikanter blandt de første til at forberede julen. Allerede først i december havde de julesalmerne indlagt i deres festligt ekstra pyntede „orgler“, og man hørte deres lidt vemodige toner gennem porte og gårde over hele byen. På Strøget havde de sikret sig strategisk vigtige punkter, f. eks. ved „Hellegjest“, hvor de kom godt overens med de berømte spurve, der endnu myldrede i træerne ved kirken og gjorde gaden levende omkring hestepærerne, hvis forsvinden sikkert var medvirkende til at spurvene også en dag var væk. Ak!

Eftersom højtiden nærmede sig, steg travlheden i sølvvareforretningen. I „Forsendelsen“ var antallet af ansatte steget til det dobbelte, vi var nu to og havde det pragtfuldt. Vi borede os gennem det tætte menneskemylder med vore pakker, men fik trods travlheden efterhånden de fleste vinduesudstillinger med.

Fonografvalsen var blevet afløst af grammofonen med det store messinghorn. De første rulleskøjter var kommet på marke-

Slagterboderne ved Nikolaj tårn ca. 1905. Efter at kirken var blevet ødelagt ved branden i 1795, stod kun tårnet tilbage. På kirkepladsen havde slagterne deres boder, „Maven“, 1846–1917.

det, en uopnåelig drøm. De „vanskeligste“ vinduer var nok dem med de mekaniserede tog, der kørte gennem lange tunneler og til lige stor overraskelse, kulørte og glade – dukkede frem igen. Hovedcentralerne for disse vigtige sager lå i Nygade og Frederiksborggade.

I Frederiksborggade lå byens vistnok første biograf „Fotorama“. Her vistes den dramatiske film om den meget tykke kone, der ved et uheld dumpede fra 4. sal gennem alle etager til stuelejligheden uden at komme „personlig“ til skade. Og om den stakkels mand, der havde spist hestebøf og aldeles hypnotiseret sprang op, stampe i gulvet, løb ud af døren ned ad trappen ud på gaden, spændte sig selv for en firehjuls fladvogn og styrtede en utrolig farefuld tur gennem byen for til sidst at ende i en sø. Vi var stakåndede og det gav godt skolestof.

Det blev juleaftensdag, de sidste pakker var bragt ud, der var

ryddet op og gjort rent i baglokalet og i gården, vi var lidt betuttede, da chefen kaldte os ind og meddelte os, at vi havde klareret os tilfredsstillende. Han gav os hver en mystisk udseende pakke, der ved nærmere eftersyn viste sig at indeholde rulle-skøjter. De kom på med det samme, og jeg blev trukket af et ganske gement hestekøretøj gennem byen til juleaften på det yderste Nørrebro.

Transport var og er jo et meget vigtigt område, og her indtog droskerne en fremskudt plads. De var lidt langsomme, men der var ret god siddeplads bag på. Det var en forudsætning, at kalechen var slået op, og at kusken, når han opdagede „passageren“, ikke kunne nå gratisten med piskesnerten. Det var der nogle, der kunne, men vi havde fundet ud af en virkelig velgørende hævn. Mere end en gang er det lykkedes at få kusken til at dreje sig „livsfarligt“ langt ud til siden, når vi med ophidsede gebærder meddelte, at det ene hjul var løbet af.

Droskekuskene var en hel verden for sig, de var menneskeken-dere og kørte for alle samfundslag. Der gik mange historier om dem og deres rappe replikker, bl. a. denne noget vulgære: Tre lidt beduggede herrer: „Hvor langt kan man komme med denne møgvogn?“ „Tja, det kommer jo ganske an på, hvor møget skal læsses af.“

„Hønen“ på Nørregade var den rene romantik. Befolket mest af ældre mennesker passerede denne mærkelige hestesporvogn huse og mennesker, som overværede man en langsom film. Standsninger og igangsætninger var et helt ritual, og turen var kun noget, jeg gav mig i kast med, når dagen havde været helt begivenhedsløs.

Med lidt transportmod var de nye taxabiler ret anvendelige. Nogle af dem havde kalecher med en stang tværs over „til at holde i“. Her kunne man sidde ret behageligt på de store skærme med fødderne på trinbrættet. Jeg har prøvet turen gennem Nørrebrogade. Den blev lidt „hurtigt“ afbrudt, men det var det hurtigste, jeg indtil da var kommet af sted.

Bryggeriernes vogne til transport af ølankre nævnes kun for en fuldstændigheds skyld. Med ankrenes placering for oven,

Sporvognen „Hønen“ passerer Krystalgade på vej gennem Nørregade til Nørrevold ca. 1915. I baggrunden Sankt Petri kirke.

langs siderne og to eller tre bagest frembød de jo ikke umiddelbart mulighed for „praktisk“ brug. Den var heller ikke stor, men havde man god tid, havde køretøjet visse fordele. Kusken kunne man lade ude af betragtning – ingen risiko. Der var god rummelig plads på de bageste ankre, dog skulle man passe på ved drejning til en anden gade, når ankrene kom i bevægelse, ikke at få „halen“ i klemme. Det var ret ubehageligt og kunne huskes længe. Endelig var der jo hjemmets sarthedsgrad, ankrene var ikke rensat før kørslen.

Det vil jo nok undre nogle, men jeg mener, at trillebåndet må nævnes her. Det er jo ikke et transportmiddel, men fremmer afgjort farten. Nu ser man aldrig et trillebånd mere. Jeg tænker naturligvis ikke på dem man kunne købe, det var kun for tøsedrenge. Næh, det eneste virkelig brugelige var et helt, afmonteret cykelhjul. Det havde alle fordele: det kunne høres, når man kom, det kunne fuldstændig beherskes med en ikke for

tynd pind af en passende længde. Man satte den ind i fordybningen i fælgen. At presse det over en toppet brolægning med stor fart eller dreje det omkring et hjørne uden at sætte farten ned, så hjulet lå skråt i svinget, det var en oplevelse. Det kunne jo også gå galt, man kunne blive for ivrig, som da jeg på gaden brat blev standset ved at stå under mulen på den ene af to store belgiske heste, der flegmatisk kvitterede ved fuldkommen ligegyldighed. Trillebåndet kørte videre og lagde sig til ro med den „personlige“ klingre lyd, som endnu sidder drengen i ørene.

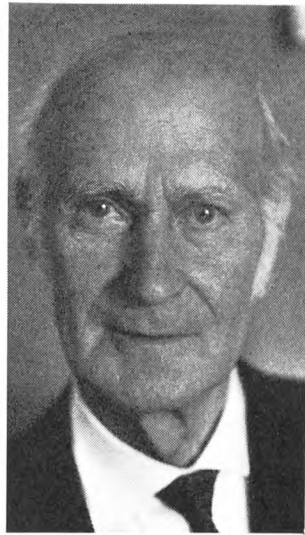
Med sporvogne, disse usmidige trafikklodser på skinner var det umuligt at komme til en „ordning“. Jeg prøvede ganske vist, da jeg skulle ud til en af forretningens kunder, at stå på på Kongens Nytorv, få afleveret pakken og ved jongleren med forskellige sporvognslinier at stå af samme sted. En konduktør blinkede venligt til mig, men det krævede for megen forståelse og venlighed fra „etatens“ side, så jeg opgav. Et forsøg på at eliminere sporvejenes tilstedeværelse ved at løbe begge veje ved udbringelse af en mindre ordre og stolt præsentere de 20 øre – besparelsen – ved hjemkomsten blev mødt med næsten pinlig tavshed, så jeg forstod, at en gentagelse var uønsket. De manglede den rette sportsånd.

Hvor har mange københavnske kuske haft en dreng løbende ved siden af vognen under råbet: „Må jeg køre med?“, og hvor har mange drengesansigter lyst op, når de havde fået det lille positive nik. At kunne holde balancen i Napoleon-attitude på en fladvogn med to „vilde“ heste for. Jo, det var tider.

Den gyldne sommer svandt. Langebro badeanstalt var forlængst besøgt for sidste gang. Folks strøgtur var genoptaget, og dagen for min afsked med den levende verden omkring Østergade 51 nærmede sig. Jeg kunne ikke få begrebet skrædder over mine læber i forbindelse med mine fremtidsplaner. Altså sagde jeg til min chef – lidt stammende: „Jeg kan desværre ikke blive her længere, jeg skal til Jylland i fiskerlære.“ Han så længe undrende på mig. Endelig sagde han: „Ja, så må du huske at sende nogle stykker hummer, hvis du skulle få den slags „fisk“ i garnet.“

Karl Anthonsen

Karl Anthonsen er født i 1896 i København. Efter skolegang på Opfostringshuset uddannet som mejerist. Arbejdede derefter på forskellige mejerier. Ville gerne have haft en højere uddannelse, men havde ingen mulighed derfor. Arbejdsdreng på Rosenborg Brøndanstalt, hvor han arbejdede i mere end 40 år, sidst som forvalter. Efter firmaets ophør, blev han i 1958 forvalter hos Thor Vask. Holdt i slutningen af 1920'erne flere radioforedrag.

Min moders properhed omtaltes i mit plejehjem. Hendes forklæde var det hvideste og stiveste i Tivolis smørrebrøds- og kaffekøkken, hvor hun tjente. Hun havde bragt mig til verden den 1. august 1896 på Fødselsstiftelsen i Amaliegade. Jeg er altså en ægte københavner.

Min fader var klejnsmed, men han forsvandt over Atlanten. Så sad da mine plejeforældre alene tilbage med mig, thi det hvide forklæde forsvandt også – måske over Skagerak, men hun var nu også jente. Hun havde dog set til mig nogle gange og da medbragt flødeskumskager i dyngervis, den eneste plejeløn – som Tivoli altså betalte – der nogensinde er erlagt for de 10 år, jeg husedes af Jørgen Jacobsen og hustru, begge gode og stilfærdige mennesker af arbejderstanden og bosat i Borbergade 46 i det gamle København. Det var en gammel velholdt ejendom, tre små værelser og køkken med muret komfur og indlagt vand og gas, men naturligvis kun en enkelt trappe, der var stejl som en hønsestige.

„Far“ var født i Farum. „Jeg har været korøgter“, sagde han.

Og „Mor“ var skomagerdatter fra Nakskov. Jeg mindes dem begge, min søde „Mor“, min støvte og milde „Far“.

„Mor“ var alt for mig og tog mine unoder med tålmod. Da jeg engang satte ild i sengetæppet og en anden gang skilte bornholmeren ad, vankede der dog af sæberiset.

Om sommeren havde „Mor“ et lyst, let sjal over skuldrene og en sort stråhat med blomster. Jeg havde korte bukser, lange sorte strømper, ret- og vrangstrikkede, kadetbluse og hvid blød kasket. Om vinteren var „Mors“ overtøj en svær cape – en „keps“, som den hed i daglig tale. Dertil en mørk strikket kyse, næsten alle „almuekvinder“ bar en sådan, men også tykkere sjal blev brugt af koner med en mere omfangsrig figur. Man brugte den vittige bemærkning: „Hun har figur til langsjal“. Jeg var iført en hjemmesyet bluse og en om- og hjemmesyet stortrøje og fjerdlædersko eller træsko.

Porten til nr. 27 i min gade var rammen om en halv snes større og mindre drenges samvær. Et par af drengene spillede på mundharmonika og var de toneangivende, andre fløjtede til, resten var kun lutter øre. Det var bælgmørkt i den store port, kun glødede det af og til fra en cigaret. De få, der røg – „Motor“ og „Contrabande“ – var ikke kæderygere, som det ses i dag, jagede ikke efter de vilde katte, rendte ikke efter tøse, var ikke rå. Et havde vi alle tilfælles: vi var fattige. Hvor havde vi det rart! Vort lille fløjte- og sangpaulun dannede ligesom forgård til bygningen bagved, et pakhuis, men nu indrettet til bl. a. møbelpolstrerværksted. Og hvem arbejdede der som svend? Det gjorde såmænd Niels Hansen, den senere tenor og kgl. kammer-sanger. Ingen af os drenge kunne vide, at vi havde et sådant naboskab til vore „musikalske“ præstationer. Det er uforståeligt, at de to handlende, en bager og en cigarhandler, for ikke at tale om beboerne i nr. 27, ganske undlod at bede os om at forsvinde fra porten – men det gjorde man ikke.

En dag sagde min skoleinspektør, at jeg skulle til optagelsesprøve på Opfostringshuset – den gik nemt nok. Men en morgen i juni 1907 gik „Mor“ med mig. Ukendt i den fremmede bydel kneb det med at finde gaden, hvor skolen lå – eller var det,

Borgergade 46 ca. 1910. Her boede Karl Anthonsen til 1907 på 3. sal, hvor hans mor ses i vinduet. Hele husrækken blev nedrevet i 1942 for at give plads for Værksteds- og Industrihuset.

som hun tøvede med at gøre skridtet helt ud, forsøgte hun at ændre bestemmelsen i sidste øjeblik – hun vidste jo, at hun gav mig fra sig. Senere har hun fortalt, hvor tit hun har grædt ved tanken om de faste vilkår, jeg skulle leve under. Der opdroges efter devisen: Med tugt skal man manddom bygge. Nå, vi fandt skolen, og jeg afleveredes. Det var en torsdag og allerede om

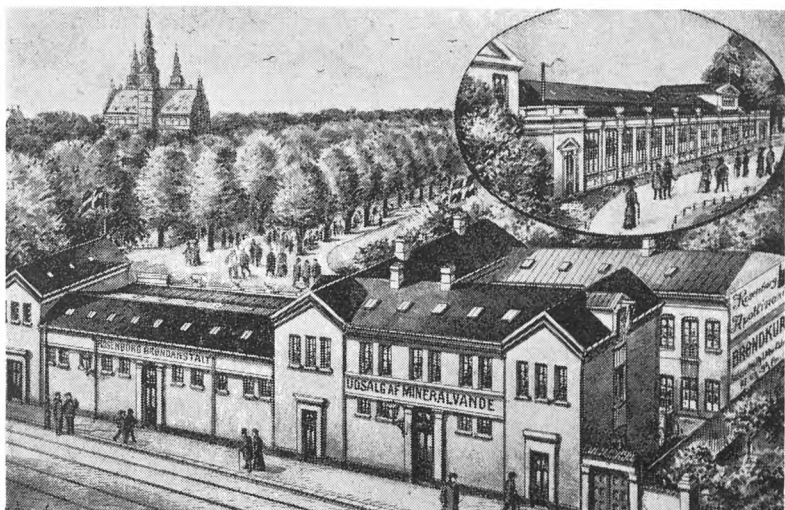
to dage skulle jeg besøge de to kære gamle igen. Endelig blev det søndag. Stor ville jeg være, så jeg fortalte ikke, at jeg havde lidt alle hjemveens kvaler hver time siden optagelsen på skolen. På disse søndagsbesøg „mængede“ jeg mig ikke med Borgergadedrengene. Jeg var så glad for at være hos far og mor, at jeg holdt mig hjemme. Men det skal nu ikke nægtes, at påvirkningen fra lutter cand. theol.er afsleb dagligsproget, der blev helt akademisk, og tillige gav os anstrøg af, at vi på skolen var og skulle være anderledes end drenge uden for vort lille samfund.

Uger og måneder gik, og en dag nåede jeg øverste klasse, som betød sidste og fjerde skoleår, hvis 12 øverste drenge besad et sandt monopol, der nok var værd at indehave, det nemlig at være lotteridreng: fri fra skole alle trækningsdage og naturligvis var beskæftigelsen ved lotteriet herligt afvekslende. Vi fik „kosten“ de timer trækningsarbejdet stod på: 6 stk. fireøres wienbrød til hver og så meget hvidtøl vi gad drikke.

Det at være i lykkens gudindes tjeneste var vi ikke så lidt stolte af, men stoltheden fik en dag et knæk. Det var da hele gevinsthullets indhold spredtes ud over gulvet – ved vor ufor-sigtighed. Om det så var i spyttebakken lå der små papirsruller der. Det blev et stort arbejde, at få det hele anbragt på tavler, hvor tilhørerne i trækningsalen kunne forlange at få at se om den eller den gevinst nu også var fundet, inden tavlerne tømtes over i „urnen“, gevinsthullet, igen.

Da vi den eftermiddag kom hjem, stillede vi til forklaring hos forstanderen, professor Otto Jensen, men klasselotteriets personale havde forinden lagt et godt ord ind for os, så at intet skete.

Opholdet på skolen strakte sig over 3¹/₂ år. Konfirmationen foregik i Garnisons kirke på Sct. Annæ plads i skolens mundering – nu uden de blanke knapper med Frederik den 5.s monogram. Efter kirkens mange velsignelser fejredes dagen hos far og mor i Borgergade. Der var i dagens anledning gjort så mange forberedelser, som det med små midler var muligt. Af onkel Jens fik jeg manchetknapper, som jeg 59 år efter stadig bruger. Penge fik jeg også, 22 kr. ialt. Næste dag var der 5 kr. at

Rosenborg Brøndanstalt set fra Gothersgade ca. 1910. I baggrunden t. v. Rosenborg Slot. Brøndkurgæsterne spadserer i alléerne. Foroven t. h. ses bygningerne fra Kongens Have, ligesom på det følgende fotografi.

solde for. Det havde jeg nu min egen facon på, for „solderiet“ bestod i anskaffelse af „Aprilsnarrene“ og „Nej“ i to bind à 1 kr. og Jens Baggesens „Labyrinten“, (som jeg sidst læste i 1968) for 1 kr. antikvarisk og endelig en urkæde til 2 kr. Jeg havde også fået et ur til konfirmationen af en bekendt til far og mor. Uret var fint emballeret i en cigaretæske, hvori lå følgende skrivelse: „Kjære Carl. Jeg ønsker dig hjertelig til Lykke paa denne Højtidsdag. Ja nu kære Carl ønsker jeg dig Held og Lykke paa den Livsbane, du har bestemt dig for. Niels“.

Nogle dage senere skulle jeg igen møde på skolen for at gøre gavn. Der skulle pudses vinduer i forstanderens bolig og hugges brænde, inden læretiden som mejerist på landet skulle begynde.

Da læretiden var omme fik jeg ansættelse på et nybygget mejeri i København. Jeg blev misundt af mine kolleger og anset for en hel lykkens pamfilius, men jeg fik hurtigt andet at vide. Arbejdet havde 1914-præg over sig med nye maskiner og

metoder, arbejdstid på 16 timer også søndag, altsammen på 22 kr. om ugen og egen kost og logi. Efter et halvt års forløb søgte jeg ind på et herregårdsmejeri i Nærum – igen et eldorado af slid i alle ugens syv dage, foruden harske sild og mængder af kartofler to gange om dagen. Herregårdens karle lod da også de stakkels spegesild flyve fra den ene ende af borgstuen til den anden. Efter en månedstid sagde jeg „farvel-tak“.

Ved et næsten enestående tilfælde fik jeg arbejde uden for faget som „arbejdsdreng“ på Rosenborg brøndanstalt i Gothersgade 64 – at det en dag blev muligt for mig at holde 40-års jubilæum i dette gamle firma, kunne jeg ikke have anet.

Til stort held for mig fandt jeg på mineralvandsfabrikken en sympatisk kammerat. Han fik mig drevet til at købe cykle og lærte mig at få fornøjelse af den. På Opfostringshuset havde jeg deltaget i musikundervisningen og tillige fået en violin i præmie ved en eksamensafslutning og fandt nu på at søge lidt videre undervisning hos en musiker boende i Kronprinsessegade. Min kammerat var sangbegavet og kendte af samme grund en ungersvend, pågående frisk fyr og gørtler – af navn, fødsel og temperament helt italiener uden nogensinde at have set Italien. Vi tre gutter havde dejlige timer sammen, kørte pr. cykle omkring på hele Sjælland, hørte musik i Tivoli og Kongens have. Hvor der var mulighed sang de to gutter – sang så det klang. Om vinteren havde vi Palækoncerterne at ty til – formedelst 60 øre. Der spillede altid først en symfoni, og resten af programmet lå også i tophøjde. Det kgl. teater aflagde vi hyppigt besøg, både søndag eftermiddag til de billige priser og operaaftenerne på galleriet. „Bajadser“ f. eks. med Herold og Helge Nissen, „Samson og Dalila“ og i alt, hvor Wagnersangeren Peter Cornelius sang. Vi kunne da af og til finde på at drikke et glas vin eller en romtoddy i en lille pæn vinstue i Blågårdsgade, hvor en trio, klaver, violin og cello musicerede smukt, bl. a. Boccherinis serenade. Billig og behagelig fornøjelse, 35 øre til hver.

Nået ind i 1917 begynder Danmark at kunne mærke tyskernes undervandsblokade, der bl. a. ytrer sig ved, at vi må gå tidligt i seng, da kul ikke kan skaffes, derfor hverken lys eller varme.

Rosenborg Brøndanstalt set fra Kongens Have mod Gothersgade i 1929, kort før bygningerne blev nedbrudt på grund af gadeudvidelsen. I baggrunden Gutenberghus.

Fabrikkerne sætter senere i gang om morgenen og stopper tidligere om aftenen. Butikkerne må ikke have vinduesbelysning, gadelygterne blinker mat og „fløjter“ med deres vandgas. Tillige er kulden værre og langvarigere, end vi er vant til. Det andet ministerium Zahle havde det utaknemmelige hverv, at føre Danmark igennem til krigens afslutning.

Allerede på skolen virkede jeg vist nok som en læsehest, uden at der blev gode bedømmelser ud af det. Ganske vist fik jeg en slags flidspræmie ved en afslutning: Heibergs samlede komedier i to bind, men i læreårene købte jeg bøger gennem en kolportør, som i nogle år rejste landet rundt og nok har fået skabt interesse for bøger. For mit vedkommende blev det gennem to år, 1912–14, til 24 bind i en serie „Litteraturens mesterværker“ à halvanden krone pr. bind. De fire første bind

var fru Gyllembourgs Samlede romaner og noveller. Gennem årene kom meget andet til, og en god bogsamling blev det til.

Sommeren igennem er der travlhed på fabrikken med overarbejde og ugeløn på 39 kr. Der bliver dog også tid til lidt søndagsture og besøg hos en familie, hvor jeg ser en ung pige med tykke røde kinder, lyst hår, fine hvide hænder – og så syr hun i Magasin du Nord. Det var mad for Mons!

Der er ikke mere arbejde til mig på mineralvandsfabrikken, hvorfor et stort snefald for så vidt var belejligt: 6 dages snekast på Amalienborg à 6,30 kr. og igen 3 dage à 7,14 kr. på Kongens Nytorv uden for Magasin du Nord – og der indenfor de røde kinder, det lyse hår, de hvide hænder! Ak ja! Nå, skidt med det – hun spekulerer nok ikke på mig.

Den er go' nok igen – arbejde påny ved sodavand'erne. Den sidste aften i året sidder jeg her i fars og mors stue, vi er alene og føler, at krigens afslutning må kunne give bedre tider. Tingene arter sig bedre på alle områder.

En lørdag aften blev forlovelsesringene købt, 2 stk. 31.50 kr., og sat på fingeren. Et så idyllisk sted som Det kgl. biblioteks have blev stedet, hvor vi udvekslede ringe og kys – måske har en visdomsugle set til og rystet på sit ærværdige hoved, eller har den nikket forstående? Vi har snart guldbryllup.

Richard Unters

Richard Unters er født i 1900 i byen Pskow i Rusland. I 1904 kom han med sine forældre til København. Begynder at spille violin som barn og bliver i 1917 optaget på Det kgl. Musikkonservatorium. Afgangseksamen som violinist i 1920. Engagementer på bl. a. Hotel d'Angleterre, Palace Hotel og Skydebanen. Deltager samtidig i mange orkesterkoncerter. I 1940'erne studier hos Malipiero ved konservatoriet i Venezia. Arbejder herefter hovedsagelig med instrumentation.

Oktober 1904. En sen aften lægger en snavset gammel kuldamer fra Riga til kajs i Københavns havn. En ung kvinde med en dreng på fire år og et spædbarn, indsvøbt i tæpper, på armen går fra borde. En af sømændene bærer hendes få ejendele i land. Den unge mor til børnene er 24 år, mørkeblondt hår, regelmæssige ansigtstræk. De kloge øjne ser sig omkring. Hun søger nogen. Er skuffet over at stå alene med sine to små børn på havnekajen i et fremmed land. Spejder til alle sider – og venter. Børnene bliver utålmodige, drengen rykker i hende, spædbarnet klynker. Hun trøster dem, så godt hun kan – og venter.

En ung mand kommer løbende mod hende. Kysser og omfavner hende kærligt, de snakker i munden på hinanden. Hun rækker ham bylten med den lille pige. Han ser på sin lille datter, er forbavset, forstår ikke. Drengen bliver løftet op, faderen betragter ham nøje, han knuger ham til sig. De unge ægtefæller smiler lykkelige til hinanden. Den lille familie er genforenet.

Begge mine forældre fødtes i Rusland. Far 1879, skræder, og mor 1880, syerske. De var bosiddende i den store provinsby

Pskow, ikke langt fra Sct. Petersborg (nu Leningrad), da jeg kom til verden år 1900.

Far var middelhøj, mørkhåret, og efter datidens mode med en klædelig moustache. Han lå inde som soldat i tre år. Fik ikke den ringeste hjælp til sin kone og dreng under soldatertiden. Tværtimod. Mor, der som syerske opretholdt hjemmet, sendte ham af sine beskedne midler af og til nogle lommepege – en smule tobak skulle han dog ha'. Far var en mer end god soldat. Især udmærkede han sig som skytte. Ved en af regimentets skydekurrencer vandt han en 2. præmie. Da det kom obersten, en berygtet antisemit, for øre, at en jøde havde vundet 2. præmien, for han op og slog i bordet: Czar Nicolais sølvpræmier skulle ikke tilsmudses af et jødesvin. Et jødesvin! Dette var altså takken for trofast tjeneste i czar Nicolais armé i tre lange år – man var et jødesvin! Denne ydmygelse var for meget for far. Han deserterede for resten af soldatertiden, ville emigrere, bort fra Rusland. Først tænkte han på Johannesburg eller Kapstaden – fars ældste bror var emigreret til Sydafrika. Men nej. Frihedens land, Amerika, fristede mere. Han tog afsked med sin gravide kone og lille søn i Pskow og begav sig på vej.

Penge havde han ingen af. Hvordan det end gik til, efter mange besværligheder og besynderlige oplevelser strandede han i København sommeren 1904. Hensigten var at arbejde sig videre frem til Amerika, men det skulle gå helt anderledes.

Far var en dygtig dameskrædder, fik omgående arbejde. På baggrund af de arbejdsforhold han var vant til fra Rusland, forekom de danske ham at være fyrstelige, og hvad der var af afgørende betydning: her var ingen offentligt foranstaltede forfølgelser og mord på jøder. Her kunne man leve i fred.

Han arbejdede fra tidlig morgen til sen aften alle ugens syv dage. Hver øre, der på nogen måde kunne undværes, blev sparet op. Han ville have sin kone og dreng herover hurtigst muligt. Efter nogle strenge måneder lykkedes det ham at skrabe de penge sammen, som skipperen på kuldamperen fra Riga forlangte for at sejle hans kone og søn til Danmark.

Og her stod de, den trætte og frysende lille familie en mørk,

Adelgade set mod Gothersgade ca. 1905. T. v. Helsingørgade, der i baggrunden udmunder i Borgergade. På hjørnet lå den kendte café „Det skarpe Hjørne“.

regnfuld oktoberaften 1904 i Københavns havn. Far bærer drengen, mor den lille pige. Ægtefællerne holder hinanden i hænderne. De går langsomt langs kajen.

De fattige jøder, som emigrerede til Danmark de to første årtier efter århundredskiftet, kom fra Rusland-Polen, hvor personlige forfølgelser, diskriminering og de hyppige pogromer gjorde livet uudholdeligt for dem. Jøderne slog sig ned – iøvrigt efter de bedste mønstre fra andre europæiske byer – i de gamle bydele omkring synagogen. Lejlighederne i denne gamle bydel var også de billigste, en ikke uvæsentlig faktor.

De var næsten alle håndværkere, men to fag dominerede: skrædere og skomagere. Hvorfor var nu netop disse to fag de foretrukne blandt jøderne? Forklaringen ligger lige for: de håndværkere, som arbejdede på fabrik eller byggeplads, var daglig skive for de ikke-jødiske arbejderes chikane – at genere jøden

var altid et billigt stik at få hjem. Som skrædere og skomagere var de på en måde mere beskyttede, da de for det meste arbejdede på små værksteder, oftest hjemme hos dem selv, og således havde deres plageånder på afstand.

Man må have de samfundsforhold for øje, som var gældende i de første årtier efter 1900 for ret at forstå de trange kår, som var hverdagsliv i det gamle kvarter i datidens København. Arbejderklassens kår var ringe. Arbejdsløsheden hang som en svøbe over alles hoveder, understøttelsen var hverken til at leve eller dø af. De gamle udslidte mennesker fik en pauver aldersrente, der næppe forslog til deres eget underhold. Tuberkulosen trivedes bravt i disse usunde, rottebefængte boliger. Sammenstuvningen af de tusinder af mennesker i alle aldre og kategorier var just ikke de bedste betingelser for den opvoksende ungdom. Der foregik her mangt og meget, som børn burde være forskånet for. Sol var der ikke meget af i denne stenørken, børnene var henvist til gaden som legeplads.

Enhver havde nok i sit, men trængte naboen til en håndsækning, lod man ham ikke i stikken, for det kunne jo være, at næste gang var det en selv, som behøvede nabovens støtte. Et vist fællesskab var givet, alle var jo småkårsfolk og i samme båd, ingen var finere eller højere på samfundsstigen end den anden. Måske derfor bar man sine genvordigheder med stoisk ro. Det var en naturlov at være optimist, ellers var livet jo ikke til at leve.

Skønt der således var mange forstemmende forhold, var det nu ikke traurigt altsammen. Trods alt fandt man her en ukuelig livsvilje og livskraft, der ikke lod sig brydes. Var der megen gråd i disse huse, var der langt mere latter, man malede ikke fanden på væggen.

Bagermester Lichtenbergs ejendom, Adelgade 79 o. g. To værelser, det største indrettet som værksted. En Singer-symaskine blev købt på afbetaling. Inkassatoren kom hver ugedag for at hente afdraget. Mor, der både skulle passe børnene – vi var i mellemtiden blevet fire – madlavning og hjemmet, hjalp far med at sy, hver en stund hun kunne afse. Min far var en emi-

Bagermester Lichtenbergs ejendom, Adelgade 79, i 1941. Huset blev nedrevet i 1954.

nent dygtig skræder. Selv i perioder med hård arbejdsløshed fik han af firmaet – for ikke at miste ham – tilstrækkeligt med arbejde. Det var små kår, javel – men smalhans var der ikke i det hjem.

Mine forældre var ikke ortodokse, men de jødiske festdage var værkstedet lukket. Hver fredag aften ved sabbathens indtræden samledes familien omkring det dækkede bord med de to flettede hvedebrød, vinkaraffelen og bægeret. Mor tog sit fine tørklæde på hovedet, bredte hænderne frem foran de to tændte lys og fremsagde velsignelsen. Mon noget jødisk menneske kan glemme disse barndoms minder?

Noget af det første far gjorde, da han fik foden under eget bord, var at sende rejsepenge til sine gamle forældre i Rusland. De blev meget gamle, bedstemor døde på Nørre hospital i København over et hundrede år gammel.

Efter fyraften flød værkstedet med tøjstumper, lærredsrester o. lign. Det var mit hverv at feje, og som kompensation fik jeg lov til at beholde tøjstumperne. De blev puttet i en sæk, og så gik det i løb ned til den flinke kludekræmmer. Tiøren var hjemme, men der var rigtignok også dage, hvor man fik hele 25 øre! Da vidste man, hvad det vil sige at være en Krøsus.

I hvert eneste af de mange smalle huse var der en butik. De småhandlende kunne lige klare dagen og vejen, som regel boede de selv i bagbutikken. Alle mulige og umulige brancher var at finde i kvarteret: købmandshandel og selvfølgelig alle grene i levnedsmiddelbranchen. Høkeren i kælderbutikken gav kredit til faste kunder, men kun til på lørdag. Grønthandleren havde sine varer i kasser på gaden, æblerne dog med hønsenet over. Kludekræmmeren hang sine klude ud på facaden efter de forhåndenværende søms princip. Marskandiserens brugte symaskiner, barnevogne og kasser med gamle briller stod på fortovet. Trikotagehandleren brugte sit skilt til at hænge børnestrømper op på i bundter, dameunderkjoler og lange herreunderbenklæder blafrede for vinden.

Pantelånere og gummivarer – piskemager og stukkatør – glarmester og dropskoger – bødkerens tønder, kar og dritler – kobbersmedens kander, kedler og kasseroller, fuglehandlerens bure med kanariefugle, papegøjer og hvide mus. Ja, selv et så eksklusivt kunsthåndværk som violinbygning var repræsenteret i det gamle kvarter.

Far havde fem svende på værkstedet. Fliden havde båret frugt – han var blevet etableret som skrædermester i København. I nr. 9 lå der en musikhandel. Der købte far den første violin til mig, og jeg fik en dygtig musiker som violinlærer. Han kom to gange ugentlig. Honorar 16 kr. månedlig, hvilket var meget dengang.

En tørstende sjæl behøvede ikke at gå mange skridt for at få

Latinercaféen, Købmagergade 63-65, var i tiden før Første Verdenskrig samlingssted for jødiske emigranter. Fot. ca. 1941.

den slukket. Ydmyge steder var der mindst af alt mangel på. Somme havde endda mosæk – trompet og storetromme. Et kendt værtshus var „Det skarpe hjørne“ på hjørnet af Adelgade og Helsingørsgade, og det skal siges, at hjørnet var skarpt i mere end en forstand. På førstesalen i et af hjørnehusene på Købmagergade ved Regensen lå cafe „Himmerige“. Helt nede på gaden kunne man høre porcelænsklirren, tjenernes ordrer til buffeten og højroastede gæster. På førstesalen i det modsatte hjørnehus lå konkurrenten cafe „Helvede“. Der var gæsterne lisom mere kåde og løsslupne. Mangen salig brandert blev her grundlagt uden dikkedarer – og uden synderlig syndsbevidsthed. Længere nede ad Købmagergade ved Højbro plads lå den store restaurant „Grandeville“. Den flottede sig med at have et wienerkapel til at divertere sine gæster med. De sang med på omkvædet, og der var fuldt hus hver aften.

Berlinke var noget helt for sig selv, den var de jødiske emigranternes stamcafe. Berliner cafeen på Købmagergade (nu Lati-nercafeen) blev hurtigt omdøbt til slet og ret „Berlinke“. Et hyggeligt aflangt lokale, godt tilrøget, bordene med hvide marmorplader, de lette wienerstole med rørsæder, en mægtig buffet med hundredvis af glas og flasker på den ene langvæg – der var atmosfære over stedet. Værten havde stor sympati for jøderne, man befandt sig vel der, kunne altid være sikker på at træffe bekendte derinde. Om fredagen var der ikke en plads at opdrive. Mange af gæsterne kom med deres koner. Man sad og snakkede arbejdsvilkår, politik, slægtninge i Rusland, hvem der skulle videre til Amerika, hvem der blev, man fik tips om ledige lejligheder, ledige pladser, lønforhold o. s. v. Konerne var mere interesseret i bysladder. Her havde Jankele sit stambord længst tilbage i lokalet. Josele havde sit ved vinduet til gaden. Ville man være orienteret om, hvad der foregik i den lille menighed, var stedet her. De sidste skandaler og sladderhistorier blev her belyst fra alle synsvinkler. Alle stod for skud, ingen gik fri.

Theodor Hald

Theodor Hald er født i 1890 i Poppelgade på Nørrebro, men voksede op i ledvogterhuset ved Store Vibenshus. Efter konfirmationen forskellige pladser. Begyndte på Blågård seminarium i 1908, lærereksamen 1911, timelærer ved Sølv-gades skole 1913, overlærer ved Fari-magsgades skole til 1957. Translatør i engelsk 1921. Medlem af Kommunelæ-rerforeningens bestyrelse 1942-44, stif-ter af Danmarks handelsskoleforening.

Jeg er født den 5. november 1890 i Poppelgade, en stille side-gade ikke langt fra Nørre Allé og Skt. Hans torv. Min far havde, kort før jeg kom til verden, drevet en cigarforretning på Fæl-ledvej nr. 15, men havde vist nok af økonomiske grunde måt-tet opgive den, og mine forældre havde så lejet den lille lej-lighed i Poppelgade for at vente på, at noget skulle vise sig. At jeg skulle komme, var de jo nok forholdsvis sikre på, min-dre sikre har de nok været på, hvordan det skulle lykkes dem at finde et levebrød.

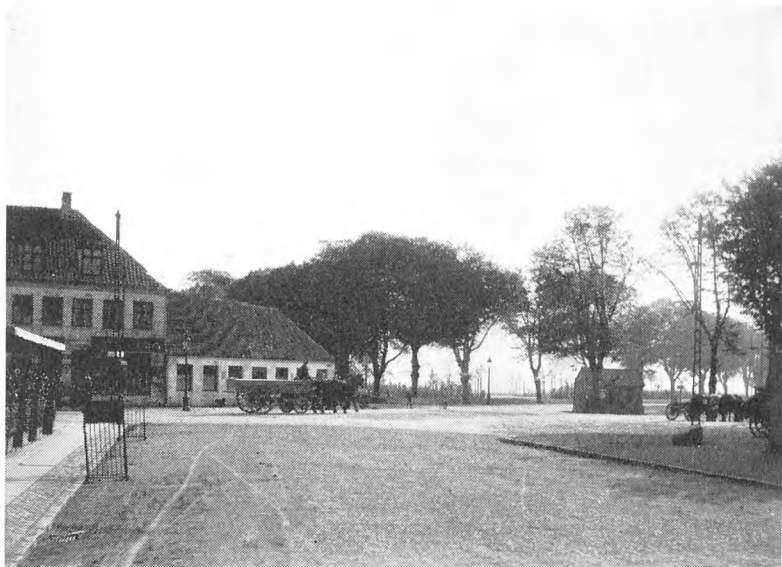
Nogle måneder senere begyndte mine forældre på en cigar-forretning i Borberggade. Min mor har senere fortalt mig, at bo-ligen bag butikken var meget dårlig, og at det vrimlede med lopper, der dog til hendes store glæde tilsyneladende ikke ge-nerede mig. Jeg havde øjensynligt ikke loppetække på davæ-rende tidspunkt. Senere – som større dreng og som voksen – fandt disse små og dengang såre almindelige insekter stort be-hag i mig og plagede mig ofte så stærkt, at jeg, for at blive

en enkelt plageånd kvit, tit var nødt til at tage alt mit tøj af og ryste det. Nu er loppen jo et sjældent dyr, den forsvandt næsten omgående, da man begyndte at anvende mopolie til rengøring af gulve.

Opholdet i Borbergade blev kun af kortere varighed. Trods sin invaliditet lykkedes det min far at opnå kommunal ansættelse som ledvogter ved Store Vibenshus. Stillingen hørte ikke til de store og fede. De store arealer, der strakte sig fra Østerbrogade, Blegdamsvejen og Tagensvej og endte i en spids ved Store Vibenshus, lå dengang hen som græsmarker. For nu at få noget udbytte af disse arealer, lejede kommunen græsningsretten ud til ejere af køer og heste. Da dyrene gik løse, var de tre fælleder Øster-, Blegdams- og Nørrefælled naturligvis indhegnede, men da Øster- og Nørre Allé løb gennem dem, var der ansat ledvogtere ved Trianglen, Nørre Allé-Tagensvej krydset og Store Vibenshus. Foruden disse tre ledvogtere fandtes der endnu een ved en lille vej, der løb tværs gennem Nørre fælled. Denne lille vej kaldtes Natkulevejen, fordi den næsten udelukkende blev benyttet af latrinvojnene, når de bragte deres natlige og ildelugtende last til depotet ved Rådmandsmarkerne. Nu er vejen blevet stor og flot og hedder vist Universitetsparken.

Da jeg blev syv år, blev jeg sendt i Vibenshus skole på Strandboulevarden. Mine første år i skolen var ikke lykkelige. Bortset fra Frederik Reingaard havde jeg så godt som ikke leget med børn før, og jeg følte mig angst for de mange børn, jeg nu mødte. I klassen gik det mig heller ikke godt, og det var dårlige vidnesbyrd, jeg kom hjem med, så min far truede mig ofte med at sende mig i friskole, så kunne han spare den krone, han måtte betale hver måned. Klasselæreren slog ikke, men han havde visse favoritter i klassen, og blandt dem hørte jeg ikke. Til min far erklærede han engang, at skrive fik jeg aldrig lært. Det gik mig dog ganske godt i det fag senere i livet, og på seminariet erhvervede jeg mig et ÷ både i skønskrift og håndskrift.

Værst af alle var dog tegnelæreren. Når jeg skulle aflevere

Vibenshus Runddel set fra Aldersrogade 1911. Hestevognen midt i billedet kommer fra Lyngbyvej. T.h. ses det skur, hvori Theodor Halds forældre havde tobaks- og øludsalg. Bag skuret Fælledparken og t. h. Øster Allé.

min tegning, vidste jeg på forhånd, hvad der ville ske: jeg fik en knaldende lussing, tegningen blev revet midt over, hurtigt rid-sede han tegningen op på et nyt blad og meddelte mig med mange hånende ord, at nu kunne jeg i en eftersiddetime ren-tegne og lægge farve på den, men selv om jeg på den måde fik mange timer i tegning, lærte jeg dog aldrig at tegne, så længe jeg gik hos ham.

Selv om en dreng ikke har det bedste forhold til sine lærere, kan hans forhold til skolekammeraterne være godt, men også her var jeg uheldig. Hvad årsagen hertil var, kan jeg naturligvis ikke selv afgøre. Måske skyldtes det først og fremmest, at jeg som enebarn gennem hele min første barndom ikke havde leget med andre end den noget ældre Frederik. Jeg var den eneste levende af min mors fire børn, og det var vel intet under, at

hun elskede mig overalt i verden, og var ængstelig for mig, og derfor ikke gav mig lov til at tumle mig med de få jævnaldrende børn i kvarteret.

Hvor husker jeg endnu det høje plankeværk omkring skolegården. Her stod jeg tit i frikvartererne med ryggen mod det, omgivet af en flok hånende og drillende klassekammerater. Den stærkeste dreng i klassen, vi kaldte ham hemmeligt „Stinkdyret“ på grund af en ubehagelig lugt ved ham, var anføreren. En gang blev jeg så ophidset, at jeg langede ud efter ham, men han sprang hurtigt til side, og min næve ramte plankeværket. Det blev til nogle blodige knoer og blev hilst med et latterbrøl af flokken. Alligevel tror jeg mit raserianfald havde en vis virkning, for efter den tid gik man mig ikke så tæt ind på livet som før.

I 1902 var jeg kommet op i skolens næstældste klasse. Ved den lejlighed blev min klasse fra formiddagsklasse omdannet til eftermiddagsklasse med skolegang fra kl. 1–6. Dette var min far meget misfornøjet med, og da han ikke kunne få mig ind i en formiddagsklasse på Vibenshus skole, indmeldte han mig i friskolen ved Østre Gasværk, den nuværende Strandvejsskole. Det var en stor lykke for mig. Min klasselærer læste ofte litteratur for os, og gjorde mig så interesseret, at jeg selv begyndte at læse bøger, som jeg lånte på Østerbros folkebibliotek. Da han engang havde fortalt om de to store tyske digtere Schiller og Goethe, fik jeg også fat i deres værker. Jeg husker tydeligt, at jeg fandt Fausts anden del noget tåget, og inderst inde vurderede jeg Carit Etlar højere end de to andre. Jeg læste alt, hvad han havde skrevet. I en af sine bøger, Herberts krønike, udtaler helten, da han står ved sin elskedes grav: „Jeg har vundet sejr over dem alle, men jeg står mellem lutter grave“. Skønnere og mere dybsindigt syntes jeg ikke det kunne sige. Min far var noget overrasket over mine boglige sysler, og ikke mindre overrasket, da jeg kom hjem med karakterbogen og viste ham, at jeg var blevet nr. 5 af 32 elever. Selv var jeg også stolt og besluttede, at derved skulle det ikke blive. Det blev det heller ikke. Også min nye tegnelærer var, ufatteligt for mig, tilfreds med

Ledvogterhuset ved Vibenshus Runddel. Foran huset gæsterne ved Theodor Halds konfirmation i 1904. Konfirmanden ses mellem sine forældre som nr. 4 fra højre.

mig, så tilfreds, at fem af mine tegninger kom med på en udstilling af skoletegninger på rådhuset.

Senere, da jeg blev lærer, har jeg ofte tænkt tilbage på den forandring, der dengang skete med mig, og når jeg havde en elev, der var uinteressert, tænkte jeg ofte, om han måske ville forandre sig, hvis han kom til en anden skole, eller blev taget på en anden måde. Det sidste kunne jeg jo prøve, og gjorde det ofte med held.

Da jeg nærmede mig skoletidens afslutning, talte klasselæreren med min far og anbefalede ham at lade mig læse. Selv lovede han at give mig nogen gratis undervisning. Efter min konfirmation fik jeg heldagsplads på en cigarfabrik, og et par gange om ugen fik jeg lidt undervisning af lærer Møller. Da det var min plan at læse til lærer – det var den korteste og billigste vej – måtte jeg jo se at dygtiggøre mig, så jeg kunne bestå optagelsesprøven. Nu var det så heldigt, at seminariefor-

stander Niels Tang på Blågårds seminarium også ejede Em-drupgård højskole. Ham kendte min far, da han så ofte passerede vort hus, og han tilrådede min far at sende mig på Em-drupgård højskole og lovede at skaffe mig et så stort statstilskud, at opholdet ville blive gratis.

Jeg har vel været 16 år, da jeg begyndte som elev på højskolen. Det var et nyt liv for mig. Som de andre elever boede jeg på skolen og fik min fulde kost der. Jeg sad med de andre elever på de gamle slidte bænke og hørte på de mange foredrag også om landbrug og fik vel ikke netop det, som jeg havde brug for til optagelsesprøven, men i 1908 blev jeg knap 18 år gammel optaget på Blågårds seminarium. Efter to års forløb var jeg oppe til eksamen første del. Det gik mig usædvanligt godt. Jeg blev nr. 2 af 22 elever, men alligevel ærgrede det mig, at jeg manglede $\frac{2}{3}$ point i at få udmærkelse. Det trøstede mig dog noget, at jeg var klar over, at jeg ikke ville kunne holde denne karakter til sidste del af eksamen. Jeg holdt dog min plads i klassen som nr. 2, og det sikrede mig sammen med to af mine kammerater ansættelse ved Københavns skolevæsen fra den 12. august 1911.

Mit første vikariat var på Frederikssundsvejens skole som gymnastiklærer, hvad jeg nu ikke var så glad for, da dette fag aldrig havde interesseret mig særligt. Efter et par måneders virksomhed som gymnastiklærer, kom den sygemeldte lærer igen, og der var heldigvis straks et nyt vikariat til mig. Egentlig skulle en ældre vikar have haft det, men han bad sig fri for det, da de fleste timer var i en meget berygtet 6. hjælpeklasse, og jeg tør sige, at det var den værste samling elever, jeg nogensinde har været ude for.

En af eleverne hed Viggo. Til trods for at han gik i hjælpeklasse, var han velbegavet og var derfor en slags leder for de mindre begavede drenge. Ham prøvede jeg at vinde, han skulle hver dag hente en avis til mig. For dette arbejde betalte jeg ham 10 øre, en formidabel sum dengang. Det varede dog kun nogle få dage, så meddelte han mig, at det gad han ikke. Så var jeg klar over, at nu skulle styrkeprøven mellem os begynde.

Han begyndte med at snakke højt med de andre i timen, tabte forsættligt sine bøger eller tavle på gulvet o. s. v. Jeg lod, som om jeg ikke bemærkede det. Dette morede ham tilsyneladende ikke, og for at få gang i sagerne, gik han en dag op til mig, der sad på katederet, og spurgte mig grinende, om det var mig, drengene kaldte „Frederikssundsvejens forlængelse“. Til hans sikkert store skuffelse, svarede jeg yderst roligt, at det vist var rigtigt, men det kunne vi jo tale om i frikvarteret. Da klokken ringede, og drengene var sendt på legepladsen, kaldte jeg ham op. Jeg så straks, at han havde forberedt sig på spanskrøret, så godt var han stoppet ud, men uheldigvis ramte mit spanskrør ham udenfor udstopningen, og det ramte ikke blot en gang, men to eller tre gange. Han vrælede i vilden sky til stor overraskelse for de to ordensdukse, der aldrig havde troet, at deres helt kunne vise sig så svag. Den næste dag gik jeg op til inspektøren og bad om at få Viggo flyttet til en 5. normalklasse, som jeg var klasselærer for, og hvis drenge jeg stod på en særdeles god fod med.

Jeg fik omgående tilladelsen. Den næste dag mødte Viggo i den nye klasse. Hans gamle kammerater håned ham, idet de betragtede flytningen som en stor nedværdigelse, hvad den jo slet ikke var. Han selv var rasende på mig, han gentog sine tricks med at tabe bøger og tavle på gulvet. Da det var sket nogle gange, sagde jeg tørt: „Det var kedeligt, der røg den lørdagshistorie“. Det var ikke blide øjekast, de andre elever sendte over til Viggo.

Den aften var der et stort opgør inde på markerne, der omgav skolen, men klokken var 5, jeg havde travlt med at komme hjem til middagsmaden, så der var ikke tid til at undersøge sagen nærmere. Næste dag stod Viggo foran mig og bad så mindeligt om ikke drengene alligevel kunne få deres lørdagshistorie, så kunne han i stedet for få en times eftersidning. Jeg gik med til at opfylde hans første ønske. Drengene fik deres vante lørdagshistorie, og Viggo slap for eftersidning. Jeg mente, at han havde fået straf nok, og det var rigtigt. Jeg havde ikke flere vanskeligheder med ham.

På den tid blev lærerne ofte angrebet af den kendte folketingsmand og børneven Peter Sabroe, og mange lærere både hadede og frygtede ham. En dag, da jeg var på vej hjem fra skolen, så jeg tilfældigt, at der blev afholdt et møde i Folkets Hus mellem Peter Sabroe og en lærerinde, han havde angrebet, fordi hun havde anvendt korporlig straf mod en af sine elever. Jeg blev interesseret og betalte de 10 øre, det kostede i entre. Da jeg trådte ind i salen, var Sabroe ved at afslutte sit indlæg, og han endte det ved meget patetisk at udtale, at der ikke måtte gøres et eneste barn uret. Det var slet ikke min mening at optræde som folketaler, men rent spontant udbrød jeg: „Jo, men vel heller ikke mod nogen voksen.“ Sabroe, der var en dygtig taler og en stor taktiker, så her øjensynlig en chance til at få noget nyt ind i diskussionen, og han opfordrede mig til at komme op på talerstolen. Der var ingen vej udenom, jeg måtte sige noget. Jeg fortalte da forsamlingen om mine fataliteter med Viggo og endte med at spørge Sabroe, hvordan jeg skulle behandle en sådan elev.

Jeg ved ikke om Sabroe havde fået sympati for mig, fordi jeg spurgte ham til råds, eller det var det bifald, der fulgte mit lille indlæg, der forårsagede det, men Sabroe behandlede mig yderst venligt. Han slog fast, at en sådan elev ikke hørte hjemme i en almindelig skole, og han sluttede med at opfordre mig til at støtte ham i kampen mod uretten. Med dette svar var jeg nu ikke tilfreds, og jeg spurgte ham derfor, hvad jeg skulle gøre ved drengen, som jeg havde som elev og ikke kunne få fjernet. Det var vist nok første gang, Sabroe måtte bøje noget af og udtale, at han under sådanne forhold ikke ville bebrejde lærerne, at de slog, men at de skulle følge reglementet om afstraffelse, og heri måtte jeg naturligvis give ham ret.

Mødet blev refereret af pressen, og navnlig Ekstrabladet slog det stort op med overskrifterne: „En lærer mod Sabroe“, „Sabroe bebrejder ikke lærerne, at de bruger spanskkrøret“. Lærerne på skolen drøftede også sagen den følgende dag, nogle mente, at man burde behandle Sabroe med kold foragt, men der var andre, der roste mig for mit lille indlæg. Også nogle af eleverne

hede erne	Om 60 Aar hænger mit Billede rimelig- vis i Kommune lærerforeningen. Det bliver mig, der afskaffer Pryglene. <i>Jeg har udrettet mere for Børnene end hele Skoledirektionen.</i>	rom- don- Hel- den
lich- hun	Karl er et vanskeligt Barn, Netop der- for aler jeg hans Sag. De gode Børn klarer sig nok. Men der maa ikke gøres Uret mod nogen.	hale hvil te h nor- aar- Kul Ah Dag
a er bru- sre-	<i>En Stemme.</i> Heller ikke mod de Voksne! <i>Sabroe:</i> Nej, men det er heller ikke øket i denne Sag.	Kul Ah Dag
ende one, op	En Lærer mod Sabroe. Stemmen præsenterer sig som Kommu- nelærer <i>Hald</i> , der fortæller om sine Fatali- teter med en Dreng, der ikke vilde lyste. Hvad skulde han gøre med ham.	inge Mes aan min lich dige vate Mat ved Eje dale
aget inkt litter gre- sket Be-	<i>Sabroe:</i> Prygl hjælper vist ikke. Dren- gen er vist fra et daarligt Hjem, hvor der vanker nok af Klø. Der er mange Børn i Kommuneskolen, som ikke egner sig til den almindelige Skole. Enten er de selv eller de- res Hjem abnorme. En dygtig Skoleledelse vil finde gode Hjem til dem. Den almindelige Skole bør kun være for normale Børn fra normale Hjem.	Min dige vate Mat ved Eje dale
Zi- Lov ngen	<i>Hr. Hald:</i> Men hvad skal vi gøre nu? <i>Sabroe:</i> Jeg behjælder ikke Lærerne, at de slaar under de nuværende Forhold. Men de skal i hvert Fald holde sig til Reglemen- tet, og de bør hjælpe mig. <i>Andede Inger</i> <i>Bandsen</i> klarede sig som Inspektør uden Prygl.	elle son- Tid hje Sø- den son

Referat af Halds diskussion med Sabroe i Ekstrabla-
det 23/2 1912.

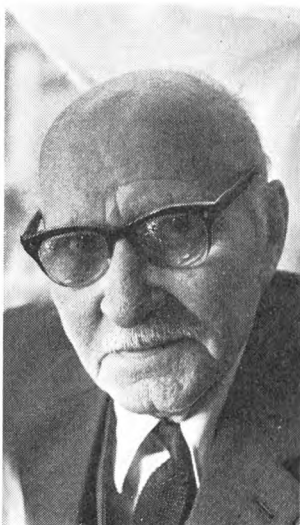
hørte om det, en dreng fortalte mig en dag, at hans mor havde set mig i Folkets Hus, og at hun havde sagt, at jeg ikke var bange for Sabroe. Sabroe brugte vel ofte et voldsomt sprog og

skød ofte langt over målet, men det må indrømmes, at han i høj grad var medvirkende til en mere human og menneskelig indstilling overfor børnene.

Når man har været lærer i 45 år, kan man næppe have undgået at være uretfærdig adskillige gange. I de første mange år har hænderne vel nok siddet lidt løst på mig – dertil har vel også bidraget, at jeg aldrig har kunnet lide at anvende efter-sidning som straf.

På mine vandringer i mit gamle skolekvarter, træffer jeg tit tidligere elever, men trods fejl jeg har begået, hilser de altid pænt på mig. Kun en gang troede jeg, det ville gå galt. Efter at jeg var blevet pensioneret, havde jeg været inde på Købmandsskolen på Nørrevold for at læse et par vikartimer. På det lille Loppetorv for enden af Fiolstræde stod en ældre mand og skrabede sne, ikke langt fra en mand, der solgte bananer. Da jeg passerede snekasteren standsede han i sit arbejde, så nøje på mig og råbte så til bananmanden: „Se, Kristian, der går sgu din fars gamle skolelærer, han har engang stukket mig et par øretæver.“ Bananmanden kikkede meget bestemt på mig og spurgte mig, om jeg havde gjort det. Dertil måtte jeg i sandhedens navn sige, at det kunne jeg ikke huske, men at det nok var rigtigt, når hans far sagde det. „Godt“, sagde han, „så skal du fanden gale mig også have en pose bananer med hjem, for hvordan var han ellers blevet“. Og så hjalp far og søn hinanden med at fylde en kæmpepose til mig.

Evald Andersen er født i 1888 på Vesterbro. Han kom i mekanikerlære, men teatret tiltrak ham mere. I 1920 debuterede han som Hutter i „Genboerne“ i „Slæven“. I 1925 startede han „Evald Andersens Turnéteater“, som hovedsagelig spillede teaterstykker, han selv havde skrevet, i foreninger landet over.

Da mine forældre gerne ville have en større lejlighed, flyttede de til en treværelses lejlighed på hjørnet af Istedgade og Knudsgade, nuværende Eskildsgade. Da må jeg have været omkring de tre år.

Der var en osteforretning i kælderen, så i hele ejendommen lugtede der af ost. Det havde mine forældre nok ikke regnet med, men stanken var ulidelig. Derfra erindrer jeg, at vi børn løftede brædderne, der lå over rendestenen, væk, så vi kunne sejle med tændstikker og propper i det snavsede vand. Hvad mine forældre heller ikke havde regnet med, var, at adskillige af de huse, der lå lige over for, ved lov havde fået tilladelse til at huse piger, der levede af prostitution. Det vrimlede med værtshuse og disse bordeller i gaden. Det var en lov vedtaget 1877, der gav tilladelse til dette eldorado, så der var lystighed både tidligt og silde. Det var pigerne og deres alfonser, der dominerede kvarteret.

Jeg husker tydeligt hørkræmmerforretningen, der lå på hjørnet af Istedgade og Knudsgade. Den var grundlagt i 1885 og

lå der i en hel menneskealder, Stensbøls forretning var en af de ældste i branchen, en rigtig hørkræmmer. Der duftede også af tovværk og tjære, og gulvet var hvidskuret og sandbestrøet. Så længe jeg var dreng, blev jeg sendt til denne forretning, når der skulle købes spegesild, to små sild for ti øre eller en stor. Og så var der sennepskværnen, hvor man for to øre kunne få en hel kop fuld.

Mine forældre holdt ikke længe ud til dette leben i gaden, så de flyttede igen, denne gang til en stuelejlighed på Lille Frydsvej, nuværende Tøndergade.

Lige overfor Lille Frydsvej lå i Sundevedsgade en forunderlig legetøjsforretning, der var et eventyr for os drenge at besøge. Manden blev kaldt for Rasmus Pengeløs. Her kunne vi for en toøre købe små vogne med en hest for og et lokomotiv med et svinghjul for ti øre.

Som Tove Ditlevsen kalder Istedgade for sin barndomsgade, kalder jeg Oehlenschlægersgade for min barndomsgade. Her kom vi til at bo tre steder. I de tider var det jo så nemt at få en lejlighed. I næsten hver ejendom, og det var overalt i byen, kunne man se skilte med lejlighed til leje. En toværelses lejlighed kostede fra 15 til 18 kr. For tre værelser med kammer betalt der 25 kr. Der beregnedes gerne en ugeløn til huslejen, og der var naturligvis lokummer i gården, og elektrisk lys var der ikke noget der hed, det var petroleumslampernes tid, 6 øre for en flaske petroleum.

Jeg husker de første gange, jeg kom i skolen, det passede mig absolut ikke. Senere kom der jo mere ro over feltet, men en ting blev jeg aldrig venner med, og det var regning. Det var mig komplet umuligt at følge med, jeg kunne ikke selv med min bedste vilje lære den lille tabel. Så blev store bror hentet ned i klassen, han var altid nr. 1 i klassen, og gik ud med et ur i præmie. Så fik han besked på at hjælpe mig. Men lige meget hjalp det. Nogle mennesker fødes som matematiske begavelser, men denne nådegave havde jeg ikke fået i vuggegave. Skønt jeg var flink i alle andre fag, så stod regning for mig som den store frygtindgydende Bastian. Der var en af lærerne,

Hjørnet af Istedgade og Knudsgade 1935. Knudsgades navn blev senere ændret til Eskildsgade. På hjørnet ses Stensbøls hørkammerforretning, hvor man bl. a. kunne købe færøske spegesild og islandsk lammekød.

vi havde i regning, der mente, han kunne banke tallene ind i hovedet på mig ved at begynde med enden. Når han så, jeg ikke fulgte med, så udlagde han det som dovenskab, og så måtte jeg stille op foran katederet. Så skulle jeg bukke, jeg kan endnu høre denne stemme: „Længere ned, længere ned endnu“, og så begramsede han buksebagen for at glatte folderne ud, og så faldt slaget med spanskørret. Det gjorde væmmeligt ondt, men han nøjedes ikke med et slag, tre gange slog han, og det forekom mig, som lagde han flere kræfter i efter hvert slag. Jeg sad nede på min plads og kørte rundt på bænken, for det varede længe, inden smerterne fortog sig. Denne forestilling gentog sig mindst en gang om ugen. Havde jeg fortalt det hjemme – jeg kunne med lethed bevise det, for jeg kunne med fingrene mærke de tre striber, der lå – så var jeg omgående blevet taget ud af skolen, og der var sikkert blevet sat en stopper for denne sadistiske herres fremfærd.

Blandt fars og mors bekendte var en politibetjent, som var

kendt i hele kvarteret på Vesterbro for sin store hjælpsomhed. Stærk som en bjørn var han, og det var ikke få uoverensstemmelser han bilagde på sin egen måde. Han var ikke stærk i skrivning, så han slap på den måde fra at skrive rapport. Når jeg kom fra skole, og jeg mødte ham, var jeg stolt som en pave, når han sagde: „Nå min dreng, er du nu sluppet ud af slaveriet? Kan du hilse mor og far, og så skal du vel have en femøre til lidt mundgodt.“ Det kunne hænde, når en fuld mand kom sejrende ned gennem gaden med en flok hujende unger efter sig, at betjenten ikke tog det så nøje. Han kendte som regel fyren og vidste, han ikke var farlig i nogen retning. Så sørgede han bare for, at han kom godt hjem og fik sovet rusen ud. Men der var andre, der ikke fik den behandling. Det var de fyre, der havde drukket hele ugelønnen op og så bankede både kone og børn. Dem tog han ikke blidt på. Når de var så berusede, at de hverken kunne sanse eller samle, så fik han fat i en trækvogn, og så blev fyren smidt op på den, og så gik det med en hylende eskorte af hujende børn til Svendsgades politistation. Der blev han så smidt i detentionen for at sove rusen ud, og det var ikke altid den blideste behandling, der blev udvist fra de tykmavede betjentes side. Men der var også nogle skrappe drenge mellem kvarterets mænd, så der måtte skarp lud til de skurvede hoveder.

Jeg husker ligeledes to andre betjente, der var kendt overalt på Vesterbro. Det var to store kraftige fyre med tyrenakker og en ølmave, som de benyttede på en meget effektiv måde, idet de med den kunne give en mand et puf, så han trillede rundt på gaden. Den ene blev kaldt Napoleon og den anden Sorte Jacob. De passede kvarteret omkring Saxogade, Dannebrogsgade og Matthæusgade, der ikke hørte til de mest stille centre i byen. Når de dukkede op, når der var optræk til ballade, så kan det nok være urostifterne fik travlt. „Det lyner“, skreg ungerne, og så var gaden som blæst, da de to kæmpetanks rullede frem. Men det var som regel småting for Napoleon og Sorte Jacob at få orden på tingene. De holdt heller ikke af at skrive rapport, de havde ikke hørt til de mest opmærksomme tilhørere, når de

Københavnske betjente omkring 1900. Kun den, der var meget modig eller meget ubesindig, udfordrede denne højde og drøjde.

havde haft dansk i skolen. Så var det meget lettere, hvis de fik fat i urostifterne, at trække dem ind i en port og gennemtæve dem, så de måtte kravle hjem. Det kunne også ske, at de så dagen efter kom hen til de tykmavede og takkede dem, fordi de ikke havde kørt dem til stationen, for så havde de fået en bøde for gadeuorden, og det var altid det værste at blive taget på

pengepungen. Det var et ømt sted, og kunne de ikke betale, så gik turen til det gule hotel, som Vestre fængsel blev kaldt.

I Saxogade var det særlig slemt nytårsaften. Det var som om alle skulle hen i denne gade for at affyre deres fyrværkeri. Og det kan nok være, der kom liv i gaden, raketterne for til vejrs, kanonslagene drønedede, og kineserne afbrændtes hele pakken på en gang, så der var en syden og bragen, en råben og skrigen, så det ikke var til at høre, hvad de mere besindige sagde. Det drønedede overalt på Vesterbro, men værst i Saxogade. Hvorfor det var værst der, er ikke godt at sige, men det forholdt sig nok sådan, at det ikke var soens bedste grise, der dengang boede i gaden. Sprutten var jo billig dengang, 15 øre for en halv abe, 11 øre for en bajer, en flaske rom eller cognak 60 øre, så det var utallige bjørne, der blev trukket hjem på lønningsdagen om aftenen.

Jeg husker således nytårsaften ved århundredskiftet. Hvor var det dog et forrygende syn at overvære den aften. Det var et farvestrålende ildhav, særligt i Saxogade. Fra ethvert vindue blev der nedkastet fyrværkeri, kanonslag, skrubbudser, kinesere, blå-, rød- og grønlys i en farvestrålende symfoni, kinesere futede af mellem benene på de gående, om det var gamle eller unge, blev der ikke taget hensyn til. Da klokken nærmede sig tolv, så slæbte ungdommen gamle sofaer, halmmadrasser og andet husgeråd, der alligevel skulle kasseres, ud på gaden. Så blev der hældt en flaske petroleum til seks øre over det brandfarlige stof, og så kan det nok være, det blussede op under høje hurraråb.

Men det var ikke dermed nok. Så hentede bisserne og bøllerne, som bladene dagen efter kaldte ballademagerne, latrintønderne fra lokummerne i gården ud og smed dem på bålet under skrigende munterhed fra tilskuerne. Gamle trækvogne blev ved samme lejlighed luernes bytte. Men så fandt Napoleon og Sorte Jacob også tiden inde til at træde i aktion, og så kom kniplerne frem, og der blev rekvireret hjælp fra andre stationer, og brandvæsenet kom også strygende med deres hestekøretøjer. Og når ilden så var slukket, og de kørte bort, så var alle på gaden igen. Vi drenge løb bag efter brandsprøjterne og råbte: „Påen, påen,

Man måtte være tidligt på færde og selv medbringe kurv, hvis man ville have gammelt brød hos kgl. hofbager Rubow i Vimmelskaftet 37. Fot. ca. 1906.

påen igen, nu kører vi med sprøjten hjem“, og brandfolkene sad og grinte ned til os og smed en- og toører i krams. Det var jo til en cigaret, dem kunne man købe til en øre stykket, og så fik man den oven i købet tændt.

Men det værste ved hele balladen, det var den ulidelige stank, der længe efter lå over hele kvarteret. Det var ikke til i flere dage ind i det nye år at lukke et vindue op. Stanken lå som en fed os og lige som hagede sig fast i husene og trængte ind i stuerne, så der lugtede af latrin alle vegne. Folk måtte tage gardinerne ned og vaske dem for at blive fri for den ulidelige stank.

Nøden var stor rundt om i de små hjem omkring århundredskiftet, efterveer fra den store arbejderkamp, der fandt sted i 1899. Børnene blev sendt til byggepladserne for at hente brænde til kakkellovnen eller til havnen for at samle kul, der var faldet ned under losningen, så blev de fyldt i en gammel kasseret barnevogn. Det skete ofte, at kulleperne fyldte så rigeligt på

hjulbøren, at der faldt lidt rigeligt ned på kajen, når de balancerede over den planke, der gik fra skibet til kajen. Jeg husker, der blev åbnet samaritaner rundt om i byen for at afhjælpe den værste nød. Der blev der serveret gratis vandgrød med en rugbrødshumpel til og et glas skummet mælk. Vintermorgener kunne man se frysende koner stille sig op ved bagerbutikkerne kl. 4 om morgenen for at være den første til at købe gammelt brød. Og når mælkemanden kom og ringede med sin klokke, så kunne der købes en kande varm mælk, aftappet fra vognen, for 4 øre. Men det var ikke hver aften børnene kunne gå i seng mætte og tilfredse. En tør rugbrødsskorpe var en himmeriges mundfuld at få lov til at ligge og sutte på, og ofte måtte forældrene gå sultne i seng, fordi de gav børnene de smuler, der var. Under sådanne forhold var det ikke så underligt, at mange gav op og åbnede for gashanerne. De vilkår, man dengang bød de gamle, var ikke med til at befordre livslysten. Tolv kr. om måneden i aldersrente var det beløb, samfundet mente var nok til at en mand kunne nyde sin alderdom for. Og det var de samme mennesker, der led og kæmpede for at livet og tilværelsen kunne blive bedre for dem, der kom efter dem.

Ida Swirski er født i 1892 i Valdemarsgade. Allerede inden sin konfirmation i 1907 havde hun forskellige pladser, ligesom hun hjalp til på sine søstres systue. I årene 1907-14 var hun ansat på lånekontorer. Fra 1915 til 1960 drev hun sin egen systue.

Jeg er født i Valdemarsgade 73. Dengang var det den sidste opgang i Valdemarsgade på hjørnet af Sønder Boulevard. Overfor hvor vi boede lå der et forlystelsessted, det hed „Alhambra“, og der skal have været et helt lille Tivoli, men det kan jeg ikke huske. Jeg har bare fået det fortalt. Da min søster blev gift i 1907 var hendes første lejlighed netop på Sønder Boulevard på hjørnet af Valdemarsgade. Der var 3½ værelse, og hun fik et skønt hjem med spisestue, dagligstue og soveværelse med smukke møbler. Jeg kan huske alle var så imponeret, man var jo slet ikke vant til, at alt var så komplet. Næh, det var andre tider dengang.

Jeg kan huske, at på Sønder Boulevard var der marker på den side, hvor Ingerslevsgade ligger. Der gik vi ned og legede og spillede bold, og om vinteren kørte vi med hjemmelavede slæder ned ad bakkerne på markerne. Og der gik lam nede på markerne. Og Store Bededags aften gik vi ned på markerne og drak kaffe og spiste varme hveder. Jeg husker Mor kom varm kaffe på ølflasker og trillede dem ind i uldklokker, som man brugte dengang. Ja det var herlige tider dengang.

Vi var otte levende søskende, tre var døde, men vi havde det godt. Min Far rejste ude i landet og opkøbte antikviteter hos bønderne. Om sommeren havde bønderne ikke tid til at handle, og så måtte Far tage ud på markedspladser med pladespil og sommetider solgte han også balloner på markedspladserne. Min Far har også haft et panorama ude på Alleenberg i Frederiksberg Alle. Der var spil, gynger og karruseller ligesom på Dyrehavsbakken. Min Mor havde en veninde fra sine yngre dage, og en dag mødte hun hende. Hun var bleven gift med en som hed Julius Jensen, men han havde ikke noget arbejde for tiden. Så sagde min Far, at han kunne være med i det panorama min Far havde, for så behøvede min Mor ikke at være kassererske derude. Så han hjalp Far den sommer, men næste år sagde Jensen, at han syntes, de tjente for lidt, når de begge skulle leve af det, og så fik Jensen lov til at købe det og være for sig selv. Og han slog sig sådan op, at han fik en galanteriforretning en gros. Senere blev han en stor mand ude på Dyrehavsbakken.

Jeg og mine søskende har gået i Enghavevejens skole overfor Folkets hus. Man kunne se bønderne komme trækkende igennem Valdemarsgade med køerne, der skulle hen på Halmtorvet. Da jeg var barn, lå banegården omtrent hvor Paladsteatret ligger. Man skulle aflevere sin bagage, som skulle med toget, for enden af Trommesalen. Da jeg var 11 år fik jeg en ferieplads fra skolen. Jeg skulle over til Fyn hos en skolelærer. Det var første gang, at jeg fik lov at rejse på landet. Min Mor sagde hver gang, jeg spurgte om ikke jeg måtte rejse, nej, for du får hjemve. Og jeg skal også love for, at jeg fik hjemve. Men jeg havde det så godt, og de vidste ikke alt det gode, de skulle gøre mig. Så jeg længtes lige så meget efter dem, da jeg kom hjem. Jeg var der også det næste år, men det tredie år kunne de ikke have mig, da læreren var blevet syg.

Vi havde plads, da vi var børn. Mine brødre havde om vinteren plads og bar brændsel op, når de gik fra skole, og det fik de fire kroner for om måneden, men der var langt at gå. Da jeg var ti år, var jeg barnepige til tre børn. Der var et ismejeri i samme opgang, hvor vi boede, og så blev Mor spurgt, om ikke

Forlystelsesstedet Alleenberg i Frederiksberg Allé ca. 1900. I forgrunden karusellen, t. h. gyngerne. I baggrunden ejendommene på Maglekildevej.

jeg kunne passe de tre børn. Mor svarede, at det kunde jeg godt, for jeg var altid dernede alligevel. Jeg fik fire kroner om måneden. Det var mange penge. Når vi tjente en tøre for at gå i byen, farede vi op og købte 2 øres sparemærker for dem.

Min ældste bror Viggo var meget teaterinteressert. Han tog mig meget med omkring. Vi havde jo ikke radio eller grammofoon dengang, men man samlede om aftenen og sang fædrelandssange og ellers aktuelle sange, som blev sunget dengang. Man kunne godt købe skillingsviser, men det havde man jo ikke penge til. Men jeg gik hen i Oehlenschlägersgade, jeg tror det var lige efter Dybbølgade. Der hængte skillingsviser i vinduet, og jeg kunne stå og lære dem udenad, så lærte jeg dem alle at synge. Jeg husker, de sidste uger inden jul skulle vi jo ud at se på juleudstilling. Så vandrede vi børn alle ud ad Vesterbrogade, først den ene side og hjem ad den anden side. Det var gerne ud

til Vester Farimagsgade vi gik. Der lå en rund pavillon, hvor Messen havde deres udstillingsvinduer. Bag om var der lysbilleder, og der stod vi så og så lysbillederne, men jeg tror at hver halve time kom der levende billeder. Hvor vi slugte det med øjne, næse og mund. Jeg kan huske hvor vi stod og frøs, vi havde jo ikke nogen vanter på, og jeg synes heller ikke, at man havde tykke varme frakker, som man har nu. Vi blev ved at stå der og aftalte, at når nu den næste film kom, skulle det være den sidste, men man kunne jo næsten ikke rive sig løs. Når endelig hjemturen kom, var det om at løbe, og så hen til udhængsskabene og varme hænderne på de små elektriske lamper, der gav god varme.

Min Far rejste jo ude i landet og opkøbte gamle antikviteter, og det kunne jo hænde, at Far kom hjem på en søndag, og ingen fandt hjemme om sommeren. Men Far vidste godt, hvor han kunne finde os. Vi var gerne enten nedenfor Frederiksberg slot eller også lige ovre på den anden side af åen, men altid så vi kunne kigge op på slottet. Jeg elskede også at gå op til slottet og til venstre og stå og se ud over ridebanen, hvor de altid red dengang, og se ud over byens mange tårne. Det er det skønneste syn at opleve. En søndag som vi bedst legede blev der kastet æbler hen på os. Så kunne det nok være, at vi fik travlt, for så vidste vi, at det var Far, der var på spil, og så gjaldt det om at være den første til at finde ham. Ja Far var altid parat til at gemme sig og narre os, men sikken jubel, når vi endelig fandt ham. På vejen hjem kom vi forbi Alleenberg, og der var der bygget en biograf op. Og udenfor stod der en kontrollør og råbte, om man ikke skulle ind. Pludselig siger kontrolløren til min Far: „Goddag Carl. Skal du ikke i biografen?“ Det var en, Far kendte, og Far siger: „Næh, jeg har kone og børn med.“ „Ja, men hold jer ikke tilbage. I kommer ind allesammen gratis.“ Ja, sådan gik det til, at vi alle kom for første gang i biografen.

Efter min konfirmation blev jeg ekspeditrice i et lånekontor i Saxogade. Jeg måtte ikke for min Far, men jeg græd og tryglede og bad om det, da jeg vidste, at frk. Nielsen, som lige

Vesterbrogade ud for Tivolis hovedindgang ca. 1912. T. h. på Axelborgs nuværende plads ses „Centralpavillonen“, hvor Ida Swirski stod og så levende billeder.

havde arvet låneforretningen, var meget flink at være hos. Efter megen talen frem og tilbage, fik jeg lov at få pladsen. Der var jo meget, der skete i sådan en forretning. Der kom mange forskellige mennesker. Der kom mange skuespillere, de havde meget små gager dengang. Folk spurgte så tit, om det ikke var væmmeligt at se så megen elendighed, men jeg kan sige, at de fleste kom der tit af bare vane. Der kom også påklædere fra Det nye Teater. De kom gerne og solgte deres billetter. Jeg fik mange billetter, så tog jeg en af mine søskende med. Jeg tror nok, jeg kan sige, at jeg så alle de stykker, som Det nye Teater spillede i de år.

Det var utrolig, hvad folk kom og lånte på. De kunne komme og låne på en skomagerblok, porcelæn, dækketøj, gangtøj, børnetøj, dame- og herreundertøj, værktøj, musikinstrumenter, guld og sølv m. m. På et cylinderur, som skulle trækkes op med

nøgle, kunne de låne en krone. De kunne jo også komme med regulatorure til at hænge på væggen, det kunne de låne 8 à 10 kroner, måske 12 kroner på. På et sæt jakketøj som nyt kunne man låne 12 til 15 kroner, og ligeledes det samme på en dame-dragt. En vinterfrakke cirka 10–12 kr., når de var pæne. Et lagen fik de en krone på. På en 14 karats glat guldring fik de en krone pr. gram. Man havde en vægt til at veje på, men man blev snart så øvet, så man kunne veje det i hånden. Mine øjne var så gode, så jeg ikke behøvede forstørrelsesglas. Jeg kunne se om det var 8, 14 eller 18 karat guld på stemplerne. Hver anden dag kom der en politibetjent med en Efterretning over stjalne sager, men det var jo ikke altid, man kunne huske, om det havde stået i Efterretningen. Jeg husker engang, en mand kom og lånte på noget. Jeg mente, at jeg havde set det i Efterretningen. Så da manden var ude af døren, fik jeg i en fart fat i Efterretningen, og der stod det. Jeg har altid været rask og hurtig i vendingen, og jeg har aldrig været bange for noget. Jeg smækkede døren, og i en fart efter tyven og tog fat i ham. Jeg fik folk til at hente politiet, som altid gik der i Saxogade. Jeg holdt ham fast, indtil politiet kom. Jeg havde lov til at undlade at følge med på politistationen, fordi de kendte mig. Vi skulle jo altid møde på domhuset, når vi havde afleveret tyvekoster, men denne gang fik vi jo pengene tilbage, fordi tyven jo ikke kunne nå at komme af med dem.

Det var en stor forretning og omsætning. Vi havde cirka 25.000–26.000 panter om året. Vi åbnede klokken 8 om morgenen og de første fire dage lukkede man ikke før 9–10 stykker, om fredagen klokken 11 og lørdag ikke før 12 om natten. Når jeg f. eks. skulle til bal en enkelt gang om lørdagen, fik jeg lov til at gå lidt før, for at klæde mig om. Og så fik jeg penge til en bil. Jeg er aldrig kommen til bal før den store pause. Den var altid mellem 12 og 1 om natten. Efter klokken 1 kunne ingen komme ind, men der var mange, der kom i den store pause, for ellers kunne forretningsfolk aldrig komme nogen steder.

Folk kunne komme og leje sengetøj for en bestemt pris pr. nat. Man kan dårligt tænke sig, at folk virkelig var så fattige,

Pantelånerske, frk. Nielsen, i ekspeditionslokalet på lånekontoret i Saxogade 47 ca. 1912. På hylderne ligger de indpakkede panter.

så de behøvede at leje sengetøj, for det kan man da sige, er den bare elendighed. Men folk kom tankeløst og pantsatte, uden at tænke på hvad de gav i rente, de skulle simpelthen derhen. Jeg husker, der stod en kone hver morgen, når jeg kom, og ventede på at der skulle blive lukket op. Hun kom mange gange om dagen. Om morgenen stod hun med sin mands cylinderur. Det kunne hun låne en krone på, men manden kom hjem til frokost klokken 12. Han måtte ikke vide, at hun havde lånt på det, så kom hun gerne med et lagnet eller andet, hun kunne låne en krone på. Så fik hun uret løst hjem og betalte 5 øre i rente, og ligeså snart manden var gået, kom hun med uret igen og løste lagnet hjem og betalte 5 øre i rente til, og om aftenen skulle hun have uret hjemme igen. Og sådan byttedes og byttedes ustandselig. Det hjalp ikke, vi forklarede hende, at hun skulle beholde uret og låne på lagnet. „Nej, så kommer jeg jo ikke herhen“, sagde hun. Der var mange, det var en hel mani hos. Men jeg syntes frk. Nielsen var flink, for hun sagde tit: „Lad

være at skrive det ind, men giv hende det, når hun kommer med uret". Så sparede hun renten.

Da jeg havde været $2\frac{1}{2}$ år hos frk. Nielsen, sagde jeg op. Jeg syntes, jeg var så dygtig, og jeg påtog mig selv mere og mere arbejde, men jeg fik ikke mere i løn end de 20 kr., jeg begyndte med. Det kan nok være, at frk. Nielsen blev forskrækket, så jeg fik 30 kr. om måneden og kost og logi. Min søster og jeg fik et værelse og køkken ved forretningen, og der var ingen grænser for, hvad jeg fik af frk. Nielsen, men jeg rejste derfra den 1. april 1913.

H. Chr. Hansen

H. Chr. Hansen er født i 1889 ved Jægerspris. Efter konfirmationen i 1904 kom han i snedkerlære i Frederikssund og blev udlært i 1909. Derefter på Teknisk dagskole 1909–10 i Hillerød, arbejdede et halvt år forskellige steder i Tyskland og et år på Bornholm. Efter soldatertiden arbejde i København, 1914–57 snedkerformand i Axel Balsløvs Bygningssnedkeri i Hellerup, derefter eget værksted til 1967.

Foråret 1914

Min bror arbejdede stadig hos Cathrine Horsbøl i Haslegade. Han boede i Struenseegade 3 i et kvistværelse. Her boede jeg også under min søgen efter arbejde, og også efter at jeg havde fået arbejde. I over fjorten dage søgte jeg fra værksted til værksted, men fik stadig nej. Ofte var jeg oppe ved mesterens private lejlighed og bankede ham op klokken fem om morgenen, fik nej og et surt smil. På en igen efter nye adresser på min dosmerseddel. En dag stod der en annonce i et blad om en snedker til egetræsmøbler, fortjeneste 100 øre pr. time. Dette var lige det, jeg søgte. På værkstedet talte jeg med en svend, der oplyste, at arbejdet var akkord, men for at tjene en krone i timen, skulle der laves seks buffeter om ugen. Det man kaldte, i vort fagsprog, et møbelslagteri. Det var ikke noget for mig, der skulle en tordenskrupper til dette arbejde. Jeg havde været ude fra morgenstunden, nu var det over middag, og jeg befandt mig langt ude på Amager landevej. Tog en sporvogn til Rådhuspladsen, hvor jeg træt og sulten satte mig på en bænk. Da jeg havde

siddet lidt, kom en linie 14 ind og holdt lige ud for, hvor jeg sad. Nu sætter jeg mig op i denne vogn, lad den så køre ad helvede til, tænkte jeg og gjorde som tænkt. Hvor vognen kørte hen var mig ligegyldigt, så træt og sur som jeg var blevet af denne søgen arbejde og stadig få nej. Linie 14 kørte ud ad Strandvejen. Pludselig så jeg en husgavl, hvorpå der med store bogstaver var malet „Axel Balsløvs Bygningsssnedkeri“. Sporvognen holdt ved Annasvej, her hoppede jeg af og gik tilbage til Gardes Allé 9, hvor værkstedet lå.

Mester var selv på værkstedet. Om der var brug for en snedker? „Ja, det var der måske nok, men“ – altså stadig dette her men. En svend var rejst til Jylland til nogen familiefest, hvis han ikke kom tilbage, kunne jeg få denne svends plads. „Lad mig få din adresse, så skal jeg skrive.“ Han sagde du til mig, det lød godt. Derefter styrede jeg til min brors bopæl i Struenseegade. Vi kom samtidig til gadedøren. „Jeg har gode nyheder til dig“, sagde Brormand. „En svend på værkstedet er gået fra to møblementer i egetræ. Mester talte om en anden svend til at lave disse møbler færdig. Jeg har foreslået dig, hvis du vil.“ „Jeg kommer lige fra en snedker i Hellerup, her kan jeg få arbejde, måske“, svarede jeg helt oprømt over mit held denne ene gang. „Gør som du vil, lønnen er 54 øre pr. time“, svarede Brormand. „En fugl i hånden er bedre end ti på taget. Jeg tager med dig i morgen tidlig“, svarede jeg straks. Jeg har aldrig været længe om at tage en beslutning.

Tre dage efter kom der brev fra mester Balsløw, at jeg kunne begynde straks. Enten er der intet arbejde at finde, eller også kan man komme flere steder samtidig. Sådan går det ofte. Alene tanken om at have arbejde, jublede i mit sind.

Til mester Balsløw skrev jeg et kort om, at jeg havde fået arbejde, men tilføjede at jeg måske senere måtte høre om arbejde hos ham. Det var lige som det lå i underbevidstheden, at herude lå min skæbne og livsgerning.

Nu arbejdede jeg i godt to måneder sammen med Brormand og flere andre svende. Det var egetræsmøbler jeg lavede, men Brormand lavede fine mahognimøbler til en konsul i Oslo.

H. Chr. Hansen t. v. sammen med kolleger og snedkermester Axel Balsløw, nr. 2 fra højre, foran værkstedet foråret 1916.

Samme folk, der også købte Brormands svendestykke. Mester Madsen var et af disse begærlige mennesker, der ikke kunne få arbejdet billigt nok. Møblementene blev udført efter arkitekttegninger. Den svend, der var bestemt til at udføre et særligt møblement, fik af mester udleveret tegningerne samt den pris, som mester ville give for dette arbejde. Af laug og fagforeningen var nedsat et prisudvalg. Dette udvalg udregnede prisen, en svend skulle have for at udføre arbejdet efter tegningen. Prisen blev stemplet på tegningen. Når en svend syntes at mesterens pris var for lav, henvendte han sig i fagforeningen med tegningen. Ofte hændte det, at en tegning blev brugt to gange med en tids mellemrum. Svenden, der atter havde fået en sådan brugt tegning med nedsat arbejdspris, gik igen til udvalget, som straks kunne se, at dette arbejde var en genganger. Svenden fik igen den rette pris, han skulle have for dette arbejde. Det var mester, der havde raderet den først stemplede pris ud til egen fordel. Mester rasede, når svenden kom med den rigtige

pris. „Hvad fanden render De også i fagforeningen for, når jeg har givet Dem den pris, jeg vil give for arbejdet“, snerrede mester og kløede sig i sit skaldede hoved. Der var ingen vej udenom prisudvalget, mester måtte gå til biddet og betale, hvis arbejdet skulle udføres på hans værksted. Her ser vi fagforeningens betydning for fagets udøvere, når der er sammenhold blandt svendene. Det var det sammenhold, vi manglede, da jeg arbejdede i Gudhjem i 1911. Svendene var bange og afhængige af mestrene i sådan en lille flække af en by.

Mester Madsen var også ude efter mig. En aften vi kom hjem, fortalte min bror mig, at han havde bedt om lønforhøjelse. Han havde kun 50 øre i timen. Mester havde vendt og drejet sig og forsikret ham om, at han umuligt kunne give mere i løn, men pludselig havde han fået en lys ide og udtalt, at den løn, jeg fik, kunne Johannes få, og jeg hans, for jeg var ikke så god en snedker, som min bror. „Nå, det sagde han“, svarede jeg opbragt. „Så kan han lave sit lort selv, og ellers rende mig i R.“ Næste morgen da vi mødte op på værkstedet, gik jeg straks til mester Madsen og sagde, at jeg havde hørt, at Johannes og mig skulle bytte løn. „Ja, det har jeg foreslået“. „Ikke hos mig. Skal min løn sættes ned, kan De gøre min bog op med det samme.“ Mester svarede ikke et ord, men gik ind på sit lille kontor og kom kort efter ud med mine penge.

Så gik jeg atter ud at søge arbejde, alle steder fik jeg nej. På Rådhuspladsen så jeg atter linie 14, og straks faldt Axel Balsløws værksted mig i tanken. Afsted med linie 14 til Hellerup. Denne gang gik det lige som første gang. „Vent et par dage, måske jeg så kan bruge dig. Det var jo dig, der skrev afbud på mit tilbud. Det er der ellers ingen svende, der gør. Jeg skal skrive et kort,“ sagde mester Balsløw. Dermed var min skæbne beseglet for de kommende 43 år! Det vidste jeg bare ikke.

Straks tog jeg ud til værkstedet og fortalte Brormand nyheden om mit held denne gang. Mester Madsen troede jeg havde fortrudt, og at jeg ville fortsætte arbejdet hos ham!

Kisteglad over igen at komme på bygningsarbejde, møbler lå ikke rigtigt for min stemme, tog jeg ferie og rejste hjem til far

Julefest på værkstedskontoret 1917. T. v. H. Chr. Hansen, siddende længst t. h. snedkermester Balsløw.

og mor på Neder Dråby mark. Næste morgen kom der bud fra en tømrer, der skulle rejse tag på en udbygning på nabogården, om at hjælpe ham med rejsningen. Rejsegildet fik jeg ikke med, for allerede andendagen kom der kort fra Balsløw, at nu kunne jeg begynde omgående. Den 10. juli startede jeg i Gardes Allé. Da vi nåede den første fredag, spurgte jeg svendene, hvad jeg skulle forlange i løn. „Selvfølgelig det samme, som vi får. Du skal bare ikke sige, du skal have 70 øre i timen, for så æder han dig levende. Sig bare, du havde tænkt dig samme løn, som de andre svende får.“ Det gjorde jeg som foreslået. Flot og elegant svarede mester Balsløw: „Det kan du godt få, kammerat“. Så var den sag klaret.

Arbejdstiden var $9\frac{1}{2}$ time, 57 timer pr. uge à kr. 39,90. For mig var dette som at vinde i lotteriet. Fra kr. 30,78 og til 39,90, det var 9,12 kr. mere pr. uge. Disse penge mere var til $\frac{3}{4}$ af

kosten pr. uge. Desuden var der akkord. Det var ofte jeg tjente 80–90 øre pr. time på de forskellige akkorder. Dertil kom arbejdet med at sidde hjemme og skrive regninger ud, men det var fritidsarbejde, og det gjorde jeg gerne, når der var penge at tjene derved.

Den sidste tid hjemme på landet var jeg begyndt at lave møbler til mig selv. Senge, klædeskab og servante havde jeg lavet i fyrretræ til maling. Disse møbler bruges den dag i dag. Desuden var jeg begyndt på et spisebord i eg. Da min forlovede, Anna Frederiksen, og jeg havde tænkt på at bygge rede, lejede jeg et kælderværksted i Møllegade. Nr. 15 tror jeg nok, det var. Her lavede Johannes og jeg møblerne færdige. Soveværelset blev sendt til maling. Egetræet behandlede vi selv. På en stolefabrik købte vi otte stole færdige til samling, også af eg. Prisen af fabrik var kr. 6,50. I denne kælder arbejdede vi så om aftenen på vores spisestue, også enkelte søndage. Stolesæderne stoppede vi selv.

Arbejdstiden var dengang fra klokken 6 til 17.30 med en halv times frokost fra 8 til 8.30 og middag fra 12 til 13. Det var ingen lang tid, der blev til aftenarbejdet, når vi sluttede på værkstedet klokken 17.30. Først på pensionatet på Kapelvej og spise, derefter i Møllegade på arbejdet igen, i reglen til klokken 22. Klokken 5 stod vi op, morgenmad på pensionatet, derefter af sted til arbejdspladsen. Da vi arbejdede i Haslegade, spadserede vi ad Møllegade og Nørre Allé til Haslegade ved Lyngbyvej. Kom vi lidt sent på den, løb vi hele Nørre Allé igennem. Arbejdstiden skulle passes, på slaget 6 startedes der alle vegne, og vi skulle være omklædt og parat til tiden.

Man vil måske spørge, hvorfor vi ikke kørte med sporvogn. Det kunne ikke betale sig. Vi skulle gå til Nørrebrogade, køre med sporvogn til Farimagsgade, skifte til Trianglen og derfra med linie 6 til Lyngbyvej. Med kørsel og ventetid kunne denne omvej vare længere end spadsereturen til arbejdet, og så sparede vi sporvognspengene, ganske vist kun 20 øre pr. tur.

Min forlovede tjente som stue- og kokke-ene pige hos en frue på Sønder Boulevard. Der havde jeg min gang af og til, når jeg

Nørre Allé som den så ud omkring 1914, da H. Chr. Hansen og hans broder dagligt gik denne vej til og fra deres arbejdsplads. T. v. hjørnet af Mølle-gade og „Almindelig Hospital“, nu „De Gamles By“.

ikke arbejdede på vore møbler. Anna havde to lejligheder at holde rene, idet hun også ordnede lejligheden overfor på samme etage. Dengang hed tjenestepigerne „tyende“ og havde skuds-målsbog. Da jeg lærte Anna at kende, oppebar hun den svim-lende løn af 18 kr. pr. måned, siger og skriver „atten“ kroner. Hun skulle passe 2 stk. 4-værelser og kammer, lave mad til tre mennesker, også til festmiddage, selv om det ikke var nær så ofte, man havde gæster. Være med til storvask – der var vaske-kone – samt pudse alle vinduer.

Som ivrig socialist puffede jeg til Anna og sagde, at hun burde have 18 kr. pr. måned for hver lejlighed. Hun troede jeg var sindssyg over dette forlangende, men fik dog til sidst bedt om mere i løn. Hun fik nådigst bevilget 2 kr. pr. måned. Et stykke tid senere puffede jeg atter til hende om mere løn, og efter lang betænkningstid fik hun sagt det til fru en dag. Også

denne gang fik hun en 2 krone lagt på til 22 kr. pr. måned. Så var hun heller ikke til at rokke længere.

Vore møbler var færdige. Vi så os om efter lejlighed. Der var lejligheder at vælge imellem dengang, og vi fandt en i Ægirs-gade 58.

Jeg passede min fagforening, købte Social-Demokraten og læste ellers forskellige blade. Stemmeret til folketinget fik man ved 25-års alderen og til landstinget 30 år. Kvinderne havde overhovedet intet at skulle have sagt angående det politiske liv. Den store masse af kvinder interesserede sig heller ikke for politik. Der var ofte stor diskussion i bladene angående den oprustning, der foregik i alle lande. Stauning og Borgbjerg advarede vore hjemlige militarister og sagde, at al den oprustning kun ville føre til krig. Man svarede, at man oprustede for fredens skyld. Det ene land turde ikke begynde en krig af frygt for det andet land. Tyskland manglede kun et påskud til at begynde krigen. Det kom i Serajevo i Serbien. Så var lunten til krudt-tønden tændt. Hver dag bragte aviserne meddelelse om nye krigserklæringer. Europa var i flammer.

Balsløws snedkeri blev min arbejdsplads gennem 43 år.

Vilhelm Schrøder er født i 1889 og voksede op i Sølvgade. Efter konfirmationen i 1903 hjalp han til i nogle år i mode-rens porcelænsforretning. I 1907 begyndte han som volontør i D.D.P.A., blev i 1937 bogholder og pensioneredes i 1954 som prokurist. Kasserer for Københavns domkirke 1946–69, medstifter af Kunst på Arbejdspladsen og kasserer 1954–63.

Mit første barndomshjem

Mor og far blev viet den 29. april 1888 i Sct. Stefans kirke og flyttede ind i en toværelses lejlighed i Ryesgade 111. I marts året efter erhvervede far borgerbrev fra magistraten i København som maler, hvilket altså vil sige, at han begyndte som malmester.

Lejligheden, vi boede i, var kun på to værelser, men i forhuset. Det sidste er værd at bemærke, for på den anden side af gården lå et baghus, vistnok omtrent dimensioneret som forhuset, men jeg var allerede dengang helt klar over, at dér boede der tarvelige mennesker med meget uartige børn. Unægtelig en lovligt tidligt udviklet social bevidsthed! I lejligheden ved siden af os boede en sporvognskonduktør, dog en slags funktionær.

Skønt jeg kun boede der de første fem år af mit liv, husker jeg vort hjem indretning ganske godt. I det største værelse til gaden stod en forholdsvis smal dobbeltseng, et spisebord med klapper, en „chaiselong“, et klædeskab, tre-fire tarvelige stole

og – de sidste år – for enden af sengen en kurvevugge, hvis endestykke den arrige lillesøster havde sparket helt i stykker.

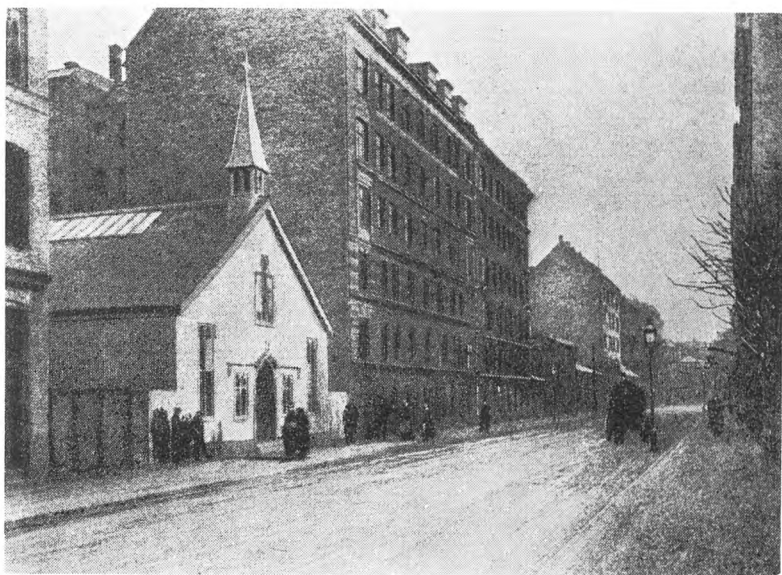
Den anden stue til gården var „den fine stue“. Her var tæppe på gulvet og pæne nøddetræs møbler, betrukket med blåt plys med klunker, sofa, fire stole, et rundt bord (af de trebenede, som let kan vælte), en konsol med et højt pillespejl, en lille høj bogreol med bøger og et hængeskab med fars betydelige mønt- og frimærkesamling. Den særlige pryd i hjemmet var dog fars egne malerier, flere små og to temmeligt store, nemlig en kopi af Erik Henningsens ungdomsarbejde „Adresseavisens gård“, og en kopi af et mere fremmedartet, nemlig Hermann Prell's „Judas Iskariot modtager de 30 sølvpenge“, hvis original jeg mange år senere uventet fandt i Dresdnergalleriet.

Så vidt jeg forstår, gik fars malerforretning ganske godt. Han havde en del arbejde for en bekendt, en kendt villabygger i Charlottenlund, og forskellige andre steder havde han dekora-tionsarbejder. Selv en almindelig trappeopgang som den i Ryes-gade blev jo dengang dekoreret med pilastre, blomster og blad-ranker, og dertil hjalp jo hans kunstneriske sans. Han fik byg-get et værkstedsskur i ejendommens baggård og havde også et kælderlokale i baghuset. Han uddannede to svende, hvoraf især den ene blev rost som meget dygtig.

Opbrud

Livet gik sin rolige gang, og alt tegnede til en lykkelig fremtid for den lille familie. Men så en dag hostede far stærkt og spyt-tede blod. En læge stillede den uafviselige og forfærdende dia-gnose, tuberkulose, eller som man dengang sagde, brystsyge. For denne sygdom fandtes dengang kun en og endda tvivlsom kur, en „rejse til syden“, hvad den lille families økonomi udeluk-kede. Der var for den samvittighedsfulde familiefar ikke andet at gøre end at finde en udvej for familiens eksistens i fremti-den.

Af fars borgerbrev fremgår det, at hans borgerskab som maler

Ryesgade set mod Østerbrogade ca. 1890. I forgrunden Nazarethkirken, hvis jernblikbygning i 1904 afløstes af den nuværende kirke. Bygning nr. 2 t. h. for kirken er Ryesgade 111.

den 29. marts 1894 er ombyttet med et borgerskab som detailhandler, og jeg antager, at han allerede tidligere har lejet kælderbutikken med beboelse i Sølvgade 95, hvortil vi flyttede på min fem års fødselsdag den 28. april 1894. I den nærmest følgende tid brugte far nogle af sine få kræfter til at sammentømre og male nogle reoler i butikken. De skulle supplere det faste inventar, som fandtes.

Foråret kom, og skønt det stadig gik tilbage for far, slog han sig en dag løs. Han ville endnu en gang i skoven. Trods mors betænkeligheder drog han af sted med toget til Klampenborg, spiste et måltid på en restaurant og begav sig med sine svage kræfter en lille tur ind i skoven, hvor han faldt ned på en bænk, overvældet af fortvivelse over sin skæbne, et håbløst liv, som hellere måtte sluttes jo før jo hellere.

Og så kom en ensom mand vandrende og standsede ved bænken. Det var pastor Volf, som var formand i den sangforening, hvor mor og far havde fundet hinanden, og som havde viet dem for seks år siden. Han satte sig på bænken, og de fik en samtale, som gav far mod til at leve sit liv til den bitre ende. Mor sagde siden, at Volf var sendt af Gud.

De efterfølgende måneder blev trælsomme for den syge mand og den travle kone, som måtte passe butik, hjem, børn og den dødssyge patient. De sidste måneder lå far „i sengen“, d. v. s. på chaiselong'en i samme stue, hvor kone og børn sov, og den 6. oktober 1894 var det slut. Han døde stille om aftenen, nogle venner fra sangforeningen stod i stuen, mor var i butikken og ekspederede kunder. Og så var mor enke, 34 år gammel med to børn på 5 og 3 år og skulle klare dagen og vejen for den lille familie.

Forretningen

Butikken var en kælderbutik – fire trin ned fra gaden – med tre værelser, et til gaden og to til gården, køkken og et minimalt, altid fugtigt „pigekammer“, og naturligvis „das“ i gården. Værelset til gaden blev dog straks inddraget i butikken, og her var det, at far satte ekstra hylder op, og de to rum gav så plads for den besynderligste forretningskonstellation i Kongens København, idet hovedbutikken var cigarforretning og sidelokalet, indenfor en åben fløjdør, var porcelænsforretning.

Cigarforretningen omfattede naturligvis alle slags tobaksvarer, ikke mindst skråtabak var en betydelig artikel, endvidere øl, sodavand, petroleum, vin – især Faaborg frugtvine – men ikke spiritus – og aviser.

Porcelænsforretningen omfattede porcelæn, fajance, glas og lervarer, overvejende jævne og billige ting.

Vi børn fulgte levende med fra et tidligt tidspunkt. Jeg gik snart i byen med en stor kurv og hentede varer hjem, navnlig til porcelænsforretningen. Noget ekspresbud var jeg nu ikke, byturen blev sinket af lange ophold ved boghandlervinduer eller

Vilhelm Schrøders moder, fru Laura Schröder, foran porcelænsforretningen i Sølvgade 95 i 1915.

vinduer med billeder. Især var udstillingen af Alfred Jacobsens teaterdekorationer på hjørnet af Klareboderne og Købmagergade tidsrøvende.

Men også i selve butikken hjalp vi til og begyndte tidligt at ekspedere. Cigarerne var jo det fineste. Der var tre prisklasser: 6-øres, 7-øres og 9-øres – de hed 3 til 17, 3 til 20 og 3 til 25. Blandt de 7-øres var især „Prinsesse Marie“ (med et stort billede af prinsessen på kassen) meget yndet. Den svarede vel nærmest til nutidens „Ninetta“ eller „Punch“. Blandt cigaretterne, som ofte solgtes stykvis, var navnlig „Duke of Durham“ yndet. De 10-styks æsker indeholdt attraktive „cigaretbilleder“ af internationale variétésønheder, Cleo de Merode m. fl., et eftertragtet samleobjekt. Meget populært var også et nyt mærke med en primitiv bil på pakningen. Det hed „Motor“ og var i 5-styks pakninger, de kostede vist 10 øre pr. æske. Skrå fandtes i flere pakninger: „grovskrå“, „smalskrå“ og „dameskrå“, de sidste i

små æsker. Ølsorterne var begrænsede, hvidtøl til 6 øre flasken, Carlsberg Lager og Tuborg pilsner, pris 10 øre og først lidt senere 11 øre. Aviserne, som mest solgtes i løssalg, var „Aftenposten“, „København“ og „Folkets Avis“, alle à 2 øre, og så var der et par tvivlsomme ugeblade, „Figaro“, som var direkte uarctigt, og „Louis de Moulins Revue“, som indeholdt spændende romaner med mindst et mord i hvert nummer. Ved skæbnens tilskikkelse kom jeg som ung på kontor sammen med Louis Møller, en rar og morsom mand, som selv fabrikerede alle røverromanerne.

Også varerne i porcelænsforretningen var vi meget interesseret i. Jeg kendte navnene på alle de gængse spisestel, „Fasan“ og „Fausta“ var nogle af de mest efterspurgte. Men typisk var det, at praktisk talt alle de forskellige mærker af forgyldte kaffekopper kostede 50 øre parret. Det var først noget senere, at mor med bæven hjemtog et kaffestel fra W. J. Schmidt, som hed „Empire“, hvis kopper kostede 1 kr. parret, kopper, som jeg 60–70 år senere har set i antikvitetsbutikker til 40–50 kr. parret.

Næsten lige meget i hvilken branche var butikshandelen dengang streng med åbningstid fra 7–7¹/₂ til om aftenen henad kl. 10 eller om lørdage til kl. 11–11¹/₂. Selv om søndagen var der åbningstid til kl. 9 morgen. At passe butik var den gang et hårdt job, navnlig cigarhandelen krævede lang åbningstid. Det var heller ikke så rart for en enlig kvinde, når der i de sene aftentimer kom besøg af en mer eller mindre beskænket person.

Det var derfor ikke mærkeligt, at mor efter nogle års forløb efterhånden afviklede cigarforretningen til fordel for porcelænet. Væggen mellem de to afdelinger blev revet ned, der kom fire udhængsskabe ud til gaden, og daglig blev der arrangeret udstilling udenfor på skabene og på hylder under skabene af syltekrukker, urtepotter etc. Omtrent ved denne tid blev også belysningen i butikken ændret fra tre store petroleumslamper med brede spejlskærme til gasblus med hvide glødenet. Men meget var alligevel gammeldags, butiksklokkens bim-bam, og „skråbrædtet“ som hver aften måtte placeres over butikstrappen, da

Carl Larsens bog- og papirhandel, Købmagergade 42, set fra Købmagergade ca. 1893. T. h. Klareboderne. I vinduerne er Alfred Jacobsens dukketeaterdekorationer udstillet. „Messen“s bygning opførtes her i 1895.

regn ellers kunne strømme ned og lave oversvømmelse på butiksgulvet.

Naturligvis kunne mor ikke klare det hele alene. Kort efter fars død fik vi „pige“. En af de mest trofaste hed Hertha, som var hos os en årrække i nærmest familiær stilling. Hun fik formodentlig 8 kr. i månedsløn og lå hjemme.

Kun på et punkt kom jeg pæne dreng i konflikt med politiet. Det påhvilede butiksindehaverne at feje gade udfor butikken til gades midte hver morgen inden kl. 8. Der var jo dengang altid „hestepærer“ at feje sammen i en bunke ved rødestenen. Nu kneb det engang imellem for mig at komme rettidigt ud at feje,

og dette havde en krakilsk og forhadet betjent – „Opstopper-næsen“ – kaldtes han efter hans næses form – bemærket. Han havde så allieret sig med en fejemand, således at de begge stod på lur indtil klokken 8, hvorpå fejemanden tog sig af fejningen og for dette, bistået af betjenten, opkrævede et gebyr af mor – formentlig 1 kr. Det hændte, at jeg et minut i 8' røg ud på gaden og begyndte at feje fra en ende, medens fejemanden fejede fra den anden ende. Det var dengang, man skulle holde sig gode venner med betjentene, en bajer eller et par cigarer havde måske hjulpet, men derimod talte mors både moralske og økonomiske sindelag.

Boligen og huset

Hjemmet bag forretningen bestod som nævnt af to værelser til gården, antagelig ca. 4×4 og 4×5 m. I det større værelse, nærmest køkkenet, havde vi møblerne fra opholdsstuen i Ryesgade, i det mindre stod de fine møbler, og dette værelse blev i nogle år lejet ud. En broget række logerende har boet her. En var en fattig student, der sommetider glemte sin nøgle og så med et brag krøb ind gennem vinduet fra gården, en anden, en smart farmaceut, sørgede ofte for at gøre sig et ærinde ind i vor stue, når mor eller Hertha stod i korset og underskørt og krøllede pandehåret, så de med et hyl søgte tilflugt i køkkenet, en tredie, en nøjsom snedker fra provinsen, planlagde et villa-byggeri i Skodsborg, som kom i gang kort efter, at han var flyttet fra os.

Disse udlejninger sluttede dog efter få år. Da jeg blev lidt større boede jeg i den fine stue og fik snart efter mit højeste ønske opfyldt: et stort skrivebord.

Men fra stuerne havde vi en underholdende udsigt, nemlig til husbeboerne, som „skulle på das“. Ejendommens retirade lå nemlig i gårdafdelingen ud for os. Der var tre das-rum med tremmedøre, et „tissehus“ – det finere ord for dette var endnu ukendt – og et potterum, hvor piger eller koner aflagde besøg, undertiden med den fyldte potte skjult under forklædet. Trafik-

ken var tit livlig og særlig munter om aftenen, når nogle af husets småpiger under megen munterhed gik på das med et lys eller en lampe.

Der var dog nogle og navnlig de ældre af husets beboere, som ikke „gik i gården“, men derimod anvendte lejligheden „kloset“. Dette var placeret i et lille rum mellem spisestuen og køkkenet. Men selve klosetrummet var forbundet med en lille mellemgang og var så lille, at man måtte lukke begge dørene til mellemgangen for at der kunne blive plads til den besøgendes ben. Og så skulle jo et medlem af husstanden regelmæssigt gå ned med spanden.

Men alligevel! Det var nu et pænt hus, vi boede i, vel ikke egentlig herskabeligt, men dog med sine fire værelses lejligheder lidt derhen ad. Det var respektable mennesker, der boede der, og pæne, muntre børn, som legede i gården. Og ingensinde mærkede vi nogen foragt for enken og børnene i kælderen.

Gaden.

Den del af Sølvgade, hvor vi boede, blev endnu den gang af og til kaldt Sølvgades Forlængelse eller Ny Sølvgade. Hele bebyggelsen havde fundet sted i årene omkring 1880. Der var det pudsige ved husnumrene – og er det endnu – at der var en mærkelig lakune i nummerfølgen, idet gamle Sølvgades numre slutter med 23 og 40 for derefter i afsnittet Sølvtorvet-Østersøgade at få numrene 85–105 og 86–104. De mellemliggende numre er sporløst forsvundet i Kongens Haves, Botanisk Haves og Østre Anlægs grønne løvmasser.

Gaden er endnu temmelig uforandret, omend nu noget præget af tidens tand. Ejendommenes lejligheder varierede fra 3 til 5 værelser. Vor bopæl, nr. 95, lå næsten præcis i gadens midte og hævdede sig pænt blandt husene på siderne, som kun havde 3 værelses lejligheder.

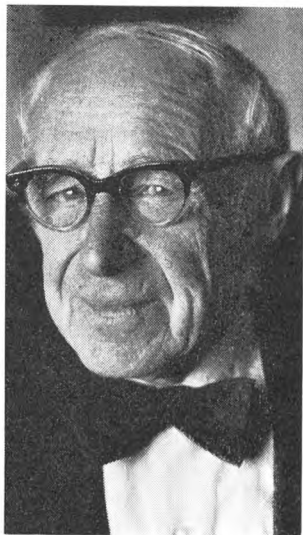
Mens gadens huse står nogenlunde uforandret, er selve gadeplanet og trafikken fuldstændig ændret. Naturligvis var kørebanen brolagt, og der var forholdsvis brede rendestene og for-

tove med to rækker fliser. Trafikken beherskedes fuldstændigt af hestekøretøjer, suppleret med en del cykler og så et betydeligt antal trækvogne, tohjulede fladvogne med to trækstænger, brugt mest af bydrengene og nu næsten forsvundet i gadebilledet. Centralt i trafikken sås hestesporgvognene. De var af den mindre type med kun een hest for. Det er mig den dag i dag en gåde, hvordan de skikkelige heste, som kun trak vognen ved skagler uden vognstænger, kunne undgå, når de skulle standse, at få vognen ind i haserne. Sporgvognskusken sad velemballeret på et lille sæde på forperronen og advarede med en dinglende klokke under forperronens tag, og han standsede vognen med en håndbremse, hvor som helst og når som helst man vinkede for at komme med. Konduktøren stod på bagperronen, som højst rummede 5-6 passagerer, hvoraf 3-4 kunne sidde på bagperronens brede, sædelignende kant.

Men at køre i sporgvogn – det kostede 10 øre – var i mine drengear en luksus, som kun fandt sted, hvis en kurv varer var særlig tung eller skulle bringes langt væk. Havde man ikke noget at bære på, var sporgvognen jo også ret overflødig, en rask dreng kunne jo løbe lige så hurtigt, som sporgvognen kørte.

Jens Heilbuth

Jens Heilbuth er født i 1885 i Holsteinsgade. Efter konfirmationen kom han i malerlære og blev udlært i 1904. De følgende år arbejdede han hos forskellige mestre i København, men gik i 1907 på valsen til Tyskland, Schweiz og Italien. Ved Første verdenskrigs udbrud vendte han hjem og begyndte på grund af arbejdsløshed på handelsskole. Handelsmedhjælpereksamen 1917, repræsentant i papirvarer 1923-58, 1934-46 desuden antikvarboghandler.

Jeg er født i Holsteinsgade nr. 7 eller 9 den 29. januar 1885. Far havde som murermester opført begge ejendomme og ladet indsætte en mindeplade på den ene af dem: „Her gjorde Livjægerne Udfald den 2. April 1801.“ Vi boede i stueetagen. Som lille husker jeg mig liggende i solskinet på gulvtæppet kærtegnende blomsterne i mønstret, ligeledes at min yngste faster, der kun var en seks eller syv år ældre, kørte mig rundt i en lav lille vogn med små massive træhjul.

Senere byggede far i Kroghsgade, hvortil vi vist nok flyttede. Han var dengang en ret holden mand, der havde mange svende og holdt ridehest. Han havde været fæstningsartillerist og var som sådan fortrolig med disse ædle dyr, som han elskede. Så fik en prokurator far til at være stråmand for sig ved noget byggeri. Prokuratoren var en bedrager, der fik sin straf, men far røg ned og gik fallit. Pladask! Der lå hele herligheden. Indboet blev taget på nær det nødtørftigste, og vi måtte flytte hen i en to-værelses lejlighed i Ryesgade 49 B, 4. Lejligheden vendte øst-vest og var derfor meget solrig. Den kostede 12 kr.

om måneden, men der var også konkurrence dengang. „Huslejlighedslisten“ à 2 øre indeholdt hundreder af lejligheder for enhver smag. Fra lejligheden var der en glimrende udsigt tværs over Sortedamssøen til Østersøgade og et par af dens sidegader ud mod Øster Farimagsgade. Det var så morsomt at iagttage vogne – og især den fine lille hestesporvogn smutte forbi derovre. Lige nedenfor havde vi Joseph Levins oplagsplads med gammelt jern og gamle klude. Til tider arbejdede en eller anden neger fra Vestindien derovre, meget skikkelige, men en kæmpestor ved navn Josef var ikke altid nem. Når han havde fået for meget sprut i hovedet, fik han bersærker gang og fægtede til højre og venstre med de lange arme, så alle pladsens arbejdere retirerede. Så gik der bud efter politiet, der af erfaring mødte mandstærkt op, portene ud til gaden blev lukkede, Josef lagt i håndjern og transporteret til detentionen på Fælledvej under gadedrengenes jubel og piben.

Ved siden af lå Østerbros Isværk. Der var også meget at se på. Når vogne kom for at hente is, blev de først kørt ind på en vægt lige indenfor porten. En forvalter eller inspektør kom så på træsko ilende ned ad den udvendige trappe i gavlen af sin bolig. Når papirerne var i orden, kørte vognen hen til et af de høje oplagshuse, hvorfra isen ad sliske havnede i vognen, som så ved udkørslen atter blev vejet. Om sommeren blev tagene på oplagshusene kalket flere gange, hvor de dog skinnede i solskinet!

Inden Søpassagens bebyggelse kunne vi fra vinduerne se den gamle Fredensbro, hvorfra mormor efter besøg vinkede til os på vej hjem til Sølvgade. Når det så var hen ad mørkningen lå min søster og jeg på knæ på hver sin stol og afventede lygte-tænderens komme. Han bar den lille beskærmede flamme i en lang stang over skulderen, så skubbede han en lille glasplade op under lygten, drejede på en hane og tændte lygten, der brændte med gul flamme. Så skrædede han over gaden til den næste lygte, på den måde zigzaggede han gennem gaden. Til tider var der regndråber på ruderne, så var det så morsomt at se lys og skygge i dem, når man bevægede hovedet frem og tilbage.

Rymsgade set mod Lundingsgade i 1935. Fra Rymsgade 49 B, t. v. uden for billedet, var der i 1890'erne vid udsigt til Sortedamssøen ud over de lave bygninger på Levin & Co.s oplagsplads og isværket. Denne udsigt er endnu delvis bevaret.

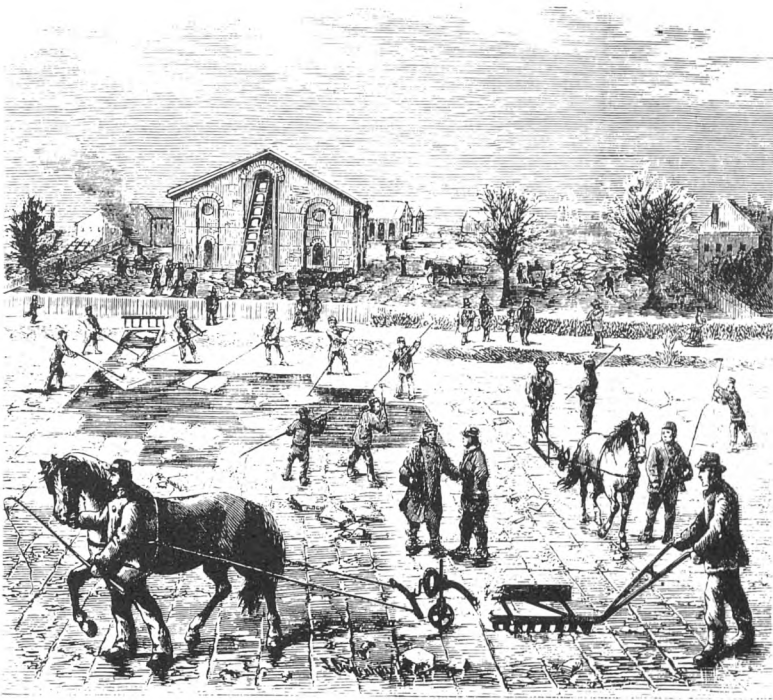
Mens talen er om gaslys, var det en oplevelse den 1. oktober, når trappelyset efter sommeren atter skulle tændes. Så stod vi med mor i den mørke entre og stirrede spændt op mod den lille rude over døren til hovedtrappen. Når så viceværten – „lysemanden“ – med en svovlstik havde tændt det gule gasblus derude, jublede vi. Så lidt skulle der til dengang!

Fra gadevinderne iagttog vi også manden, der klæbede plakater op på plankeværket foran isværket. Han havde en stor taske foran sig med de sammenfoldede plakater, i hånden klisterpotte med pensel samt børste til udglatning. Om vinteren så vi de mange arbejdsløse tidligt stille sig op i mørke foran porten. Undertiden opstod der slagsmål, når en havde forsøgt at skubbe sig ind foran en af de andre. Når de var antaget, kunne

vi se dem gå derovre på søen og gennemsave isen, danne render, gennem hvilke isstykkerne blev flådet ind under en bro til isværket, hvor mænd med en slags høtyve tog imod og lan-gede blokkene op til lugerne.

Og så det brogede liv nedenfor. Dagrenovationsmanden, der med sin skralde forkyndte, at husmødrene kunne komme med deres affald, selvfølgelig blev også gårdens skarnkasser tømt, ligesom gaden fik en omgang med kost og skovl. Hestene vidste som regel selv, hvornår de skulle standse og sætte i gang igen. Så lød mælkeemandens klokke. Hans vogn var nærmest blegrød med inskription: „Kjøbenhavns Mælkeforsyning“ i bue mellem to sorte trekanter med kløverblomster. Enten kom husmødrene selv ned med spande eller kander, som fra vognens haner blev forsynet med den ønskede mælk, eller der råbtes fra vinduerne, hvad man ønskede, så stak mælkedrengene på hosesokker op dermed. Gik det højt vankede der en eller to øre i drikkepenge. For disse drenge var det et hårdt job om vinteren, op ved femtiden, ingen overfrakke, kun en tynd blå bluse, på fødderne træsko, som blev stillet på nederste trappeafsats. Intet under, at de fleste faldt i søvn i den varme skoleklasse. De, der ikke forsynede sig fra vognene, hentede mælk og fløde i nærmeste mejeri. Fløden stod i rækker i en slags spølkummer, hvorfra det tykke skind løsnedes fra siderne med en benpind, før den hældtes over i den medbragte flødekande. Man købte for 3 eller 5 øre. Flødekanden blev så fuld, at man måtte gå meget forsigtigt for ikke at spille, skete det, slikkede man den udvendige side, inden man kom op.

Snart tonede fiskermænds og fiskerkoners råb op fra gaden. Man kendte hver især på melodien: „Ry-spæ-tre godt, og her er ry-spæ-tre-ry...“ eller „Ål-ål-ål, og her er store levende ål, ål-ål, ål-ål-ål – – – pundet“. „Sild-er-godt, sild-sild er godt“ med mange varianter. Noget efter lød det: „Sand-sand, gulv-sand, sand-sand-gulvsand“, som regel en lidt ældre mand, der gik ved siden af sin hesteforspændte lette vogn. Oven i sandbunken lå et skæppemål. Sand var en vigtig vare, for dengang havde man hvidskurede gulve og trapper. Mødrene lå på knæ

Nørrebros Isværk set ude fra Sortedamssøen mod Sortedamsdosseringen ca. 1875. Isen skæres i firkantede flager med hestetrukne ispløve og flådes under Dosseringen ind til ishuset.

og skurede gulvene to à tre gange om ugen, alt efter føret uden for, trappevask var på skift mellem hver etages beboere. Sandet bidrog til at holde træet glat og lettede arbejdet med at feje snavset op. Hvor duftede det dejligt frisk efter en sådan omgang med grøn sæbe, der sandelig ikke skånedes hænderne, men den var god at smøre bag ørerne for at trække tandpine bort, selv om huden skallede af bag efter.

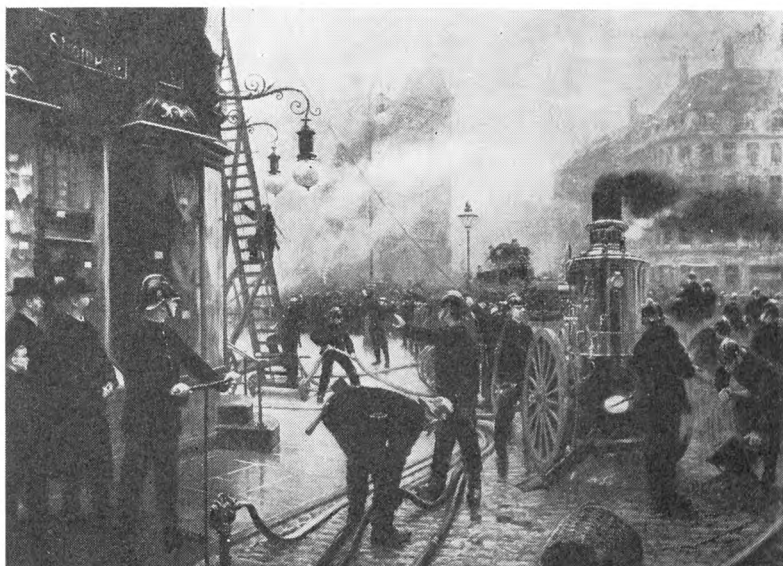
Til rækken af syngende gadefolk hører skærslipperen med sit: „Hæ-æ-r slives kniver, h-æ-r slives sakser, sakser og knive slives, h-æ-r-e-r skærslipren!“ Derpå fulgte hurtigt remsen med alle de forskellige skærende instrumenter, der kunne blive

som nye, og endte med et vældigt brøl: „Hæ-r-er skærslipren!“

I sommertiden skingrede rejekonernes „R-æ-je-er godt, her er levende Ræ-je-re godt!“ og så kom prisen pr. pot, hun havde jo pottemålet med. Sild solgtes som regel halv- eller snesevis, hvorimod den øvrige fisk som regel afhændedes efter vægt på en bismær, der bestod af en vægtskål hængende i tre kæder fra en vægtstang, hvorpå et lod kunne glide mellem de indridsede vægtenheder. Handelen endte som regel med: „De kan nok se lille madam, a je har gi'et Dem go vægt.“

Til gadebilledet hørte også sprøjterne, der forkyndte deres nærværelse med kraftig klokkeringning, som betjentes af en brandmand, der sad ved siden af kusen, som havde nok at gøre med at holde de stejle heste i stramme tøjler. De øvrige brandmænd sad på hver side af vognen med ryggen mod hverandre. Et flot syn var dampsprøjten, hvorfra gnister spruttede og røgen væltede op fra den blanke messingskorsten. Gadedrenge hujede og sang i kor: „På'en, på'en, på'en igen, lille Ferdinand Ludvigsen“ eller ved returkørslen: „På'en, på'en, på'en igen, nu kører Nybor's sprøjten hjem“. Mor havde altid ondt af de stakkels heste, der måtte sprænge så vildt af sted, så skummet stod dem om mulerne. Vi vidste dog godt, at disse dyr fik den kærligste pleje på stationerne. De blev i reglen rørte hver dag ved køreture foran lettere vogne.

Gaden var i min første barndom hverken brolagt, endnu mindre asfalteret, men gruset som en almindelig landevej. På varme, tørre sommerdage hvirvledes støvet op af blæst eller køretøjene, men værst var det i regnvejr, for så var kørebanen et veritabelt morads, hvorover det var svært at passere uden at synke i eller få våde fødder. Skotøjet – dengang så godt som udelukkende støvler, eller træsko for visse klasser – var så helt oversmurt med ler, der først måtte tørre og siden børstes af på køkkentrappen eller ud af gårdvinduet, før der kunne blive tale om at behandle dem med blankesværte, der bestod af en sort, fast kage, der blødgjordes med vand, spyt eller bedst med brændevin, der fordampede hurtigere, inden den anstrengende blankning.

Dampsprøjt i funktion ved en brand på Kultorvet ca. 1900. Maleri af Paul Fischer 1901.

Og så var der spillemændene. Vi vidste, hvilken dag de forskellige indfandt sig. Især husker jeg en kæmpe med soldaterkasket og store bakkenbarter, vi kunne høre, når han stampede gennem porten på sit træben. Han indledte som regel med et stykke begyndende med adagio for at gå over i allegro, det lød nogenlunde således: tra-la-la-la-la-la la bom, bom bom bom. Bommerne slog han med sin tykke stok oven i den store kasse, så jublede børnene. Det varede ikke længe, førend småmønterne indpakkede i avispapir klaskede ned fra etagerne, børnene samlede dem op og puttede dem i hans lommer, mens gårdens småpiger fik sig en svingom dertil. Disse spillemænd var veteraner fra krigene 1848–49–50 eller 1864, nogle af dem sad efter sige ret godt i det. Foruden folkesange som „Husker du i høst“, „Hvor Nilen vander ægypterens jord“ og „Slesvig vort elskede omstridte land“ var der også melodier fra årets sommerrevy.

Fra køkkenvinduerne ledsagedes spillet af glade stemmer, der sang teksterne med. Det er forbavsende så hurtigt menig mand lærte tekster og melodier, begge dele kunne ganske vist købes i hefter à 1 kr. med omslag af Carsten Ravn eller et ottesidigt blad med tekst alene for 10 øre. Ja, folkelig sang og musik indtog en stor plads i datidens københavnske befolkning. Fra tomme lejligheder – og dem var der mange af – smækkedes alle vinduer op, en tenor eller baryton smeldede Elith Reumerts „Vær hilset min sol, som skyernes masse har flænget“ ud, med omkvædet „i den lyse, den unge, da-a-ajlige maj“. Det var en eller to malersvende, der samtidig med loftsafvaskning og hvidtning sang af et fuldt bryst. Lidt efter hørtes „Vågn af din slummer min dejlige brud“ eller „Nu bor du i det fjerne“. Var der to, satte den ene af dem en selvlavet, men harmonisk anden stemme til. I distrikter med tjenestepiger lyttede disse fra de åbne køkkenvinduer og undlod ikke at give deres bifald til kende, når sangen var til ende, tit med opfordringen „En gang til maler!“

I lejligheden, der stødte op til vor, i 49 C, holdt en kvartet en gang ugentlig sangprøver ledsaget af klaver. Jeg har altid været følsom overfor sang og musik, ja, kan endnu røres til tårer f. eks. ved at høre Kathleen Ferrier synge Orpheus' klagesang. Så græd jeg i min barneseng og ønskede mig et klaver, blev beroliget og trøstet med, at så sent på aftenen kunne man ikke købe klaver. Men næste dag havde barnesindet bortvejret sorgen.

Gerda Rendtorff

Gerda Rendtorff er født i 1893 på Østerbro, men voksede op på Christianshavn. Efter skolegang i Christianshavns Døttreskole og N. Zahles skole blev hun uddannet som svømme- og gymnastiklærerinde og derefter som jordemoder. Fra 1932 var hun overjordemoder på dr. Blads klinik på Martinsvej, men holdt op her, da hun blev gift i 1937.

Jeg er født på Østerbro den 8. januar 1893. Den vinter var så kold, at min Mor aldrig glemte den. Vandet frøs på gulvet, når der blev vasket, og koksene måtte hugges løse i kælderen, noget som jeg også senere selv har oplevet, hvad jeg havde troet umuligt. Da jeg var to år, døde min Far, og Mor flyttede til Christianshavn, hvor hendes Far havde haft et stort brændevinsbrænderi, og hvor hun stadig havde familie. Christianshavn har således været min barndoms- og ungdomsby.

Ja, dengang var Christianshavn som en by for sig selv. Når man var kommet over Knippelsbro, følte man sig straks hjemme, man kendte næsten hinanden, de samme familier havde boet der i generationer. Vi boede i Store Torvegade, som den ende af Torvegade nærmest Volden hed, indtil Store og Lille Torvegade blev slået sammen til en. Det hus, vi boede i, var nyt, da vi flyttede ind, og det var det sidste høje hus inden Volden. På den anden side gaden lå kun lave huse, så da vi boede på 5. sal, havde vi en dejlig udsigt over alle de røde tage og over Volden med møllen.

Volden er næsten et kapitel for sig. Her legede man sommer og vinter. I tidligere tider var der militærmusik en gang om ugen. Jeg mindes, at Mor, som var vant til militærmusikken fra Kastellet, har taget mig med derop en enkelt gang, men enten har hun ikke syntes om forholdene, eller det har vakt gamle minder, jeg ved det ikke, det skete ikke mere. Voldene, som jo heldigvis er bevaret, var også dengang et smukt sted, men det var ikke noget godt sted for børn at opholde sig. Mange bisser og andre både fulde og på anden måde upassende folk opholdt sig her, og ofte var der opløb og politi, og spurgte man, hvad det drejede sig om, var det næsten altid svaret, at en havde hængt sig nede ved vandet. Som regel tror jeg dog, de kom ned i tide og blev bragt på stationen. Den slags samlede altid et stort opløb af hujende børn. Om vinteren var der bedre på Volden. Så snart der var faldet sne nok, kørte vi i slæde. Der var mange bakker af forskellig højde og nogle store, dybe sænkninger, som kaldtes brudesenge, hvad de vel nok har været brugt til. Havde man fart nok på, når man kom ned, kunne man komme et stykke op igen på modsat side. Det var ikke flotte kælkebakker, men kælkene var også af forskellig art. Store drenge kurede ærter på hælene eller stod op hele bakken ned. Det så meget flot ud, men faldt man undervejs og slog nakken i jorden, kunne man godt gå hjem med en ordentlig hovedpine. Voldgraven, Stadsgraven, var sjældent sikker som skøjtebane, når det ikke var streng vinter. Jeg mindes dog, at min bror har løbet på skøjter hele vejen op til Langebro og tilbage igen.

Dengang var der forbindelse under gaden med „Svineparken“ på den anden side, der var en ganske lille bro. I Svineparken var der udløb af varmt vand, så der var isen aldrig sikker. Der lå og ligger stadig Kaninøen, som var et meget idyllisk sted, hvor man kun kunne komme, dersom man var så heldig at kende en officer fra Bådsmannsstrædes kaserne, så lod det sig gøre at ro derover og nyde roen og skønheden. Navnlig når tjørnene blomstrede, var der eventyrligt.

Der var fouragehandel i ejendommen, hvor vi boede. Der var en stor gård med fire længer, den ene lav, her var høloftet, halm

Udsigt over Christianshavns vold fra Torvegade i 1916. T. v. inden for volden den endnu bevarede accisebod. I baggrunden på Løvens bastion ses fundamentet til Lille mølle, der blev nedlagt i 1897.

og korn, og der kom dagen igennem mange vogne i gården. Der boede også en dyrlæge, som var dyrlæge for de fleste amagere. Han havde stald og vognport i gården, og af og til, mest søndag formiddag, hestepatienter, der fik filet tænder. En dag om ugen mærkede han svin. De fik sat et metalmærke i ørebrusken, og det skete selvfølgelig under hyl og skrig. Om dagen kørte dyrlægen på landet i en højhjulet gig til en person. Bagpå var monteret en medicinkasse, og når sønnen ikke var i skole, sad han altid på kassen. Vi troede alle, at drengen bestemt måtte blive dyrlæge, men da tiden kom, valgte han at blive landmand, sikkert en skuffelse for hans far.

Der lå også en stor smedie, så alt var godt udnyttet. Smeden

boede i huset, og nytårsnat kl. 12 hørte det sig til, at han selv og hans svende var i smedien og slog med de store hamre på ambolten. I baggården var der lukket mødding – der faldt jo daglig „pærer“ i gården – bankeplads, sengelad, skraldebøtter og en række „retirader“ til beboerne i side- og baghusene. Om aftenen havde vi alle en herlig boldplads i gården og mange skjulesteder til at lege skjul, men efter kl. 9 var det slut, og kl. 10 lukkedes den store port ud til gaden, og gasblussene på trappeopgangene blev slukket. Efter den tid klarede man sig med en tændstik.

Når jeg nu beklager mig over, at gaderne ikke er rene, må man tænke sig tilbage i tiden, hvor vi havde dybe rendestene med brædder over som små broer, og var man ikke ud for en „bro“ måtte man springe. Man kunne også få en våd sok, og det var ikke lækkert. Gaderne var jo ikke asfalterede, men brolagte med toppede brosten, hvor heste og jernbeslåede vogne skrublede af sted, og hestene lagde jo ofte efterladenskaber af forskellig slags. Det blev ikke øjeblikkeligt taget bort. Om sommeren samlede sig mange fluer, som så pludseligt fløj op i en stor sværm. I sommertiden blev gaderne vandet. Det var høj-røde tromlevogne med et strålearrangement bagpå og foroven en prop, som kusken kunne løfte op, når vandingen skulle begynde. Gadedrengene elskede at løbe ind i strålerne.

Når der var manøvre på Fælleden, kom hele regimentet artilleri gennem gaden med kanoner, hvorpå der sad soldater, og i spidsen red altid en flot officer. Ham kendte man gerne af udseende og sværmede i stilhed lidt for „Stadens løjtnant“. Det tog lang tid at komme igennem, og det standsede trafikken, og man kan vel tænke sig til spektaklet.

Vi havde da også en sporvogn med to heste. Der var ingen faste stoppesteder, men bussen holdt på forlangende, og de arme heste måtte igen starte det store skrummel af en vogn. Kusken sad oppe på taget, om vinteren i sne og frost, men så var han også godt indpakket. Det hændte ofte dengang, at en hest faldt. Det så forfærdeligt ud. Hesten kunne ikke rejse sig, når

Børnene kælker i 1905 på Christianshavns vold ved Christianshavns voldgade mellem Panterens og Elefantens bastion.

den var spændt fast til vognstangen, og troede kusken, at den muligt kom på benene, gad han ikke spænde fra. Så samlede der sig hurtigt et opløb af folk, der gav gode råd og kom op at skændes. En kendt københavnsk arkitekt fortalte, at han altid havde sukker i lommen, og kom han forbi et sådant opløb, gik han hen og sagde: „Må jeg komme til?“ Så rakte han sit sukker frem og sagde: „Kom så Lotte“, og så lykkedes det ham gerne at få Lotte på benene.

Hospitalsvognene var stille hestevogne på gummihjul. Det var sorte nærmest terningformede kasser med lem bagi og et trin, hvor den ene portør stod og holdt sig fast i et håndtag, mens der kørtes. Ligesom en ambulance nu stadig vækker opmærksomhed, gjorde en hospitalsvogn det også dengang. Det betragtedes som en alvorlig sag at komme på hospital. Blegdamshospitalet, i al-

mindelig tale kun Blegdammen, betragtedes nærmest som første trin til kirkegården. Der lod man sig nødigt indlægge, dersom man havde råd til at indrette sig på anden måde.

De mange beværtninger i gaderne virkede altid som noget sørgeligt. Ofte så man en fattig kone stå længe og vente forgæves på at få manden med hjem eller måske få de sidste penge fra ham, inden han dinglede videre til næste sted. Koner var i de tider gerne om vinteren klædt i et stort uldent sjal og tørklæde om hovedet eller, dersom de var ældre, med en vatteret kyse af sort silke eller silkelignende stof, stukket i mønster. Kyser fandtes også strikket af sort uld. Det var ingen sjældenhed at se folk på gaden med sutsko, dersom de ikke skulle ret langt, ellers var træsko meget almindeligt, især til mænd og børn. Det lavede megen støj, når børnene løb henad rendestensbrædderne.

Jeg husker Store bededags aften, når Christianshavner-nitterdrengene og Amagerdrengene mødtes på den „dækkede vej“ og udkæmpede store slag. Så hørte man flokken komme hjem og synge „Nitterdreng er raske drenge, Amagerdreng bondeøg“, dersom det nu var dem, der havde vundet. Samme aften ringedes der også med alle kirkeklokker fra 6–7. Der var ingen, der beklagede sig over den støj, tværtimod åbnede vi vinduerne for bedre at høre klokkerne.

Elektricitet til belysning havde man endnu ikke. Var det meget fint, havde man gasblus. I køkkenet havde man en almindelig gasflamme uden afskærmning. Den sad over komfuret og gav meget lidt lys, så man foruden måtte have en petroleums-køkkenlampe, der kunne flyttes dertil, hvor man arbejdede. Så var der Auergasblus, der anvendtes i stuer og på trappegang og i butikker. Dertil hørte et lille glødenet, som gav et meget hvidt blus, men et koldt lys. Almindelige mennesker havde petroleumlamper. Som regel havde man i hver stue en stor hængelampe, som også kunne være forsynet med lampetter til lys. Desuden havde man rundt om stålampere, så når man havde gæster, og alle lys og lamper var tændt, kunne man nok blive noget døsigt. Det gjaldt da, ikke at tænde for tidligt, så beholderne var

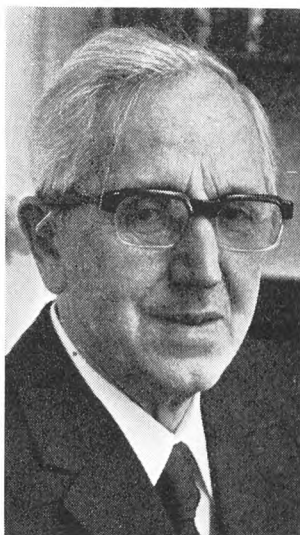
Torvegade set mod Christianshavns torv ca. 1915. T. h. acciseboden. Bagved ses den gamle bebyggelse, som i 1936–38 erstattedes af ejendomskomplekset „Ved Volden“. Gerda Rendtorff boede i det første høje hus på Torvegades venstre side.

brændt ud, inden gæsterne skulle gå. At holde de lamper rene, så vægerne var lige og ikke osede, var en hel videnskab, og var man uheldig, at de alligevel osede, var det en katastrofe og nødvendiggjorde en hovedrengøring. Det var da også sådan, at man ikke som nu tændte lys, så snart det begyndte at skumre, nej, så havde man en „mørkningstime“, og det kunne være meget hyggeligt med småsnak, eventyrfortælling og sang; men af og til syntes børn nok, det blev lidt langvarigt. Jeg husker, min fater boede i Ågade 4 (nu Åboulevarden). På modsat side lå dengang Ladegården og Fattiggården. Der blev altid tændt lys, før vi fik lys, og når jeg så sagde, at derovre var allerede tændt, fik jeg at vide, at det var, fordi „lemmerne“, som de kaldtes, skulle strikke, så de havde ikke tid og råd til at holde fri som vi andre.

Kongen og hans familie spillede en rolle blandt folk, mødte man dem på gaden, gjorde man front og nejede og bukkede, og man tog ivrigt del i deres sorger og glæder. Da Christian den 9. døde, var der ikke blot påbudt landesorg, folk sørgede virkelig og græd, og lå nogen af de kongelige syge, blev der udstedt bulletin om deres tilstand, så man fulgte med i alt. Når Christian den 9.s døtre, kejserinden af Rusland og dronning Alexandra, kom hertil sejlene, var folk ude ved Toldboden for at tage imod dem, og det var smukt at se bådene om aftenen, når de var illuminerede, og så morede man sig over at se de russiske og engelske matroser i byen. De vakte glæde hos pigerne dengang som nu, måske var det dog et andet klientel end i dag. Tiderne er meget forandrede både udadtil og indadtil, og der er stor forskel på, hvad „man kan“ i dag, og hvad man kunne i gamle dage, det var mest, hvad man ikke kunne.

Karl Persson

Karl Persson er født i 1897 i Amagergade på Christianshavn. Han blev udlært som kleinsmed i 1917 og arbejdede derefter på flere store københavnske fabrikker, indtil han under arbejdsløshed i 1922-23 tog på Esbjerg højskole og Askov. Da der ikke var arbejde at få herhjemme, rejste han i 1927 til Argentina, hvor han var huslærer for danske familiers børn. I 1933 kom han tilbage til Danmark. Fra 1936 til han blev pensioneret i 1964, var han ansat hos Medicinalco.

Vi boede på Christianshavn ved århundredskiftet, da jeg kunne begynde at skønne. Det var i den del af Amagergade, der nu er nedlagt. Her lå en vældig stor lejekaserne, et helt kompleks, der blot blev kaldt „Treogtredivé“ efter sit nummer i gaden.

Min far gik på jordarbejde. Der var fortjenesten ringe, så vidt jeg husker ikke over to kroner om dagen. Min mor havde hjemmearbejde, men gik senere på rengøring. Jeg var deres tolvte barn, og jeg havde en søster, som var yngre. Alle tretten levede dog ikke, de otte var døde som små. Det var „denne hersens brystsye“, der florerede, sagde min mor.

I komplekset boede en masse mennesker, og der var især mange børn. Forhuset var det mest anselige og nogenlunde velholdt ud mod gaden. En trappe i hver side af det dybe portrum førte op til etagerne, som bestod af lange gange med en mængde døre på hver side. Korridorlejligheder ville man nu kalde dem. I hver ende af gangen var en vask, hvor man måtte hente sit vandforbrug, thi ingen havde vand i køkkenet og selvfølgelig heller ikke gas. Der var dog gasblus på trappen, men de var kun

tændt i de mørke vintermåneder fra 18 til 21. Der var en ca. tre meter bred smøge mellem bygningerne, og sidehuset tårnede sig op i samme højde og tog hele lyset fra den ene fløj af forhuset. Sidehuset havde kun en trappe, den var smal og i snegleform. Her boede kun to familier på hver etage. Vi boede på første sal. Baghuset havde også lejligheder ud til den næste gård og var egentlig en mellembygning, men vi kaldte den hårdnakket baghus. Her boede fire familier på hver etage, og de lange gange lå tværs af bygningen, stejle trapper gik fra etage til etage uden nogen repos. Ved trappens fod førte en mørk gennemgang til næste gård og smøge, hvor igen et sidehus skød sig op og tog lyset fra fløjen.

Nedenfor vores vinduer stod en lang række skraldebøtter, så vi fik ikke frisk luft, når vi lukkede vinduerne op, men dunster, og om sommeren i tilgift en sværm af fluer. Det bandede min far meget over, og så snart der blev en chance, flyttede vi højere op, til tredje sal. Her var friskere og oven i købet eftermiddagssol. Derfor var lejen en krone dyrere, 13 kroner pr. måned. Gårdsiden lige overfor var udfyldt af en lang række retirader samt et potterum. Genbohuset var en lang smal staldbygning med et snedkerværksted over. Vi kaldte det rottestalden. Hinsides denne lå en lejekaserne af ældre dato, den blev kaldt Lopekroen. Her var de usleste, lavloftede lejligheder, og skønt både sidehuse og baghuset var på tre etager, ragede de ikke så højt op, at de forhindrede solen i at strømme ind i vores gård.

Det var trættende at lege i gården, for den var dårligt brolagt med uregelmæssige, knoldede brosten. Så satte man sig ned på det lange flisetrin foran retiraderne, strakte benene over den åbne rendesten og kiggede ned i vandet, der strømmede forbi i forskellige farvenuancer eftersom det var snavset, sæbeholdigt, blånet eller lignende. Foran porten lå den store kloak med et trædæksel over, hvortil alle rendestenene løb som floder i det store hav. Gennem portrummet løb også en rendesten, men den var der brætter over. De lå i jernbøjler, så det både klaprede og klirrede, når man gik gennem.

Kvarteret var vel ikke elendigere end mange andre steder i

Amagergade set fra Sankt Annegade i 1899. Denne del af Amagergade blev nedrevet i 1935 og erstattet af „Ved Volden“. Amagergade 33 er huset t. h. med de mange åbne vinduer.

byen, men det specielle ved Amagergade var rendestensbrættene, der ligesom gjorde gaden mere lurvet. I de tykke halvanden tomme planker, der dækkede rendestenene på fortovet, var skåret to firkantede hak i siderne, så man om fornødent kunne løfte dem op. Disse huller benyttede rotterne og smuttede op og ned. Jeg så engang en rotte angribe en 14-årig dreng. Den sprang op på ham, han slog den ned, den sprang på ham igen, han slog den atter ned, men trådte uvilkårligt et skridt tilbage. Det viste sig, han havde stået på det hul i rendestensbrættet, rotten skulle ned i, og der forsvandt den.

Lige overfor Loppekroen lå en symaskinefabrik, hvor man et par timer om dagen kunne hente varmt vand. Og konerne mødte op med spande, stod i lange rækker ved røret, hvor vandet kun løb jævnt, de kunne rigtig lære hinanden at kende og

sludre. Når de gik tilbage med den fyldte spand i hånden, strakte de for balancens skyld den anden arm vidt ud, og hånden vinkede for hvert skridt de tog. Det syntes vi småfyre så både morsomt og venligt ud. Men det var også al den poesi, der var i gaden. Dog oppe ved hjørnet af Torvegade lå en smuk langagtig bygning, der hed „Skibet“, der var et sådant relief over porten. Gik man indenfor, så man det skønneste gårdinteriør med svalegange behængt med blomsterkasser, grønt og andet pynt, den rene idyl.

Andersen Nexø har vandret her i dette tidsrum på Amagergades slidte rendestensbrætter, har kendt den triste lejekaserne „Treogtredive“ og den skidne „Loppekro“, men har vel også været inde i „Skibet“ og set de idylliske svalegange og har heraf combineret sit arbejderkompleks „Arken“ i sin arbejderroman „Pelle erobreren“.

Vor nye lejlighed på tredje sal var akkurat som den gamle, men her var ikke mus som på første, som min mor var så bange for, at hun beholdt sine sutter på, når hun gik i seng. Den bestod af en stue, vel 4 meter i dybden og 3 i bredden. For enden af den lå en alkove – her kunne stå en seng på langs og en på tværs – og et køkken. I begge rum var kun en lille kvadratisk rude i ydermuren, så køkkenlampen måtte brænde om dagen også. I alkoven sov mine forældre og min store søster, der arbejdede på en tobaksfabrik. I stuen havde vi en stor slagbænk. Når låget blev taget af, kunne forpartiet trækkes ud som en skuffe. Den var fyldt med halm, der blev jævnet ud, et lagen lagt over og her sov fire børn, to i hver ende. I lejligheden under os boede en familie på otte voksne og et barn. De redte en stor søsterseng på gulvet, og det var ikke ualmindeligt.

Min far havde altid langt til sine arbejdssteder og måtte som alle andre tilbagelægge afstanden til fods, der var ikke råd til sporvognen. Jeg ved, han arbejdede ude i Smallegade, gik den lange vej, broklede med trillebøren tolv timer og vandrede træt hjem. Efter at have spist og kigget lidt i avisen faldt han i søvn, klokken otte drak vi te, og så gik han i seng og snorkede videre. Han gik for at være en rigtig træmand, men om søndagen var

Torvegade set fra Christianshavns voldgade i 1913. T. v. „Skibet“ på hjørnet af Amagergade, t. h. acciseboden, der ved Torvegades udvidelse i 1930'erne blev rullet tilbage fra gaden. I baggrunden Vor Frelsers kirkes spir.

han en hel anden. Ved frokostbordet skulle den mindste sidde på skødet og bide med af hans mad, det var fedtebrød og spegesild (vi havde om vinteren en hel tønne på pulterkammeret), og sikken et ansigt han satte op, fordi hun altid kunne finde den bedste bid og satte tænderne lige i den fede ryg af silden, lige meget hvordan han drejede brødet. Minespillet vekslede mellem stolthed og fortrædelighed, for han ville gerne selv ha' den bedste bid. Sommetider fik vi kapernade søndag middag. Han skar små stykker ud til os og tog selv et ordentligt stykke, som vi nok skævede lidt til, thi han trøstede os altid med ordene: „Hellere en lille velsignende bid end et stort forbandet stykke“. Det er den eneste vittighed, jeg har hørt ham sige, og den er nok fra Sverige, der var han selv fra.

Min mor havde hjemmearbejde, hun „maskede“ uldklokker, med en slags hæklenål blev de vist samlet i siderne, masket

sammen. Men så holdt damerne pludselig op med at gå med klokke, den gik af mode, og der opstod følgende vittighed, når nogen spurgte „Hvad er klokken?“ „Den er gået af mode“. Så måtte hun ud på rengøring og var borte det meste af dagen. Jeg var fem år dengang og havde en broder på syv og en søster på tre, to ældre søskende var på arbejde. Min mor kom i reglen først hjem ved tretiden, så vi måtte klare os så længe. Min søster holdt til i kælderen hos en spækhøker – der var en jævnaldrende – så hun blev godt ved huld. Min broder kunne rende allevegne, men jeg var selv ildefaren. Jeg kunne næsten ikke se. Jeg havde kirtler i øjnene, det ene var opereret, men der var et ar ud for pupillen, så jeg kun kunne skimte, i det andet øje var der en kirtel, der vandrede. Når den engang var kommet forbi pupillen, ville jeg få mit fulde syn på dette øje. Det varede nu nogle år, men var begyndt at bedres. Jeg blev vant til at sidde på huggeblokken, kigge så godt jeg kunne og fundere over tingene.

En kuriositet ved datidens drengeverden var de såkaldte røversprog. Der var tre. Det ene var opbygget således: Efter første stavelse gentog man vokalen, men satte et l foran, gentog den, men satte nu et v foran. Skulle man f. eks. sige: „Goddag, Karl, hvordan har du det?“, sagde man: „Golovo dalava karllavarl, hvorlohvordanlavan harlavar duluvu detlevet?“ Det blev navnlig talt på Christianshavn og i Sundbyerne, det lød rytmisk og blev talt med stor tungefærdighed. På Vesterbro havde man et, der vel må benævnes „ing“-sproget. Man tog den første konsonant og satte bag vokalen samt et „ing“. Den samme sætning ville lyde sådan: „Oging ading arlking, onving arhing uding etding.“ Det var gammelt, jeg traf dengang folk på et halvt-hundrede år, der kendte det fra deres barndom. Navnlig på Nørrebro talte man „P“-sproget. Det var det letteste. Man tog bare vokalen i anden omgang og satte p foran, så samme sætning ville lyde: „Gopo dapa Karlparl, hvorpordanpan harpar dupu detpet?“ Det lød staccatoagtigt, grimt og var ikke meget udbredt. V-sproget talte vi med så rivende tungefærdighed, at de voksne ikke kunne forstå, hvad vi sagde, og de ældre bildte

Familien Persson ved kaffebordet i 1906. Midt i billedet forældrene, længst t. v. Karl Persson.

vi ind, at det var fransk, og de rystede opgivende på hovedet og sagde: „Som de dog lærer i skolen nu til dags“.

Den besynderligste type, i vore øjne, var grosserereren, ejeren af boligkomplekset. En mægtig potentat, stor og bred med en flot diplomatfrakke, der fremhævede den svære rundbuede mave, og høj silkehat, der gjorde de massive kødfulde bølgekamme i nakkepartiet mere iøjnefaldende, og ansigtet stort og rødt med præg af ærgrelse. Han kom anstigende i gaden ved ti-elleve-tiden. Så kunne børnene rolig være bange. Der skulle nok blive noget i vejen. Han havde kontor på første sal ud mod gården, lige over porten, en god udsigtspost. Han ombyttede først sin høje silkehat med en flad kasket, inden han gik rundt og så på lokaliteterne. Han var ikke nogen slem eller hård vært, gik snarere for at være human. Jeg mindes kun få tilfælde, hvor nogen blev sat på gaden, og det var ellers meget almindeligt i kvarteret. Jeg ved, han tit trakteredede de punktlige lejere med et

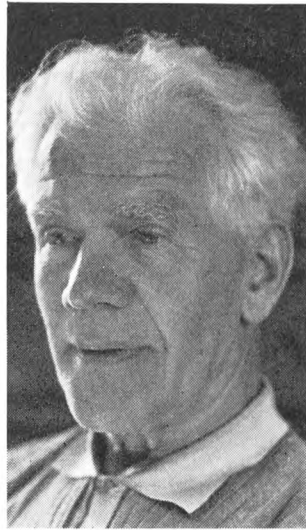
glas portvin, når de var oppe og betale husleje. Han havde også et stort glas bismarcksklumper i tilfælde af, at der skulle være et barn med – og det blev jo skik. Han holdt også stor fastelavnsfest med tøndeslagning, chokolade og punsch, så de store drenge var utrættelige til at råbe: „Grossereren længe leve, grossereren længe leve“ og de marscherede rundt i gården og sang „Danmarks dejligst vang og vænge“ med begejstrede stemmer, skønt de hverken kendte vang eller vænge.

Han talte anderledes end vi andre, vel datidens kultiverede stemmeføring. Det duperede fuldstændig madammerne, der har syntes, han var en fin mand. De omtalte og tiltalte ham „grossereren“. Det gjaldt selv de værste rappenskralder, selv når de skældte ham ud, f. eks. „Grossereren lovede mig et nyt køkkenbord, det er kraftstejleme noget svineri, grossereren ikke holder ord.“ Til en så ophøjet størrelse kunne man ikke sige De.

Fra sit kontor holdt han skarpt udkig over de utålelige og uopdragne ungers færden. Hvert øjeblik blev vinduet smækket op, og den kultiverede stemme lød: „Væk fra vandposten du. Ikke kravle op på skraldebøtterne, kan I ikke forstå, I ødelægger lågene“. Nogle børn havde stemmet op for strømmen i rende-stenen og ledet vandet som små bifloder ind mellem de toppede brosten. Da bævrede stemmen af forargelse, da han råbte op, og dobbelthagen slaskede, da han indigneret rystede på hovedet: „... noget sådant kunne da kun de tarveliges afkom finde på“. Der var masser af forseelser, man kunne gøre sig skyldig i, og hurtigt var advarslerne glemt. Blev det for galt, kom han farende ned. Den tykke mave tvang hans holdning lidt bagover og forhindrede ham i at løbe, men alligevel trippede han på en komisk måde lynhurtig over brostenene og fik næsten altid fat i drengen, han var efter, ruskede ham, gav ham nogle knubs eller tog ham op på kontoret og gav ham et rap af spanskrøret. Det vakte ikke megen fortørnelse: De frække unger havde godt af lidt høvl.

Ved totiden tog han sin høje hat og vandrede alvorsfuld hjem. „Han har sin kongehat på, så kommer han ikke mere i dag“, sagde de små rollinger og åndede lettede op.

Gahms Henriksen er født i 1898 på Amager. Han er ud af skuespillerslægt, men blev selv typograf. Han blev udlært i 1917 og arbejdede derefter forskellige steder. Begyndte i 1922 hos Gutenberghus og var faktor her fra 1942 til han pensioneredes i 1967.

På det tidspunkt jeg begynder min beretning, boede mine forældre med deres seks børn i Brorsonsgade. Efter et par sæsoner ved det gamle Morskabsteater, hvor min far bl. a. gjorde lykke med en parodi på den kendte restauratør og viseforfatter Rantzau, optrådte far sammen med sin svigerfar, Gunildus Lund på en række forstadsteatre, indtil han i 1897 blev engageret til Røde Kros varieté på Amager. Da vejen fra Amager hjem til Vesterbro kunne være lidt drøj at finde, navnlig hvis far – hvad hændte – ikke nåede sidste hestesporvogn, flyttede familien resolut fra Brorsonsgade til Spaniensgade. Her i en to værelses lejlighed kom jeg til verden den 1. august 1898, men allerede halvandet år efter var vi ni børn, idet mor fik tvillinger i februar 1900.

Mor har fortalt, at den værste plage for hende de første år på Amager, var mangelen på frisk drikkevand. Der var ganske vist brønd og pumpe i gården, men da vandet overalt på Amager er brakvand, var det udrikkeligt, i hvert fald for mor, som hidtil havde været vant til det friske kommunevand på Vester-

bro. Der var ganske vist en dybere brønd med pumpe på kirkepladsen ved Amagerbrogade, nogle minutters gang væk, hvor vandet var lidt bedre end det i gården i Spaniensgade, men mine ældre søskende har ofte fortalt mig, at det var deres rædsel, når mor kom med åget og to spande og bad en af dem om at hente vand til madlavning etc. En stor del af vandet spildte de nemlig som regel i træskoene. Det var jo kun 10–12-årige, der stod for afhentningen. Kvaliteten af vandet kan man gøre sig et begreb om, når jeg fortæller, at mor f. eks. aldrig behøvede at komme salt i vandet, når hun kogte kartofler. Gas i køkkenet var der dog. Der var vaskehus i gården, og da der ikke altid var et af de større børn i nærheden, når mor havde brug for det, måtte mor både vaske og selv pumpe og slæbe vandet fra og til vaskehuset. Man kan tænke sig, hvad det vil sige med en storvask til elleve personer omfattende alt, hvad vi ejede af linned, sengetøj og påklædning, lige bortset fra det, vi bar den pågældende dag på vor krop.

Undertøj brugte vi ikke. Jeg købte mit første sæt undertøj, da jeg i 1922 blev gift. Iøvrigt har mor fortalt mig, at hun aldrig var tilfreds med sit tøjs udseende efter vasken, før der, efter at Sundby var kommet ind under Københavns kommune, var kommet vandværksvand. Mors første handling indtil da, når hun kom på besøg hjemme på Vesterbro, var da også altid at gå ud i køkkenet og tage sig et glas vand. Dette har præget sig dybt i min erindring, idet mor – ihukommende brøndvandet – hver gang hun skænkede sig et glas kommunevand altid sagde: „Der er nu ikke noget som sådan et dejlig glas koldt vand.“

Så længe jeg husker tilbage, syede mor egenhændigt tøjet til os seks mindreårige. Håndsymaskinen var hendes eneste mekaniske hjælpemiddel og selvfølgelig hendes klenodie. Vi brugte lange strømper om vinteren. De blev holdt oppe med en elastik med knaphuller til livstykket. Jeg synes altid jeg har haft hul på strømpen. For få år siden kom jeg tilfældigt forbi en skolekammerats hus, han bød mig indenfor og viste mig nogle skolebilleder af hele klassen. Jeg huskede straks, da jeg så billedet, hvor vi sad og stod foran gymnastiksalen en forårsdag omkring

Spaniengade i 1920'erne. Længst t. v. huset, hvori Gahms Henriksen blev født i 1898, midt i billedet Spaniengade 11. Huset, hvori han boede 1900–1904, ligger t. h. uden for billedet.

1908, situationen omkring fotograferingen. Da jeg var en af de små, blev jeg placeret siddende i første række. Umiddelbart før fotografen trykkede på udløseren, kom jeg i tanker om, at jeg havde et gabende hul på hvert knæs strømpe. Lynsnart lagde jeg en flad hånd på hvert knæ – og så ligegyldigt ind i apparatet.

Vi fire drenge blev af gode grunde altid klippet pilskaldet. Min far kaldte det malkontent. Jeg havde en onkel Madsen, som vi kaldte ham, som foruden visse musikalske evner og dramatiske dito ernærede sig som frisør, barber og sminkør. I en sidegade dybt nede i Holmbladsgade havde han sin „salon“. Det kostede 10 øre at blive klippet tæt, men det var ikke altid vi fik penge med. En dag, da mor syntes at nu var det på tide, det har sikkert været på høje tid, blev jeg sendt hen til onkel Mad-

sen for at blive klippet. Der var ingen kunder i salonen, men onkel sagde alligevel: „Sæt dig ned og vent et øjeblik“. Da der var gået et kvarters tid, kom der omsider en kunde, der skulle klippes og barberes. „Har De noget imod at betale forud“, sagde onkel. Kunden rakte lidt forundret onkel Madsen de 50 øre, hvorpå onkel sagde: „Et øjeblik“ og forsvandt ud af butikken hen om hjørnet til højre i Holmbladsgade, hvor der var et lånekontor. Her løste han den pantsatte barberkniv og maskine hjem, kom tilbage og behandlede kunden, hvorefter han klippede mig. Mange år senere, da onkel og tante var blevet holdne folk, de havde nemlig fået aldersrente, og en fast sum hver måned havde de aldrig haft, erindrede jeg min onkel om den lille begivenhed, idet jeg undrede mig over, at man kunne låne på så lidt. „Man kan låne på *alt* min dreng“, var onkel Madsens afgjorte svar.

Hver uge kom vi seks små i bad i en balje inde i stuen. Køkkenet var så lille, at det slet ikke lod sig gøre at bade os der. En efter en blev vi puttet i det samme vand. Jeg havde som den ældste den tvivlsomme ære at være den sidste. Bagefter blev vi så kæmmet grundigt, vi havde konstant lus. Var det for slemt, blev håret dynget til med Sebadille eddike, hvorefter mor bandt en klud om hovedet på os. Det vidste hun var et probat middel.

År 1900 flyttede vi til Spaniensgade 11, hvor far var vicevært af navn, af gavn var det nemlig mor. En af mine erindringer fra denne periode er, at mor altid efter et voldsomt regnskyl, hvor jord og sand fyldte og stoppede rør og kloak, måtte ud i sølet og trække et jernbånd gennem røret fra den ene kloak til den anden for at skaffe luft, så vandet kunne komme bort fra vejen. Vandpytter og søle på vejen ud for huset står tydeligt i min hukommelse fra disse år. Vi små var nemlig tvunget til at holde os inden døre selv efter den mindste skylle. Så sad vi med næsen presset mod ruden og kiggede ud på det trøstesløse søle. Men var det forår, og solen kom frem og vinduerne op, så så vi lige over på den grønneste grønne mark og havde duften af kørvel lige ind i stuen.

Indgangen til Røde Kro på Øresundsvej 35 ca. 1904. Varietéén opstod i slutningen af forrige århundrede, men kroens historie går langt tilbage i tiden.

Overalt omkring os var der det meste af året grønt. I haverne dyrkedes der, som regel med videresalg for øje, radiser, persille, gulerødder, kørvel o. s. v., og uden for sæsonen groede ukrudt og græs frodigt og fik lov at brede sig. Grøfter var der overalt, hvor der ikke var højere bebyggelse. Et stykke nede ad Frankrigsgade lå Køsters mark. Jeg mindes den som en uendelig grøn plæne. Sommeren igennem legede vi der. Det var det længste, jeg som 4-årig vovede mig bort hjemmefra, men så snart jeg var drejet om hjørnet til højre ad Frankrigsgade, gik jeg straks over på den anden side af gaden, hvor Reberbanens lange bygning endte flere hundrede meter fra hovedbygningen. Årsagen til min angst her var, at lige om hjørnet ligger Murciaegade, og midt i denne korte gade lå politistationen. Selv om jeg aldrig havde vovet mig frem til Frankrigsgade, når betjentene navnlig om lørdagen kom slæbende med deres fulde mænd, havde

jeg på afstand set og navnlig hørt tilstrækkeligt til dette til, at jeg havde en ubeskrivelig angst for „Stationen“ og altid i ekspresfart og i god afstand passerede den.

Når amagerbønderne skulle til forestilling i Røde Kro, kom de selvfølgelig altid kørende i hest og vogn. Der var da også gode staldforhold i kroen ved indkørslen fra Øresundsvej. Jeg ser tydeligt for mig porten ud mod denne gade. Den var malet i grønne og røde farver og formet i maurisk stil efter bedste Alhambra-mønster. Foroven endte den i tre tårne, et større i midten med en halvmåne over, medens der var to stjerner over de to på hver side.

Der var to teatersale i kroen. I den ca. 25 meter lange indkørsel var der toppet brolægning. På højre side lå en række pyntelige små huse med vinduer med potteplanter i karmen og småbitte stivede gardiner, medens venstre side bestod af staldbygninger i hele længden. Gården var så stor, at vognene med letthed kunne vende. Her var også indgangen til pissoir, såvel som til restauration og vintersalen. Man måtte altså over gården, hvis toilettet skulle benyttes. Langs den toetages bygning var der så igen en gang på 10–12 meter og grusbelagt, som førte ind til forhaven. Den var om vinteren lukket med en gitterport. Om sommeren blev den åbnet en halv time før forestillingens begyndelse, men om søndagen allerede fra formiddagen. Det var nemlig en yndet familieforøjelse at tage madpakken med og placere sig i et af de mange åbne lysthuse, der kransede den grusbelagte have med de mange smukke træer.

Fra klokken 16 var der så underholdning fra en åben tribune. Hver deltager måtte købe et program til 10 øre for at få adgang til herligheden. Fra tribunen underholdt et tremands orkester, der spillede afvekslende med optræden af skuespillerne, som gav populære sange solo samt duetter og småstykker på fem til ti minutter. Ved indgangen stod den kæmpestore grovsmed Hogrebe – selv en habil komiker – og afkrævede de besøgende deres 10 øre. Op til 500 programmer kunne der afsættes på en smuk sommerdag, så det var virkelig en folkeforlystelse af en vis betydning. De optrædende fik som betaling for

Scenebillede fra en sommerrevy på Røde Kro Teater ca. 1905. I midten teaterdirektøren Christian Petersen, længst t.h. Gahms Henriksens far, Frederik Henriksen.

deres eftermiddagsydelse ret til at nyde for en krone uden at skrive bon.

Af dette eftermiddagsrepertoire erindrer jeg, at nogle af de optrædende benyttede de mest yndede numre fra vinterrevyen eller numre som „Emilies hjertebank“ af Heiberg eller den lille operette „Fritz og Lise“ af Offenbach eller sange som „Det var en aften i Tivoli“, „I Danmark ligger der hus ved hus“ og mange andre af de gamle kendte sange. Småstykker som „Høje og venstre“ eller „En stropetur“ var meget populære. Far har optrådt med et komisk nummer „Overgang fra gråd til latter“ og „Et brev“, hvor pointen er ombytningen af to breve, der følger to gaver, nemlig et par handsker og et par benklæder. Selvfølgelig får den unge dame, der skulle have haft førstnævnte benklæderne i stedet. Man forstår hvilke kalamiteter det afstedkommer.

Bagerst i forhaven var så indgangen til sommersalen med pladser til ca. 400 tilskuere. Oprindeligt var der servering i salen, hvorfor der gennem hele salens længde og bredde var placeret borde med fire stole ved hvert bord. Lørdag og søndag aften var der næsten altid udsolgt, navnlig til sommerrevyen. Langs med den 35–40 meter lange sommersal var der igen en række lysthuse helt ned til porten ved Spaniensgade. I de år, vi boede der, var der adgang til etablissementet også ad denne port, og det var meget yndet af københavnernes, der skulle i Røde kro, i godt vejr at stå af sporvognen ved Sundby kirke og gå ad Frankrigsgade og den krogede Spaniensgade med de småbitte huse og frodige haver, der førte én 100 år tilbage i tiden, langt bort fra den larmende storby. Her kunne vi så på sommeraftener sidde ved vore vinduer og se hvor mange mennesker, der skulle i teatret den pågældende aften. Navnlig hvis far f. eks. havde benefice, var det spændende, om der blev fuldt hus.

Bagerst i terrænet lå så baghaven, hvor der til omkring 1910 var forlystelseshave med gynger, karussel, skydetelt, tombola m.v. Her passede mor sommersøndagsaftener en lille butik med slik. Senere da det blev mode, solgte hun isvafler. Jeg tror hun fik fire kroner for sådan en søndag. Det var mange penge for en familie med så stor en børnefolk. Op mod den første verdenskrig blev der lavet dansestræde, hvor tre militærblæsere spillede op til dans. Her passede jeg i 1916 salget fra buffeten kun 18 år gammel. Betalingen var da seks kroner og kosten for tiden fra 3 eftermiddag til 12 nat. Mellem klokken 3 og 4 havde jeg så sørget for at køre de otte kasser øl eller mere – alt efter vejret – ned fra kælderen i forhuset og om fornødent lagt is på kasserne. Selvfølgelig fik tjenerne såvel som jeg også kosten. Skete det at de fem halve stk. smørrebrød syntes mig noget ulækre efter måske at have stået i flere timer i det lumre træhus bag buffeten, lod jeg bare maden forsvinde ned i et hul i gulvet. Jeg var godt klar over, at der var rotter. Dem vrimlede det nemlig med i hele etablissementet. Det skete såmænd, når jeg stak et stykke mad ned i hullet, at det ligefrem blev taget ud af hånden på mig.

Efterskrift

Børge H. Jensen, socialborgmester

Mine forældre hører til samme generation som de næsten 2.000 pensionister, der har indsendt erindringer til Københavns stadsarkiv. Min mor var fra Nibe, men min far var indfødt københavner – københavner med K, nemlig fra Hauser Plads. Selv er jeg vokset op på Amager – den del af Amager, der præges af de store etageejendomme. Men jeg har endnu en klar erindring om gamle Amagergader med små huse, som man indtil for få år siden kunne finde dem f. eks. i kvarteret omkring Øselsgade og Brigadevej, hvor min farmor i øvrigt havde et af den slags lave, hyggelige huse.

De fleste af min generation har jo nok en særlig personlig binding til mangt og meget af det, der her er skrevet om. Ganske vist var meget allerede forandret, da vi var børn og unge, men det, der er skrevet, vækker mange minder om forældregenerationens fortællinger fra en tid, der allerede dengang blev betragtet som historie – nemlig tiden før første verdenskrig. Der er mange beretninger om en nød og en elendighed, som vi har svært ved at forestille os i dag, hvor det er andre og mere psykisk prægede problemer, folk har at slås med. Men mange beretninger vidner samtidigt om utroligt livsmod og udholdenhed – om karakterstyrke og pligtfølelse. Glæde over vanskeligheder, der blev overvundet – og berettiget stolthed – veksler naturligvis med sorg over forspildte muligheder. Stærkest mærkes det sidste vel i beretningerne om pårørende, venner og arbejdskammerater, der blev ødelagt af alkohol. Det problem går igen i beretning efter beretning med en sådan selvoplevelsens styrke, at vore dages narkotikaproblem trods alt føles som et problem af beskedent omfang – selv for dem, der – som jeg – dagligt har det nært inde på livet som vor tids alvorligste ungdomsproblem.

Det har været svært at være dommer, for beretninger af

denne art kan skrives på mange forskellige måder – og alligevel være lige gode.

Nogle skriver spontant og malende – andre fortæller meget præcist og fint disponeret. Nogle husker mange interessante detaljer fra gader og gårde, bygninger, værksteder og butikker o. s. v – andre genskaber atmosfære, livsvilkår og samværsformer på en meget engageret og stemningsfuld måde. Nogle er mere brede i stilen – andre meget kortfattede, men koncise. Vi prøvede i komitéen efter bedste evne at lade de forskellige temperamenter få nogenlunde lige ret ved udvælgelsen.

Til gengæld mente vi, at vi – når der nu *skulle* træffes et valg – måtte lægge vægt på, at indholdet gav de konkrete oplysninger, som folkelivsforskere må kræve af en beretning, hvis den i sin helhed skal have betydelig værdi.

Det har ikke været afgørende, om man særlig har beskæftiget sig med et bestemt udsnit af sit liv, eller om man har givet et bredt overblik over det – men vi har ment, at vi ved udvælgelsen måtte foretrække de bidrag, der havde almen interesse, frem for dem, der var af mere privat karakter – selv om der heriblandt vitterlig er ganske fortræffelige skildringer af familieliv og familiemedlemmer.

Når der nu skulle vælges – og det skulle der jo – fandt vi også, at vi måtte lægge afgørende vægt på, hvor meget og hvor lidt stof om København, beretningerne indeholdt – men vi medtog dog beretninger, som til dels foregår uden for København, når blot det, der blev beskrevet, bidrager til at øge vor viden om forhold, hvor geografien er underordnet, f. eks. forholdene i lærepladser.

Det har været en overvindelse at udskyde fortræffelige skildringer, som kun havde det ene handicap, at de handlede om ophold i udlandet og hinsides havene. Selv om der ellers ikke skal nævnes navne ud over navnene på de 15 præmierede, som har fået uddrag af deres erindringer optaget i denne bog, kan jeg ikke nære mig for at nævne kapelmester *Jens Warnys* bidrag som et meget fascinerende eksempel på en beretning, der med beklagelse blev holdt udenfor af denne grund.

Der har således været mange momenter at tage hensyn til. Begrænsningens kunst er som bekendt svær – og i dette tilfælde særlig svær, fordi man ved ethvert valg af den art glæder nogle, men skuffer andre.

Derfor ligger det mig meget på sinde at få slået fast,

at vi ved dette valg måtte lægge vægt på de beretninger, der taget som helhed var særlig gode, men

at der i mange, mange andre er større eller mindre afsnit, som er ikke alene godt fortalt og fængslende læsning, men som også i disse afsnit indeholder overordentlig værdifulde oplysninger.

Vi var nødt til at søge bistand hos eksperter for at få et holdbart og nogenlunde ensartet grundlag for bedømmelsen, men selv med den ekspertbistand har det været en vanskeligere opgave, end jeg regnede med – simpelthen fordi der er så mange måder at skrive på. Jeg er sikker på, at ingen af komitéens medlemmer vil fortænke mig i, at jeg retter en særlig tak til stadsarkivar, dr. phil. *Sigurd Jensen* og museumsinspektør *Poul Strømstad*, for jeg kan ikke se, hvordan vi uden deres hjælp kunne være nået frem til et acceptabelt udgangspunkt for komitéens egen indsats.

Jeg tror, at vi hver især vil huske mange detaljer fra de bidrag, vi har været igennem, og at vi alle er glade for, at vi trods den tid, det tog, valgte en bedømmelse i stedet for en lodtrækning mellem uåbnede kuverter. Det har i hvert fald givet fagfolk en vis fornemmelse af, hvor meget stof der ligger i disse beretninger – og hvor det nu er at finde.

Personligt har jeg hæftet mig ved, at der blandt de mange bidragsydere, som påkaldte særlig opmærksomhed, kun er få bogligt skolede, men derimod temmelig mange med en håndværksmæssig uddannelse bag sig – og det mærkes, at gamle håndværkere har meget at fortælle om og fortæller godt.

Påfaldende – men let forklarligt – er det også, at vi får meget at vide om Indre By, Christianshavn, Nørrebro, Vesterbro og nordlige Amager. Det ses tydeligt af beretningerne, at det, der

lå længere ude, var åbent land, dengang bidragyderne var børn.

Der er sket meget siden da, men beretningerne viser, at vel var det ikke idyl altsammen omkring århundredskiftet – tværtimod – men der fandtes nu alligevel værdier i tilværelsen, som måske træder tydeligere frem nu end dengang.

Jeg har hæftet mig ved en hel del ting, som jeg tidligere har overset. Richard Unters selvindlysende forklaring på, hvorfor de jødiske indvandrere foretrak fag som skrædderfaget og skomagerfaget er ét eksempel blandt mange. Og et eksempel til: Adskillige har peget på – og savner – tidligere tiders store bevægelighed på boligmarkedet. Det, at man kunne flytte uden videre, når man trængte til forandring af den ene eller den anden grund, er noget, som mange peger på som et gode, der er gået tabt – selv om anledningen til flytning langt fra altid var glædelig. Også det er naturligvis et gode, som havde sin pris, men jeg tror, det siger noget om, hvor væsentligt det er for menneskers trivsel, at de ikke føler sig låst fast i ganske bestemte situationer eller miljøer. *Mennesker trives ikke, hvis de ikke har valgmuligheder* – og det må ikke glemmes, at det også er en del af problematikken for de unge i dag, at de vil have alternativer – valgmuligheder. De vil ikke give afkald på retten til at være med til at forme deres egen skæbne – en ret som vi vel alle lægger vægt på. Lad så være, at protesten ind imellem giver sig outrerede udslag og somme tider bliver ret desperat. I princippet er der alligevel noget sundt i, at folk – hvad enten de er unge eller gamle – vil have medbestemelsesret, når det gælder deres eget liv og levned. Vi skal passe på, at vi ikke lige så stille glider ind i et samfund, hvor vi ikke har valgmuligheder, og hvor vi fra barnsben og for livstid låses fast i bestemte baner og systemer. Selv om vi måske nok lovlig tit i denne tid er ude for selvtægt og uparlamentariske metoder, vil jeg alligevel nødtigt se, at ønsket og kravet om medbestemelsesret i forhold, som angår ens eget ve og vel, bliver lagt for had på grund af extreme aggressioner mod fjernstyring og fremmedgørelse. Jeg håber, at fremtidens samfund klarer den problematik uden alt for svære brydninger.

Noter

Side 13. *Hønen*. Se fot. s. 45.

Side 14. *Axelhus* blev nedrevet i 1936 og erstattet af Richshuset.

Halmtorvet. Den del af Rådhuspladsen, hvor Lurblæserne nu står.

Sølvgades kaserne på hjørnet af Sølvgade og Østervoldgade. Opført 1765–71 af N.-H. Jardin, fra 1927 administrationskontorer for DSB.

Alexander den 3., 1845–94, var gift med Christian den 9.s datter, prinsesse Dagmar.

Luciemølle blev omkring 1885 flyttet til Kongens Enghave, hvor Stubmøllevvej fik navn efter den. Møllen brændte i 1914.

Den sø, der nåede hen til Vesterbrogade var den gamle voldgrav ud for Gyldenløves bastion.

Filosofgangen lå, hvor Vester Voldgade nu ligger, og var en yndet promenade mellem Halmtorvet og Langebro.

La morgue, druknehuset lå ved Langebro overfor Kongens bryghus.

Rysensteens badeanstalt lå oprindeligt på Sjællandssiden af havneløbet, men blev ved anlægget af Vester Boulevard, den nuværende H. C. Andersens Boulevard, i 1890'erne flyttet til Christianshavnssiden.

Side 15. *Industriudstillingens bygning* blev opført til den nordiske industriudstilling i 1872. Nu har bl. a. biografen „Palladium“ til huse i bygningen.

Metropolitanskolen på Frue Plads opførtes 1816 af C. F. Hansen. I 1938 flyttede skolen til Struenseegade.

Side 16. *Custos*, lat. opsynsmand.

Side 18. *I sin bog „København“*. Steen Eiler Rasmussen: København. 1969, s. 203. Her også om at lægge jakken.

Studerterforeningen havde 1863–1910 lokaler i det tidligere hovedmagasin på Gammelholm. Bygningen lå på hjørnet af nuværende Holmens Kanal og Holbergsgade, hvor „Hafnia“'s hovedkontor er i dag.

Side 19. *Studentersamfundet* dannedes i 1882 som modvægt mod den konservative Studenterforening.

Georg Brandes, 1842–1927, kritiker, litteraturhistoriker.

J. L. Heiberg, 1854–1928, klassisk filolog.

- Jacob Hegel*, 1851–1918, ejer af Gyldendalske Boghandel 1887–1918.
- Frederik Hegel*, 1880–1961, søn af Jacob Hegel. Direktør for Gyldendal 1919–1939.
- Fru Monrad-Aas*, Agnes Hegel, 1879–1954, datter af Jacob Hegel. Gift med norsk ritmester Ejvind Monrad-Aas.
- Skovgård*. Den ældre Frederik Hegel, der overtog Gyldendal i 1850, købte i 1880 Skovgård ved Ordrup Krat. Landstedet, der lå, hvor Skovgårdsskolen nu ligger, var gennem det meste af det 19. århundrede samlingssted for førende politikere, kunstnere og forfattere.
- Side 20. *Bjørnstjerne Bjørnson*, 1832–1910, forfatter.
- Sophus Schandorph*, 1836–1901, forfatter.
- Erik Skram*, 1847–1923, forfatter. Broder til Henriette Skram, der gennem mere end 50 år var knyttet til N. Zahles skole.
- Peter Nansen*, 1861–1918, forfatter og forlagsmand.
- Holger Drachmann*, 1846–1908, forfatter.
- Frk. Zahle*, 1827–1913, skoleleder. Oprettede i 1851 N. Zahles skole, hvis bygninger i Nørrevoldgade opførtes i 1877.
- Brydningsroman*. Romanen „På Guds Veje“ udkom 1889. Den slutter med det nævnte citat. Se *Mindeutgave*, Christiania 1910, bd. III s. 430.
- Magnus Bech-Olsen*, 1866–1932, bryder og cirkusdirektør. Restauranten „Bech-Olsen“, som populært kaldtes „Hyttetfadet“, lå dér, hvor hotel Astoria i dag ligger, på hjørnet af Vesterbrogade og Tømmerpladsvej, den nuværende Reventlowsgade. I bryderkongens storhedstid tiltrak caféen mange københavnere.
- Side 21. *Vognmagergade 32*. Huset var det tredje fra Landemærket. Nedrevet 1910. Det lå omtrent dér, hvor Gutenberghus' glasbro udgår fra Vognmagergades nordlige husrække. Belysningsvæsenets bygning ligger mellem Lønporten og Sjæleboderne.
- Fjerdingkar*, en kvart skæppe, ca. 4½ liter.
- Side 22. *Halmtorvet*. Se note til s. 14.
- Side 26. *Lille Brøndstræde* lå mellem Gothersgade og Vognmagergade, parallelt med disse to gader, og med indkørsel fra Store Brøndstræde og fra Landemærket ud for nuværende nr. 49 og 51. Var fra gammel tid bordelgade. Grethe Hartmann: *Boliger og Bordeller*. 1949, s. 48 ff. og 76 ff.
- Side 27. *Hambros badeanstalt* lå for enden af Trinitatis kirkeplads. Opført 1876, nedlagt 1918, nedrevet 1970.

- Side 29. *Møntergade 26*. Kvarteret mellem Møntergade, Gothersgade, Store Regnegade og Gammel Mønt blev nedrevet i 1907 og erstattet af det nye Christian den 9.s gade-kvarter.
- Side 30. *Wismargangen* førte tidligere ind til en kirkegård, der var blevet anlagt som en udvidelse af Helligåndskirkens kirkegård under pesten i 1711. Kirkegården lå på en del af det gamle Sankt Klara klosters grund og kaldtes Wismar. Dette navn stammede fra den ejendom, „Stadt Wismar“, der lå her i slutningen af det 17. århundrede.
Hestesporvogn. Denne sporvognsline var i 1890 blevet ført over Sortedamssøen på en dæmning. Se også note til s. 108.
- Side 31. *Klosterhaven*. Se note til s. 30. Haven var resterne af den gamle kirkegård og hørte til Povl Fechtels hospital, der ejede ejendommen Møntergade 28. Her var friboliger for „ældre kvinder af den tjenende klasse“. Stiftelsen ligger nu på Frederikssundsvej 78 A.
- Side 32. *Kvæsthusbroen* for enden af Nyhavn og Sankt Annæ Plads har navn efter det sygehus, „Kvæsthuset“, der opførtes her 1684–86. Broen eller molen anlagdes 1848–50 og var udgangspunkt for dampskibssejladsen til mange danske byer.
- Side 33. *Klareboderne* har navn efter Sankt Klara kloster og var oprindelig en række lave huse, boder, som man passerede, når man skulle hen til klostret.
- Side 34. *Carl Larsens boghandel*. Se fot. s. 103.
Alfred Jacobsen, 1853–1924, bog- og kunstrykker. Ud gav et stort antal billedark med gadefigurer, soldater, flag, juletræsdynt, dyrebilleder og „Danmarks Historie i Billeder“. For at dæmpe strømmen af de tyske, farveprangende Neuruppinere udsendte han sine smukt udformede dukketeaterdekorationer, som blev prisbelønnet ved den store industriudstilling i 1888.
Store og Lille Brøndstræde. Se note til s. 26.
Rosenborg Brøndanstalt blev åbnet i 1834 i Gothersgade. I midten af det 19. århundrede søgte mange københavnere til Brøndanstalten for at „gå brønd“. Man mødte kl. 6.30 om morgenen og drak indtil seks glas vand, hvorefter man til orkestermusik spadserede rundt i haven for at få det helsebringende vand til at virke. Der har aldrig været kilder i Rosenborg Have. Vandet tilberedtes efter særlige recepter. Da Gothersgade blev udvidet i 1929, flyttedes virksomheden til Bispevej 25, hvor man hovedsagelig fremstillede soda- og mineralvand. Firmaet ophørte i 1954. Se fot. s. 51 og 53.

- Side 36. *I. C. Christensen*, 1856–1930, politiker, konsejlspræsident 1905–08.
Edvard Brandes, 1847–1931, politiker og forfatter. Medstifter af dagbladet „Politiken“ 1884.
Constantin Philipsen, 1859–1925, biografdirektør. Åbnede den 19. september 1904 Københavns første biograf „Kosmorama“ på Østergade.
- Side 39. *Bjørnstjerne Bjørnson* døde i Paris den 26. april 1910. Lørdag den 30. april førtes kisten gennem byen fra Hovedbanegården til Toldboden.
- Side 40. *Have-lock*. Kappe med slag.
Prinsesse Marie, 1865–1909, fransk prinsesse, gift 1885 med prins Valdemar, 1858–1939, søn af Christian den 9.
- Side 41. *Kuglen på det gamle tårn*. Efter den store brand i 1795 blev Nikolaj kirkes ruiner nedrevet, så kun tårnet uden spir stod tilbage. Her var Københavns hovedbrandvagt 1820–92. Øverst på tårnet var opsat en lodret stang, i hvis øverste ende var anbragt en stor kugle, som kunne ses viden om. Hver dag kl. 13 udløstes mekanismen, der holdt kuglen, pr. telegraf fra Københavns observatorium, så kuglen gled ned ad stangen og ikke længere kunne ses. Brygger Carl Jacobsen skænkede byen et nyt spir til Nikolaj tårn. Det indviedes den 1. september 1909. Han tilbød også at bekoste et spir til Vor Frue kirke. Planerne var langt fremme, men da Carl Jacobsen døde i 1914, blev de ikke fuldført.
- Side 42. *Det gamle slot* var C. F. Hansens Christiansborg, som indviedes i 1828, men brændte den 3. oktober 1884.
Nat Pinkerton og *Buffalo Bill* var den tids drengeblade.
Grammofonen blev opfundet i 1887 af Emile Berliner.
- Side 47. *Rosenborg Brøndanstalt*. Se note til s. 34.
Fødselsstiftelsen lå i Amaliegade 25 fra 1780erne til 1910, da den flyttedes til det nye Rigshospital.
- Side 48. *Niels Hansen*, 1880–1969, operasanger. Arbejdede som tapetserer, inden han i 1906 blev elev på Det kgl. Musikkonservatorium.
Opfostringshuset, der var oprettet af Frederik den 5. i 1753, flyttedes i 1880 fra Store Kongensgade 108 (senere politistation) til Randersgade 10.
- Side 50. *Lotteridreng*. Opfostringshusets midler stammede oprindeligt fra offentlige lotterier. Selv om Det kgl. københavnske Klasselotteri senere blev omorganiseret, beholdt drengene fra Opfostringshuset, „skorperne“, deres gamle stilling som lotteridreng.

- Otto Jensen*, 1840–1915, forstander for Opfostringshuset 1874–1914.
- Side 51. *Aprilsnarrene* og *Nej*. J. L. Heibergs teaterstykker fra henholdsvis 1826 og 1836.
Labyrinten. Roman af Jens Baggesen. Udkom 1792.
- Side 52. *Palækoncerterne* afholdtes i Koncertpalæet, det nuværende Odd Fellow palæ, i årene 1894–1931.
Bajadser. Opera af Leoncavallo, opført første gang i København i 1893.
Vilhelm Herold, 1865–1937, operasanger.
Helge Nissen, 1871–1926, operasanger.
Samson og Dalila. Opera af Camille Saint-Saëns, opført første gang i København i 1906.
Peter Cornelius, 1865–1934, operasanger.
Undervandsblokade. Den uidskrænkede ubådskrig blev erklæret den 1. februar 1917.
- Side 53. *Ministeriet Zahle*. C. Th. Zahle var statsminister anden gang 1913–20.
- Side 54. *Fru Gyllembourg*, Thomasine, 1773–1856, forfatterinde. J. L. Heibergs mor. Hendes „Samlede Skrifter“ udkom i 4. udgave i 4 bind i 1912.
- Side 55. *Pskow*. Hovedstad i guvernementet Pskow, 260 km sydvest for Leningrad.
Malipiero, Gian Francesco, f. 1882, italiensk komponist. Lærer ved Liceo Benedetto Marcello i Venezia.
- Side 56. *Czar Nicolai den 2.* regerede 1894–1917.
- Side 62. *Berlinke*. De jødiske emigranter fra Rusland, Polen og Randstaterne brugte betegnelsen Berlin for Tyskland, Paris for Frankrig og København for Danmark. En mand fra Frankrig kaldtes f. eks. for Meyer Parisar. Caféen åbnedes i 1901 under navnet „Den grønne Antiautomat“. Dette navn bar den til slutningen af 1930erne, da den fik sit nuværende navn „Latinercaféen“. Når emigranterne søgte til caféen og kaldte den „Berlinke“, skyldes det formentlig, at restauratørens kone var tysk, og at de således var sikre på at kunne blive forstået, selv om de talte jiddisch.
- Side 64. *De store arealer*. Fælledeerne brugtes tidligere som græsgange og til militære øvelser, men allerede i 1853 opførtes Lægeforeningens boliger på Østerfælled. Fælledparken blev anlagt 1908–14, Idrætsparken 1906–14, mens beboelseskvartererne omkring Borgmester Jensens Allé opførtes i 1920erne og 1930erne. Universitetsparken mellem Nørre Allé og Jagtvej er først nu ved at være udbygget.

Øster og Nørre Allé er gamle landeveje, men stammer i deres nuværende form og forløb fra omkring 1750. Rådmandsmarken lå mellem Lyngbyvej, Jagtvej, Tagensvej og Lersøen.

Universitetsparken. Se noten om fælledeerne.

Vibenshus skole, Strandboulevard 147, opført 1892.

Friskole. Her var undervisningen gratis.

Side 66. *Østre Gasværks skole,* Sionsgade 1, opført 1897.

Østerbros folkebibliotek. Københavns kommunes folkebiblioteker oprettedes i 1885 og havde fra begyndelsen ialt 6 „folkebogsamlinger“ fordelt i byens forskellige kvarterer. Østerbros folkebibliotek havde indtil 1934 lokaler på Østerbrogade 84.

Carit Etlar, pseudonym for Carl Brosbøll, 1816–1900, forfatter.

Hervarts krønike udkom i 1863.

Side 68. *Niels Tang,* 1859–1929, skoleleder, forstander ved Emdrupborg 1883–1913 og ved Blågård seminarium 1904–29.

Frederikssundsvejens skole, Frederikssundsvej 77, opført 1904.

Side 69. *Frederikssundsvejens forlængelse.* Spottende hentydning til Theodor Halds højde. Han er 183 cm høj, en anelig højde på den tid.

Side 70. *Peter Sabroe,* 1867–1913, redaktør og politiker. Agiterede for større humanitet i behandlingen af børn og tyende. Kom ofte i strid med lærerne på grund af sine kategoriske meninger, således især 1910–11, da han lagde sig ud med de københavnske lærere.

Folkets Hus, Jagtvej 69.

Side 73. *Genboerne.* Komedie af Chr. Hostrup, 1818–92, opført første gang 1844.

Slæven var den populære betegnelse for „Arbejdernes Forsamlingsbygning“ på Kløvermarksvej.

Knudsgade hed tidligere Badevej, men fik i 1907 navnet Eskildsgade.

En lov vedtaget 1877. Reglerne for den offentlige prostitution var fastlagt ved lovene af 11. feb. 1863 og 4. feb. 1871. Til den sidstnævnte lov føjedes den 9. marts 1877 et regulativ, hvori fandtes lister over de huse, der måtte benyttes til bordelvirksomhed, og som gav regler for ind- og udskrivning af de „offentlige fruentimmer“.

Side 74. *Sundevedsgade* hed indtil 1891 Frydsvej.

Den store Bastian. Børnebogen „Den store Bastian eller Vær

- lydig. Lystige Historier og morsomme Billeder for Børn“ udkom 1847.
- Side 79. *Arbejderkamp i 1899*. Den store lockout varede fra maj til september 1899 og omfattede på sit højeste 35.000 arbejdere. Den afsluttedes med „Septemberforliget“.
- Side 81. *Alhambra*. Et forlystelsessted af dette navn har så vidt vides ikke ligget ved Sønder Boulevard. Alhambra lå i Frederiksberg Allé.
- Side 82. *Alleenberg*. Forlystelseshave i Frederiksberg Allé ved Allégade. Her måtte konfirmanderne på andendagen spendere på konfirmandinderne. Etablissementet blev nedlagt i 1923.
Enghavevejens skole, Enghavevej 49, opført 1895.
Folkets hus, Enghavevej 40, var oprindeligt en villa, som i 1895 erhvervedes af Arbejderbevægelsen.
Halmtorvet. Det nye, nuværende Halmtorv, ikke at forveksle med det gamle Halmtorv på Rådhuspladsen. Se også note til s. 14.
Paladsteatret ligger på omtrent samme sted som den gamle banegårdshal.
Trommesalen. Her er tale om den nuværende gade Trommesalen. Det gamle kvægtorv, som kaldtes Trommesalen, lå omtrent på dette sted, men blev i 1879 flyttet til det nye Kvægtorv mellem Halmtorvet og Ingerslevsgade.
- Side 84. *En rund pavillon*. Pavillonen, der kaldtes „Centralpavillonen“, lå på hjørnet af Axeltorv og Vesterbrogade. Her havde Bergenholz' reklamebureau til huse.
Messen. Varehus med hovedsæde i Købmagergade.
Æn. Kanalerne i Frederiksberg Have.
Alleenberg. Se note til s. 82.
- Side 85. *Det nye Teater* opførtes 1907–08 ved Vesterbros Torv.
- Side 89. *Cathrine Horsbøl*, 1872–1947, møbelsnedker. Fra 1895 snedkermester i København, en af landets første kvindelige mestre. Værkstedet lå i Haslegade ved Vibenshus Runddel, mens forretningen var i Bredgade.
- Side 97. *D. D. P. A.* Det Danske Petroleums Aktieselskab, grundlagt 1889. Firmaets navn ændredes i 1952 til Dansk Esso A/S.
- Side 98. *Erik Henningsen*, 1855–1930, maler. „Morgen i Adressekontorets Gaard“ er malet i 1881. Adressekontoret havde da til huse i Vimmelskaftet 43.
Hermann Prell, 1854–1922, maler og billedhugger. Maleriet i Dresdenergalleriet er udført 1886.
- Side 100. *Rudolf Volf*, 1838–1926, blev 1875 præst ved den nye Sankt Stefans kirke på Nørrebro.

- Side 101. *Alfred Jacobsen*. Se note til s. 34.
Prinsesse Marie. Se note til s. 40.
Cleo de Mérode, f. ca. 1885, belgisk danserinde. Blev verdenskendt ved sin skønhed og ved sit bekendtskab med kong Leopold den 2. af Belgien (1865–1909). Optrådte i København før Første verdenskrig.
- Side 102. *Louis Møller*, 1832–1904, forfatter og skuespiller. Skrev under pseudonymet Louis de Moulin talrige bløddryppende og sentimentale feuilletoner i ugebladet „*Revue*“. Som forfatterkollega havde han Johannes V. Jensen, som også afsatte sine knaldromaner her.
W. J. Schmidt, porcelænsmand. Firmaet eksisterer stadigvæk i Sølvgade 22.
- Side 105. *Sølvgade*. Den ældste del af Sølvgade, fra Adelgade til Østervold, stammer fra det 17. århundrede, mens stykket mellem nuværende Østervoldgade og Sortedamssøen blev anlagt i 1870'erne.
- Side 107. *Holsteinsgade 7–9*. Pladen sidder endnu over porten til nr. 9. Inskriptionen lyder: „Til Minde om Livjægerens Udfald i Classens Have den 26.–31. August 1807“.
Ryesgade stammer fra 1850'erne. Allerede i 1858 besluttedes det at føre gaden igennem fra Sankt Hansgade til Østerbro, men endnu i 1880'erne var denne plan ikke helt gennemført.
- Side 108. *Hestesporvogn*. Den første Fredensbro stod færdig i 1878. Det var en smal træbro, som kun var beregnet til fodgængerfærdsel. Den afløstes i 1887 af en dæmning, men først i 1890 førtes sporvognsnettet over dæmningen. Den nuværende Fredensbro er anlagt i 1904.
Joseph Levin. Firmaet købte i 1881 grunden mellem Ryesgade og Sortedamsdossering og indrettede her oplagsplads for metaller, tovværk, papiraffald og klude. Beboelseshuset ved Dosseringen, opført 1869, er nu indrettet til kollegium. *Østerbros Isværk* havde indkørsel fra Ryesgade 50. Selv om det areal, der lå nord for Fredensgade, regnedes med til Østerbro, var værkets rigtige navn dog „Nørrebro's Isværk“. Det blev nedlagt i 1918.
Søpassagen anlagdes i 1894–95.
- Side 113. *Husker du i høst* af Carl Ploug, 1853. Musik af Peter Heise.
Hvor Nilen vander af H. C. Andersen, 1842. Musik af Henrik Rung.

- Slesvig vort elskede, omstridte land.* Tekst og musik af Thorvald Thaulow, 1876.
- Side 114. *Carsten Ravn*, 1859–1914, tegner. Tegne i en årrække til Illustreret Tidende, Familie-Journalen, Klods Hans, Blæksprutten m. fl. blade.
Elith Reumert, 1855–1934, skuespiller og forfatter.
Vær hilset min sol af Elith Reumert. Musik af G. A. Lembcke.
Vågn af din slummer af Ernst von der Recke, 1872. Musik af Peter Heise.
Nu bor du i det fjerne af ukendt forfatter.
Kathleen Ferrier, 1912–53, engelsk operasangerinde.
Orpheus' klagesang. Den store arie i Glucks opera „Orpheus og Eurydike“ fra 1762.
- Side 115. *Christianshavns Døttreskole*, Dronningensgade 67. Skolen, der er oprettet i 1799, flyttede først ind i den nuværende bygning i 1912.
N. Zahles skole. Se note til s. 20.
Møllen. Lille Mølle er endnu delvis bevaret. Der har været mølle på dette sted på volden siden midten af det 17. århundrede.
- Side 116. *Kurede ærter.* At kure eller koge ærter betyder, at man, mens man glider af sted på isen, sætter sig på hug og folder hænderne om knæene.
Kaninøen er den lille ø, der ligger i voldgraven mellem Løvens og Ulriks bastion.
- Side 120. *Nitterdrene* hjalp til med nitningen på Burmeister & Wains skibsværft.
Den dækkede vej. Ved fæstningsværker en vej, der ved volde er beskyttet mod beskydning.
Auergasblus. Fremstillet 1885 af den tyske opfinder Carl Auer von Welsbach. Bestod af et net, der var præpareret med et stof, som lyste stærkt under glødning.
- Side 121. *Ladegården*, der lå ved den nuværende Åboulevard og Rosenørns Allé, var Københavns kommunes fattiggård og tvangsarbejdsanstalt. Den afløstes i 1908 af Sundholm, men de sidste af Ladegårdens bygninger blev først nedrevet i 1937.
- Side 122. *Kejserinden af Rusland*, prinsesse Dagmar. Se note til s. 14.
Dronning Alexandra, Christian den 9.s datter, gift med Edward den 7. af England.
- Side 123. *Amagergade, der nu er nedlagt.* Hermed menes den del af Amagergade, der lå på den østlige side af Torvegade. Her

- ligger nu ejendomskomplekset „Ved Volden“, der opførtes 1936–37.
- Side 126. *Brystsyge*. Folkelig betegnelse for lungetuberkulose.
- Side 126. *Skibet* lå på hjørnet af Torvegade og Amagergade. Martin Andersen Nexø blev født i Sankt Annægade 33 på „Anden Bagsal over Gaarden“. Familien flyttede derfra, da han var mellem to og tre år, d. v. s. ca. 1872. Se hans erindringsbog „Et lille kræ“, 3. udg. 1969, s. 15 ff.
- Søsterseng*. Seng, som opredes til flere i nødstilfælde, især på gulvet.
- Side 131. *Morskabsteater*. Frederiksberg Morskabsteater lå i Frederiksberg Allé. I samme bygning startede Betty Nansen i 1917 sit teater.
- Min far*. Gahms Henriksen er søn af skuespilleren Frederik Henriksen, 1847–1927, og Julie Lund, 1863–1934, datter af skuespilleren Gunildus Lund.
- Rantzau*. William Rantzau, 1832–97, viseforfatter, teaterdirektør. Skrev et stort antal viser, som fremførtes af Det Valentinske Selskab i københavnske teatre og varietéer. En af hans mest kendte viser er „Jomfru, vil du med i skoven“. *Gunildus Lund*, 1831–1901, skuespiller. Gahms Henriksens morfar.
- Røde Kros varieté* opstod i slutningen af det 19. århundrede i den gamle Røde Kro på Øresundsvej 35.
- Kommunevand*. Københavns vandværk blev taget i brug i august 1859, men „Sundbyerne“ på Amager fik først vandværksvand, efter at de i 1901 var blevet indlemmet i Københavns kommune.
- Side 132. *Kirkepladsen ved Amagerbrogade*. Pladsen ved Sundby kirke.
- Side 134. *Sebådille eddike*, egl. Sabadille eddike, en blanding af eddike og pulveriserede sabadillefrø, også kaldet lusefrø.
- Side 135. *Reberbanen* var firmaet Jacob Holm & Sønners reberbane.
- Side 137. *Det var en aften på Tivoli* af Erik Bøgh. Fra hans „Halvandet Hundrede Viser“. 1892.
- I Danmark ligger der hus ved hus* af Edv. Søderberg. Fra hans „Gadens digte“. 2. oplag 1917. Musik af Oluf Ring.
- Højre og venstre, En støppetur, Overgang fra gråd til latter* og *Et brev* er enaktere, hvis oprindelse er uklar, måske oversat fra tysk.

Billedfortegnelse

Portrætterne er optaget af pressefotograf Per Wilmann med undtagelse af følgende billeder: side 13, der er fra Politikens Pressefoto, side 39 Nordisk Pressefoto og side 115, der er et privatfoto.

De øvrige billeder er velvilligst stillet til rådighed af nedennævnte personer eller affotograferet fra følgende værker:

Side 17 og 99	:	København før og nu, bd. IV og V.
19	:	Maleri i rektor Otto Zahles eje.
33 og 37	:	Snedkermester Christian Poulsen.
41	:	Politikens Pressefoto.
45	:	Københavns Sporveje.
49, 51 og 53	:	Forvalter Karl Anthonsen.
61	:	Restauratør V. Stensballe, Latinercaféen.
67	:	Overlærer Theodor Hald.
77	:	Gnudtzmann og Lind: Storkøbenhavn. 1907.
79	:	Nationalmuseet.
87	:	Fru Ida Swirski.
91 og 93	:	Snedkerformand H. Chr. Hansen.
101	:	Prokurist Vilhelm Schrøder.
111	:	Illustreret Tidende 1875.
113	:	Københavns Brandvæsen.
121	:	Det kongelige Bibliotek.
129	:	Specialarbejder Karl Persson.
137	:	Faktor Gahms Henriksen.

Resten er udlånt af Københavns Bymuseum.

Personregister

Kursiverede tal henviser til noterne.

- Alexander den 3. 14, *143*
Alexandra, dronning 122, *151*
Bastian, Den store 74, *148*
Bech-Olsen, Magnus 20, *144*
Bill, Buffalo 42, *146*
Bjørnson, Bjørnstjerne 20, 39, 41,
144, 146
Brandes, Edvard 36, *146*
Brandes, Georg 19, 20, *143*
Christensen, I. C. 36, *146*
Cornelius, Peter 52, *147*
Dagmar, kejserinde 122, *143*
Drachmann, Holger 20, 40, *144*
Etlar, Carit 66, *148*
Ferrier, Kathleen 114, *151*
Gyllembourg, Thomasine 54, *147*
Hansen, Niels 48, *146*
Hegel, Frederik 19, *144*
Hegel, Jacob 19–20, *144*
Heiberg, J. L. 19, *143*
Henningsen, Erik 98, *149*
Henriksen, Frederik 137, *152*
Herold, Vilhelm 52, *147*
Horsbøl, Cathrine 89, *149*
Hønen 13, 44, 45, *143*
Jacobsen, Alfred 34, 101, 103,
145
Jensen, Otto 50, *147*
Lund, Gunildus 131, *152*
Malipiero, Gian Francesco
55, *147*
Marie, prinsesse 40, 101, *146*
Mérode, Cleo de 101, *150*
Monrad-Aas, Agnes 19, *144*
Møller, Louis 102, *150*
Nansen, Peter 20, *144*
Nikolaj den 2. 56, *147*
Nissen, Helge 52, *147*
Philipsen, Constantin 36, *146*
Pinkerton, Nat 42, *146*
Prell, Hermann 98, *149*
Rantzau, William 131, *152*
Ravn, Carsten 114, *151*
Reumert, Elith 114, *151*
Sabroe, Peter 70–72, *148*
Schandorph, Sophus 20, *144*
Schmidt, W. J. 102, *150*
Skram, Erik 20, *144*
Skram, Henriette 20, *144*
Tang, Niels 68, *148*
Volf, Rudolf 100, *149*
Zahle, C. Th. 53, *147*
Zahle, Natalie 20, *144*

Stedregister

- Acciseboden, Torvegade 117, 121, 127
Alhambra 81, 149
Alleenberg 82, 83, 84, 149
Almindelig Hospital 95
Amagergade 123–130, 151
Axelhus 14, 143
Berlinke, Café 62, 147
Centralpavillonen 85, 149
Christiansborg Slot 42, 146
Christianshavns Døttreskole 115, 151
D.D.P.A. 97, 149
Det nye Teater 85, 149
Druknehuset 14, 143
Dækkede vej, Den 120, 151
Fechtels Hospital, Povl 31, 35, 145
Filosofgangen 14, 17, 143
Folkets Hus 70, 82, 148, 149
Fredensbro 39, 108, 150
Fællederne 64, 118, 147
Fødselsstiftelsen 47, 146
Halmtorvet 14, 22, 82, 143, 149
Hambros Badeanstalt 27, 144
Industriforeningens bygning 15, 143
Isværk, Nørrebros 108, 110–111, 150
Kaninøen 116, 151
Klareboderne 33, 101, 103, 145
Kvæsthusbroen 32, 145
Ladegården 14, 121, 151
Larsens Boghandel, Carl 34, 101, 103, 145
Latinercaféen 61, 62, 147
Levins oplagsplads, Joseph 108, 150
Lille Brøndstræde 25, 26, 34, 144
Lille Mølle 115, 117, 151
Luciemølle 14, 17, 143
Messen, Stormagasinet 84, 103, 149
Metropolitanskolen 15–16, 143
Morskabsteater, Frederiksberg 131, 152
Møntergade 26 29–30, 31, 145
Nikolaj kirke 40–43, 146
Nørre Allé 63, 64, 94, 95, 148
Opfostringshuset 47, 48–51, 52, 146
Paladsteatret 82, 149
Rosenborg Brøndanstalt 34, 47, 51, 52, 53–54, 145
Rysensteens Badeanstalt 14, 143
Røde Kro Teater 131, 135–138, 152
Rådmandsmarken 64, 148
Skibet, Torvegade 126, 152
Skovgård 19, 144
Slæven, Kløvermarksvej 73, 148
Studenterforeningen 18–19, 143
Studentersamfundet 19, 143
Sølvgade 30, 32, 97, 100–106, 108, 150
Sølvgades Kaserne 14, 30, 143
Trommesalen 82, 149
Vognmagergade 32 21, 144
Wismargangen 30, 33, 37, 145
Zahles Skole, N. 13, 19, 115, 151
Øster Allé 64, 65, 148

Sagregister

- Afstraffelser 28, 48, 65, 69–70,
75, 76–77, 130
Arbejdsforhold 36, 51–52, 54, 56,
58, 60, 79, 89–96, 126, 128, 149
Arbejdsløshed 54, 58, 89–90, 109
Auergasblus 120, 151
Aviser 36, 39, 41, 70–71, 102
Belysning 74, 102, 108–109, 118,
120–121, 123–124, 151
Biblioteker 19, 66, 148
Biografer 36, 43, 84
Boghandlere 33, 34
Boligforhold 58, 97–100, 104–105,
123–126
Brandvæsen 78, 112, 113
Brøndkur 34, 51
Bydreng 39–46, 100
Bøger 33, 51, 53, 66
Børnearbejde 24, 26–28, 50, 82–
83, 110
Caféer og restauranter 14, 34, 57,
61–62, 120, 124, 126, 136
Cykler 15, 52
Dans 17–18
Das 40, 100, 105
Dragt 17, 18, 40, 48, 50, 84, 112,
120, 129, 132–133
Drikkeri 76, 108, 120
Drosker 14, 15, 44
Dukketeatre 34, 101
Død og begravelse 13, 24, 33, 40
Emigranter 55–62
Familieforhold 24, 30, 48, 55–56,
58, 82, 97–100, 123, 128, 131
Fester 82, 92
Fester, selskabelighed 17, 20, 34–
35
Forlovelse 54
Forlystelser 17–18, 82–83, 84,
122, 136–138
Forretninger 39–41, 43, 60, 63,
73–75, 99, 100–103
Fyrværkeri 78
Fødsel 24
Fødselsdag 29, 34
Første verdenskrig 52–53, 96, 147
Gadefejning 103–104
Gadehandel 14, 72, 80, 110–112
Gadeoptøjer 76–79, 116
Grammofon 42, 146
Haver 35, 135, 138
Hjemmearbejde 26, 30, 127–128
Husassistent 94–96, 103
Husleje 21, 74, 107, 124
Hygiejne, personlig 22, 23, 63–64,
133–134, 152
Indsamling af brændsel 25, 79
Jul 31–32, 42–44, 83–84, 93
Jødeforfølgelser 56–57
Kammerater 48, 52, 64, 65–67
Konfirmation 17, 50–51, 67, 84
Leg 29, 40, 42, 43, 44, 45–46, 73,
74, 116, 118, 124, 128–129, 130,
135
Lejligheder 21–24, 58, 73–74, 81,
97–98, 100, 104–105, 107–108,
126
Ligtog 13, 40
Lotteridreng 50, 146
Lysbilleder 84
Lærere 16, 18, 25–26, 30, 31,
68–72, 75
Læretid 36, 46, 51
Læsning 53–54, 66

- Løn 26, 89–96, 103
 Lånekontor 84–88, 134
 Mad 32, 35, 79, 80, 127, 129
 Militær 116, 118
 Musik 32, 42, 52, 55, 60, 83,
 113–114, 116, 137, 147
 Møblering 22, 27, 94, 97–98, 104,
 126
 Nitterdrenge 120, 151
 Nytårsaften 78–79
 Omgangsformer 17–18, 28, 32,
 34–35, 48, 52, 58, 62, 97, 104,
 121, 126–127, 129–130
 Palækoncerter 52, 147
 Politi 34, 75–78, 103–104, 108,
 135–136
 Politik 35–36, 96
 Prostitution 26, 73, 148
 Rengøring 27, 40, 111, 115
 Renovation 40, 64, 100, 105, 110,
 118, 124–125, 134
 Rotter 36, 125, 138
 Rygning 48, 79, 101
 Røversprog 128–129
 Sebadille Eddike 134, 152
 Skolegang 15–17, 25–26, 30–31,
 48–50, 64–69, 74–75
 Skoler 15, 16, 25, 30, 63–72, 82
 Skuespil 73, 131, 136–138
 Slagsmål 66, 76
 Slum 21–26
 Sport 14, 18
 Sporvogne 13, 30, 44–46, 90, 92
 94, 106, 108, 118–119, 131, 145,
 150
 Store Bededag 81, 120
 Strøgtur 40, 46
 Sygdom 34, 51, 58, 98–100, 111, 119,
 123, 152
 Søsterseng 126, 152
 Trafik 13, 14, 15, 30, 40, 44–46,
 52, 90, 92, 94, 105–106, 108,
 118–119, 131, 145, 150
 Tuberkulose 58, 98–100, 123, 152
 Udflugter 81, 99–100
 Undervisning 16, 26, 31
 Utøj 22, 23, 63–64, 134, 152
 Vandforsyning 131–132, 152
 Vask 132, 134
 Vinduesudstillinger 42–43, 83

Indhold

Forord	5
Indledning	7
Otto Zahle	13
Alma Petersen	21
Christian Poulsen	29
Christian Raavig	39
Karl Anthonsen	47
Richard Unters	55
Theodor Hald	63
Evald Andersen	73
Ida Swirski	81
H. Chr. Hansen	89
Vilhelm Schrøder	97
Jens Heilbuth	107
Gerda Rendtorff	115
Karl Persson	123
Gahms Henriksen	131
Efterskrift af socialborgmester	
Børge H. Jensen	139
Noter	143
Billedfortegnelse	153
Personregister	154
Stedregister	155
Sagregister	156